

Universiteit Utrecht

AdSearch

ADVIES & RESEARCH
IN GEZONDHEIDSZORG EN WELZIJN

CIRKEL VAN GEWELD

Verbanden tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld

Opdrachtgever: Stichting DierZijn

Marie-José Enders-Slegers & Mark Janssen
Utrecht / Amsterdam
9 januari 2009

Colofon

Enders-Slegers, M.J. & Janssen, M.A., *Cirkel van geweld. Verbanden tussen dieren mishandeling en huiselijk geweld*. Stichting DierZijn, Amsterdam, januari 2009.

ISBN: 978-90-813905-2-1 (voor digitale uitgave)

ISBN: 978-90-813905-1-4 (voor losbladige boekvorm uitgave)

© Stichting DierZijn

Opdrachtgever
Stichting DierZijn

Financier
Stichting DierZijn

T: 06-57642608
E: ruud.buddenberg@gmail.com
W: www.dierzijn.nl

Begeleidingscommissie

Ad Bosschaart	Forum Educatief
Ruud Buddenberg	Stichting DierZijn
Jenny Hogenelst	Politie Twente
Leen den Otter	Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD)
Ingeborg de Wolf	Landelijk InformatieCentrum Gezelschapsdieren (LICG)

Projectuitvoering

Dr. Marie-José Enders-Slegers (Universiteit Utrecht, Departement Klinische en Gezondheidspsychologie)

Drs. Mark Janssen (AdSearch, Advies en Research in Gezondheidszorg en Welzijn)

Marijke Ottema (Master-student Universiteit Utrecht)

Universiteit Utrecht

Marie-José Enders-Slegers
T: 06-26316075
E: m.j.enders@uu.nl
W: www.uu.nl

Mark Janssen
T: 020-6794443/06-41579776
E: ma.janssen@inter.nl.net
W: www.adsearch.nl

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Samenvatting	7
1. Inleiding	11
1.1 Huiselijk geweld, kindermishandeling en dierenmishandeling.....	11
1.2 De betekenis van huisdieren.....	12
1.3 Doel van het onderzoek.....	13
1.4 Vraagstelling.....	13
1.5 Onderzoeksopzet.....	13
1.6 Methodologie.....	13
1.7 De opbouw van dit rapport.....	14
2. Onderzoek naar de verbanden tussen geweld en dierenmishandeling	15
2.1 Onderzoek onder mishandelde vrouwen.....	15
2.2 Onderzoek bij kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld.....	17
2.3 Onderzoek bij kinderen die mishandeld zijn.....	18
2.4 Bedreiging van huisdieren als intimidatie of chantage van partners of kinderen.....	19
2.5 Verbanden tussen dierenmishandeling en geweldsdelicten.....	19
2.5.1 Onderzoek onder plegers van dierenmishandeling.....	20
2.5.2 Onderzoek onder geweldsdelinquenten.....	21
2.7 Conclusies en implicaties.....	22
3. Acties en toepassingen in het buitenland	25
3.1 Safe Havens: veilige plekken voor huisdieren uit een huiselijk geweld situatie.....	25
3.1.1 Safe Havens for Animals.....	25
3.1.2 Pets and Women’s Shelters (PAWS) Program.....	25
3.1.3 Paws for Kids.....	26
3.2 Campagnes.....	26
3.3 Wetgeving.....	27
3.4 Coalities en pressiegroepen.....	28
3.5 Factsheets en brochures.....	28
3.6 Opleidingen en trainingen.....	28
3.7 Risicotaxatie-instrumenten, registratiesystemen en intakeformulieren.....	29
4. Enquête onder dierenartsen	31
4.1 Eerder onderzoek onder dierenartsen.....	31
4.2 Methode.....	32
4.3 Resultaten.....	32
4.4 Dierenmishandeling en de relatie tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld....	34
4.5 Wat doen dierenartsen bij het vermoeden van dierenmishandeling?.....	34
4.6 Wat doen dierenartsen bij het vermoeden van huiselijk geweld?.....	35
4.7 Belemmeringen bij het melden van dierenmishandeling en huiselijk geweld.....	35
4.8 Aanvullingen van dierenartsen.....	35
4.9 Conclusie en discussie.....	36

5. Interviews met sleutelpersonen: herkent men de verbanden in Nederland?.....	39
5.1 De sleutelpersonen.....	39
5.2 Worden de verbanden herkend?.....	39
5.3 Hoe vaak gaat huiselijk geweld samen met dierenmishandeling?.....	40
5.4 Welke patronen doen zich voor?.....	41
5.5 Welke belemmeringen zijn er bij het bestrijden van dierenmishandeling?.....	45
5.6 Welke belemmeringen zijn er bij het bestrijden van huiselijk geweld?.....	47
5.7 Waarom is het moeilijk om het verband te leggen?.....	48
5.8 Conclusies.....	48
6. Interviews met sleutelpersonen: mogelijkheden en draagvlak voor interventies..	51
6.1 Inhoudelijke suggesties van sleutelpersonen.....	51
6.2 Strategische adviezen van sleutelpersonen.....	54
7. Eindconclusies en aanbevelingen.....	57
7.1 Conclusies.....	57
7.2 Aanbevelingen.....	59
Bijlage 1: Casusbeschrijving: de dierenbeul van Twente.....	61
Bijlage 2: Vragenlijst van de e-mailenquête onder dierenartsen.....	67
Bijlage 3: Lijst van geïnterviewde sleutelpersonen.....	70
Literatuur.....	71
Lijst van gebruikte afkortingen.....	80

They who delight in the suffering and destruction of inferior creatures, will not be apt to be very compassionate or benign to those of their own kind. (John Locke, 1693)

Voorwoord

In 2004 werd ik als toenmalig voorzitter van de Dierenbescherming en de Landelijke Inspectiedienst Dierenbescherming (LID) gevraagd om samen met Frank Ascione, de Amerikaanse onderzoeker en auteur van onder andere 'Child Abuse, Domestic Violence and Animal Abuse', een presentatie te verzorgen over dierenmishandeling. Dat was de eerste confrontatie met het onderwerp waar dit rapport over gaat, namelijk 'Verbanden tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld'.

Later dat jaar werd een vergadering gehouden tussen verschillende organisaties die met dit onderwerp te maken hebben. De conclusie was dat er weliswaar werd onderkend dat in Nederland logischerwijs hetzelfde probleem zou moeten bestaan als in de Verenigde Staten en Engeland, maar dat een onderbouwing wenselijk zou zijn, voordat er zelfs over maatregelen gesproken zou kunnen worden. Door prioriteitsstellingen, geld- en tijdgebrek bleef het daarbij.

Toen ik later met Ellen Greve en Cees Klumper, die destijds ook in het hoofdbestuur van de Dierenbescherming zaten, in Stichting DierZijn het bestuur vormde, besloten wij dit onderwerp op de kaart te zetten. Het resultaat treft u hierbij aan.

Helaas moeten we constateren dat het probleem ook in Nederland bestaat. We wisten dat we waarschijnlijk een beerput zouden opentrekken, maar dat het topje van de ijsberg dat in dit rapport naar boven komt, zó schokkend zou zijn, konden we niet vermoeden. De voorbeelden die u in met name hoofdstuk 5 aantreft, komen echt uit Nederland en zijn slechts enkele voorbeelden die verkregen zijn van een beperkt aantal geïnterviewden.

Het in dit rapport gedocumenteerde onderzoek toont duidelijk aan dat wij ons geen struisvogelgedrag kunnen permitteren. Iedere dag dat er geen oplossing is, blijven mens en dier mishandeld zonder dat er aandacht aan wordt besteed. Sterker nog, zoals u in dit rapport kunt lezen, kunnen zware mishandelingen van mens en dier en zelfs doodslag worden voorkomen indien dit probleem wordt onderkend en daadkrachtig wordt bestreden.

Het feit dat dieren voor de wet voorwerpen zijn en dat politie en justitie trucjes moeten toepassen om mishandeling te bestraffen, dat dierenartsen niet weten waar ze met hun vermoedens terecht kunnen, dat voortekenen van huiselijk geweld niet worden herkend, omdat er tijdens opleidingen geen aandacht aan wordt geschonken, is niet van deze tijd en ons land en onze beschaving onwaardig.

Aan het eind van dit rapport worden er suggesties en aanbevelingen gedaan. Natuurlijk zijn die voor discussie en aanpassing vatbaar. De kern echter is duidelijk.

Het is onze grote wens dat dit rapport zal worden gebruikt om aanvullend onderzoek te doen en te komen tot (h)erkenning van de verbanden tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld en uiteindelijk tot het nemen van adequate maatregelen.

We roepen alle betrokken organisaties en de politiek op om de handen ineen te slaan en tijd en fondsen vrij te maken, zodat deze Cirkel van Geweld kan worden doorbroken.

Ruud Buddenberg
Voorzitter Stichting DierZijn

Dankwoord

Met veel passie hebben we gewerkt aan dit rapport. Een jaar lang was het onderwerp haast niet uit onze gedachten weg te duwen. Er waren vele momenten dat we wensten er niet verder over te hoeven lezen, verder over te hoeven horen, of verder over te hoeven vragen. Wat we lazen, hoorden en ook zagen over ons onderwerp was vaak schokkend.

Dank zij alle mensen die wij ontmoetten in ons onderzoek en die met ons meedachten, ons stimuleerden, onze veerkracht en geestkracht uitdaagden, ons inspireerden, lukte het ons om in dit rapport het topje van de ijsberg betreffende de stand van zaken in Nederland over de relatie tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld boven tafel te halen. Het rapport is de neerslag van een gezamenlijke inspanning.

Wij bedanken vooral de bestuursleden van Stichting DierZijn, voor hun visie en vertrouwen, de leden van de Begeleidingscommissie, voor hun raad en daad tijdens het onderzoeksproces, de geïnterviewde sleutelpersonen, voor het delen van hun specifieke kennis en expertise en de dierenartsen voor hun medewerking aan de enquête. Alle betrokkenen danken we voor hun openheid en ‘open mind’, voor de bereidheid buiten de grenzen van het ‘eigen veld’ te willen kijken.

Marijke Ottema bedanken we voor het vele werk dat ze voor haar master thesis over dit onderwerp heeft verzet. Een gedeelte van deze gegevens werd in ons rapport verwerkt. We danken Marieke Veldman en Joost van Herten van de KNMvD voor hun hulp bij de enquête en ook Bert van Eekelen van de Politie Twente voor zijn hulp bij de casus van de Twentse dierenbeul.

Marie-José Enders-Slegers en Mark Janssen

Samenvatting

Mensen hebben een bijzondere relatie met hun huisdieren, die vaak onvoldoende wordt onderkend. Huisdieren dragen bij aan hun gezondheid en welzijn. In de meeste huishoudens zijn huisdieren aanwezig. In toenemende mate worden ze ervaren als lid van het gezin. Huiselijk geweld is een groot probleem dat jaarlijks tienduizenden vrouwen (en mannen) en kinderen treft. Minder bekend is dat huisdieren daarvan ook vaak medeslachtoffer zijn. Over dit verband gaat het in dit rapport: de samenhang tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld. In opdracht van de Stichting DierZijn is een literatuurstudie, een enquête onder dierenartsen en een verkenning onder sleutelpersonen uitgevoerd (zie de beschrijving van de onderzoeksopzet in Hoofdstuk 1).

In de literatuurstudie is nagegaan wat er wetenschappelijk bekend is over de verbanden tussen (huiselijk) geweld en dierenmishandeling (zie Hoofdstuk 2). Wat betreft huiselijk geweld blijkt er een forse overlap te bestaan tussen partnermishandeling, kindermishandeling en dierenmishandeling. Wat betreft geweld in het algemeen is er een verband waarneembaar tussen dierenmishandeling en geweldsmisdrijven.

De voornaamste conclusies van de literatuurstudie luiden als volgt:

- *50,5% van de vrouwen die wegens mishandeling in een vrouwenopvangcentrum verblijven en die een huisdier hebben, meldt dat hun huisdier ook is mishandeld (aggregatie over 13 studies).*
- *Van deze vrouwen in opvangcentra meldt 30% dat zij hun vlucht hebben uitgesteld omdat zij bezorgd waren over de veiligheid van hun huisdier (aggregatie over 10 studies).*
- *Kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld mishandelen 2 tot 3 keer vaker dieren dan kinderen die geen huiselijk geweld meemaken (schatting op basis van 8 studies).*
- *Dierenmishandeling door jonge kinderen is een van de sterkste en vroegste diagnostische indicatoren voor gedragsstoornissen.*
- *Bij seksueel misbruikte kinderen is de kans dat zij dieren mishandelen 6 keer groter dan bij niet-misbruikte kinderen (aggregatie over 2 studies).*
- *Chantage van partners of kinderen door bedreiging van hun huisdier komt soms voor in misbruiksituaties om hen tot meewerken of zwijgen te dwingen.*
- *Dierenmishandelaars zijn vaker betrokken bij andere (gewelds)misdrijven.*
- *40% van de geweldsdelinquenten die in gevangenissen verblijven heeft ook dieren mishandeld en dit percentage ligt bij andere veroordeelden veel lager (aggregatie over 9 studies).*
- *De helft van de daders van beruchte schietpartijen op scholen in de USA had daarvoor dieren mishandeld.*

Onderzoek naar de verbanden tussen geweld en dierenmishandeling is vooral in Angelsaksische landen uitgevoerd. Enkele studies zijn gevonden in Italië en Ierland. In Nederland is er geen onderzoek bekend. Het is niet zeker of de verbanden die zich in andere landen voordoen ook in dezelfde mate in ons land aan de orde zijn.

De inzichten en de kennis over de verbanden tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling hebben in het buitenland geleid tot concrete toepassingen en strategieën (zie Hoofdstuk 3). Het betreft de organisatie van 'veilige havens' voor de huisdieren van mishandelde vrouwen

(USA en UK); het opnemen mogelijk maken van mishandelde vrouwen mét hun huisdier in opvangtehuizen (USA) en het voeren van campagnes om het publiek en professionals op de hoogte te stellen van het verband dat er bestaat tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling (USA en UK). Door het voeren van campagnes, het vormen van coalities en pressiegroepen, het verspreiden van factsheets en brochures zijn er veranderingen in de wetgeving tot stand gekomen. In de meeste staten van de USA en Canada zijn de straffen voor dierenmishandeling veel zwaarder geworden: dierenmishandeling geldt er als misdrijf, niet langer als overtreding. Veel wordt ingezet op trainingen en opleidingen (ook on line) voor hulpverleners uit verschillende disciplines om cross-reporting, protocollaire aanpak en samenwerking te stimuleren (USA, UK, Canada). Dierenartsen spelen bij de (vroeg)signalering van dierenmishandeling en huiselijk geweld een essentiële rol. Gedragsregels schrijven hen voor vermoedens van dierenmishandeling te melden (Canada); ook in sommige staten van de USA bestaat die plicht. In Californië zijn dierenartsen ook verplicht kindermishandeling te melden.

In Hoofdstuk 4 wordt verslag gedaan van de enquête die is uitgevoerd onder Nederlandse dierenartsen. Hoe vaak constateren dierenartsen in Nederland dierenmishandeling en hoe vaak is daarbij huiselijk geweld aan de orde? Hoe gaan zij daar mee om en welke belemmeringen ervaren dierenartsen daarbij?

Het blijkt dat 60% van de dierenartsen in hun praktijk dierenmishandeling tegenkomt. De meesten zijn op de hoogte van de relatie tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld. Bij de 365 door hen vermoede gevallen van dierenmishandeling is één op de drie keer vermoedelijk ook sprake van huiselijk geweld, één op de acht keer is de dierenarts daar zeker van.

Slechts 11% van de dierenartsen vindt het passend en professioneel om alle gevallen van dierenmishandeling te melden. Als dierenartsen huiselijk geweld zien of vermoeden onderneemt slechts 13% van de dierenartsen actie, bij ernstige gevallen stijgt dit tot 18%. Er worden vele belemmeringen gerapporteerd bij het melden van zowel dierenmishandeling als huiselijk geweld: het vinden van bewijslast, het ontbreken van specifieke kennis, het niet weten waar de melding te deponeren, angst voor verstoring van de relatie met de cliënt, het schenden van privacyregels, het gevoel geen recht te hebben om zich er in te mengen of het geen taak te vinden van een dierenarts.

De enquête kende een lage response (10%), zodat de uitkomsten met enige voorzichtigheid moeten worden beschouwd. Maar het lijkt erop dat er veel kansen worden gemist bij het signaleren en tegengaan van geweld. Zowel ten aanzien van dieren als ten aanzien van mensen.

In Hoofdstuk 5 worden de interviews beschreven met 35 sleutelpersonen in ons land. Allen herkennen de verbanden tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld, vaak uit praktijkervaring, soms uit de theorie. De geïnterviewden geven talrijke voorbeelden die konden worden samengebracht in een voorlopige typologie, die tevens inzicht geeft in de onderliggende mechanismen. In hoofdzaak worden daarmee de in de buitenlandse literatuur gevonden verbanden en verklaringen bevestigd.

Er is echter onder de geïnterviewden geen overeenstemming over hoe vaak dierenmishandeling samengaat of gerelateerd is aan geweld tegen mensen. Sommigen menen dat het betrekkelijk weinig voorkomt, anderen denken dat het behoorlijk vaak voorkomt.

Wat de geïnterviewden zien is waarschijnlijk slechts het topje van een ijsberg, want:

- *het bewustzijn van de verbanden is niet erg groot en er is sprake van ondersignalering, onderrapportage en vaak ook een gebrek aan prioriteit bij alle vormen van mishandeling;*
- *nergens wordt systematisch de vraag gesteld naar het verband tussen dierenmishandeling en geweld tegen mensen.*

Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of de verbanden tussen dierenmishandeling en (huiselijk) geweld in ons land even sterk zijn als in het buitenland.

Talrijke knelpunten doen zich voor bij de herkenning, signalering en aanpak van dierenmishandeling. Opmerkelijk is dat veel van deze knelpunten zich ook op vergelijkbare wijze voordoen bij de bestrijding van huiselijk geweld.

Met sleutelpersonen op landelijke beleids- en bestuursposities is besproken welke beleidsmaatregelen wenselijk zouden zijn uitgaande van het verband tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld en hoe daarvoor een draagvlak is te scheppen (Hoofdstuk 6). Zij adviseren een samenwerkingsverband van alle betrokken partijen dat maatschappelijke steun organiseert en sturing geeft aan een landelijke voorlichtingscampagne. Daarbij moeten geen nieuwe organisaties in het leven worden geroepen, maar moet aangesloten worden bij bestaande structuren. Nader onderzoek is snel nodig om de beleidsvoorstellen te onderbouwen. Dit alles moet leiden tot meer bewustzijn onder het publiek en onder professionals van de gevonden verbanden. Belangrijk is dat meldingen over en weer tot stand komen van dierenbeschermers en ‘mensenbeschermers’. Dierenbescherming verdient een hogere prioriteit, niet alleen uit respect voor het dierenwelzijn, maar ook omdat dierenmishandeling betekent dat mensen gevaar lopen. Veilige dierenopvangplaatsen zijn nodig voor vrouwen die willen vluchten uit geweldssituaties, maar dat niet durven uit bezorgdheid om hun huisdier. Dierenartsen moeten meer worden voorgelicht over de relatie tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld en er zou voor hen een meldcode moeten komen die beide aspecten omvat.

Veel van de bovenstaande aanbevelingen komen terug in het afsluitende Hoofdstuk 7. Hierin worden tevens de belangrijkste conclusies van het onderzoek nog eens op een rijtje gezet. In een bijlage is de casusbeschrijving opgenomen van de ‘Twentse dierenbeul’, die na een groot aantal gruwelijke mishandelingen van paarden tenslotte een mens vermoordde. Een moord die mogelijk voorkomen had kunnen worden als men eerder de relatie tussen dierenmishandeling en tussenmenselijk geweld had ingezien.

Dierendrama na echtelijke ruzie. Een vrouw gooide een hond en een kat van vier hoog naar beneden. Zij wilde zo wraak nemen op haar man, die haar mishandelde. De hond overleefde de val niet. De kat kwam op zijn pootjes terecht. (RTL, 14 augustus 2008)

Hij hing een konijn aan de garagemuur en riep zijn vrouw. Ze kwam met de baby op haar arm, en hij begon het dier levend te villen. Toen hield hij het jongetje naast het schreeuwende konijn. 'Zie je hoe makkelijk dat zou zijn?', zei hij. (Ascione, 2006)

1. Inleiding

Verbanden tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld zijn in de USA aangetoond door de onderzoeker Frank Ascione. Door zijn werk is sinds de negentiger jaren van de vorige eeuw het bewustzijn toegenomen dat geweld tegen dieren en geweld tegen mensen hand in hand kunnen gaan. Vooral in Angelsaksische landen (USA, UK, Canada en Australië) heeft dit besef weerklank gevonden in allerlei projecten en maatregelen gericht op de bescherming van mens en dier. In Nederland lijkt dit besef weinig ontwikkeld en heeft het nog niet geleid tot beleidsmaatregelen. Om deze achterstand in te halen heeft Stichting DierZijn de opdracht gegeven voor een onderzoek.

In dit hoofdstuk worden het doel, de vraagstelling en de opzet van dit onderzoek toegelicht. Allereerst worden echter de verschillende vormen van mishandeling beschreven en worden enkele cijfers gegeven.

1.1 Huiselijk geweld, kindermishandeling en dierenmishandeling

Huiselijk geweld is geweld dat door iemand uit de huiselijke of familiekring van het slachtoffer wordt gepleegd. Hieronder vallen lichamelijke en seksuele geweldpleging, belaging en bedreiging (al dan niet door middel van, of gepaard gaand met, beschadiging van goederen in en om het huis). Onderscheiden worden partnermishandeling, kindermishandeling en ouderenmishandeling. Partnermishandeling treft vaker vrouwen dan mannen. Jaarlijks worden circa 200.000 vrouwen slachtoffer van lichamenlijk en/of seksueel geweld, naar schatting 60 tot 80 keer per jaar met dodelijke afloop. In 2001 vluchtten 33.166 vrouwen naar een instelling voor vrouwenopvang (Movisie, 2007).

In 2007 werden bij de politie 64.822 incidenten huiselijk geweld geregistreerd; het feitelijke aantal incidenten (het 'dark number') is veel groter. Het geweld is vooral (45%) lichamenlijk van aard en gericht op volwassen vrouwen (77%). Van 38% van de geregistreerde incidenten werd aangifte gedaan en dit leidde bij 25% van de incidenten tot de aanhouding van een verdachte (Ferwerda, 2008).

Kindermishandeling vindt veelal in het gezin plaats en is dan dus een vorm van huiselijk geweld. Kindermishandeling is alles wat we een kind aandoen of onthouden waardoor het mogelijk schade lijdt. Volgens de officiële definitie in de Wet op de Jeugdzorg is kindermishandeling: "...elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard die de ouders of andere personen ten opzichte waarvan de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel." Hieronder vallen ook verwaarlozing en onthouden van essentiële hulp, medische zorg en onderwijs. IJzendoorn e.a. (2007) schatten dat er jaarlijks 107.200 gevallen van kindermishandeling voorkomen, met 40 tot 80 keer een dodelijke afloop (Pollmann, 2008).

De Advies- en Meldpunten Kindermishandeling (AMK's) registreerden in 2007 50.575 eerste contacten, waarvan 33% leidde tot melding. Het is duidelijk dat slechts een minderheid van mishandelingen van kinderen wordt herkend en gemeld. Minder dan 1% van de mishandelingen leidt tot vervolging van de dader.

Dierenmishandeling wordt vaak omschreven als het onnodig of kwaadwillig toebrengen van pijn of letsel aan een dier en/of het verwaarlozen ervan. De definitie van Ascione (1993) legt accent op sociale normen en op moedwilligheid: "a socially unacceptable behavior that intentionally causes unnecessary pain, suffering, or distress to and/or death of an animal." Deze definitie heeft het voordeel dat recht wordt gedaan aan sociale en culturele verschillen in mens-dierrelaties, maar het nadeel dat onopzettelijke verwaarlozing door bijvoorbeeld onmacht wordt uitgesloten.

In 2007 kreeg de Landelijke Inspectiedienst Dierenbescherming (LID) 8.075 meldingen van dierenmishandeling. Hiervan werd 76% gedeeltelijk of geheel gegrond verklaard. Er volgden 259 processen verbaal en 595 dieren werden in beslaggenomen (LID, 2008).

Het is waarschijnlijk dat het aantal gevallen van dierenmishandeling een veelvoud is van de meldingen die bij de LID binnenkomen. Veel gevallen worden niet opgemerkt of herkend, en in veel gevallen worden de wel opgemerkte en herkende incidenten niet gemeld.

1.2 De betekenis van huisdieren

Een huisdier is een gedomesticeerd dier. Het wordt niet noodzakelijk binnenshuis gehouden, maar kan ook buitenshuis leven (hobbydier en/of landbouwhuisdier). In dit rapport wordt steeds gesproken over huisdieren, ook waar de term gezelschapsdieren vaak preciezer is. Er leven in Nederland volgens Divebo (2008) naar schatting:

- 3,3 miljoen katten;
- 1,8 miljoen honden;
- 4,5 miljoen siervogels en duiven;
- 1,7 miljoen konijnen en knaagdieren;
- 19 miljoen aquarium- en vijvervissen;
- 0,25 miljoen terrariumdieren.

In meer dan de helft van de Nederlandse huishoudens worden huisdieren gehouden.

Huisdieren zijn vaker aanwezig in huishoudens met kinderen.

Het huisdier neemt een speciale plaats in: het wordt vaak gezien als lid van het gezin.

Volwassenen en kinderen hebben een bijzondere en affectieve binding met hun huisdieren, waarvan de betekenis niet moet worden onderschat. Een huisdier betekent voor veel mensen een kameraad, een vriend, een vertrouweling. Huisdieren hebben een positieve invloed op onze lichamelijke en geestelijke gezondheid (Wilson & Turner, 1998; Enders-Slegers, 2000, 2000a; Janssen & Bakker, 2007).

Door de aard van de relatie tussen mens en dier kan men een mens pijn doen door diens dier te mishandelen. En kan men een mens bedreigen door diens dier te bedreigen. Geweld tegen huisdieren betekent meestal automatisch ook psychisch geweld tegen de menselijke leden van het gezin. De mechanismen die leiden tot kindermishandeling en partnermishandeling zijn vaak dezelfde die leiden tot dierenmishandeling, zoals in dit rapport nog zal blijken. Daarbij waarschuwt Ascione (2005) dat deze verbanden niet te simplistisch moeten worden opgevat: geweld is een complex verschijnsel dat multidimensioneel en multigedetermineerd is.

1.3 Doel van het onderzoek

In het buitenland is veel onderzoek verricht naar de relatie tussen dierenmishandeling en geweld. Deze kennis wordt daar de laatste tien jaar steeds meer toegepast, bijvoorbeeld in de zogenaamde ‘safe havens’ voor huisdieren van vrouwen die uit geweldssituaties willen vluchten. In Nederland lijkt er nog weinig besef te zijn van deze kennis en toepassingsmogelijkheden.

Geïnspireerd door de buitenlandse voorbeelden heeft de Stichting DierZijn besloten om een onderzoek te laten verrichten met het doel om de bestaande kennis in kaart te brengen en te verbreiden, de mogelijkheden voor preventie en oplossingen te inventariseren en vooral ook om een draagvlak te helpen scheppen voor deze preventie en oplossingsmogelijkheden.

1.4 Vraagstelling

In één zin samengevat luidt de onderzoeksvraag:

Wat is er binnen en buiten Nederland bekend over de relatie tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld en welke preventieve en andere maatregelen hebben binnen en/of buiten Nederland geleid tot herkenning, c.q. bijgedragen tot een oplossing van deze kwestie en welk draagvlak bestaat hierbij voor nieuwe beleidsmaatregelen?

1.5 Onderzoeksopzet

Dit onderzoek bestaat uit drie delen: een literatuurstudie, een enquête onder dierenartsen en een reeks interviews onder sleutelpersonen.

a. literatuuronderzoek

Twee literatuurstudies zijn verricht waarbij louter buitenlandse bronnen zijn aangetroffen:

- Literatuurstudie naar de verbanden tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld aan de hand van met name wetenschappelijke databases.
- Literatuurstudie naar preventieve en oplossingsgerichte maatregelen op basis van de genoemde relatie aan de hand van met name het internet.

b. enquête onder dierenartsen

Via e-mail is een enquête uitgezet onder Nederlandse dierenartsen die lid zijn van de KNMvD en gespecialiseerd zijn in gezelschapsdieren en paarden.

c. interviews met sleutelpersonen

Verkennde interviews zijn gehouden met 35 sleutelpersonen in Nederland. Daarbij is een tweedeling aangebracht naar meer inhoudelijke en naar meer strategische posities:

- Sleutelpersonen uit diverse organisaties op het gebied van dierenbescherming, huiselijk geweld, vrouwenopvang en kindermishandeling, waaronder hulpverleners, beleidsmedewerkers, politiefunctionarissen en onderzoekers.
- Sleutelpersonen met landelijke bestuurs- en beleidsfuncties, waaronder tweede kamerleden, ambtenaren, beleidsmakers, officieren van justitie, landelijk programmacoördinatoren en hoogleraren.

1.6 Methodologie

Wat betreft de literatuurstudie zijn de gebruikelijke aanwijzingen in acht genomen: specificeren van zoekstrategieën, selectie en explicitering van databases, napluizen van verwijzingen in sleutelpublicaties. Dat laatste bleek tot betere resultaten te leiden dan een afgebakende en systematische zoekstrategie. Dit heeft te maken met een jong onderzoeksterrein, dat zich bovendien over talrijke disciplines uitstrekt. Aanwijzingen voor

aggregatie of meta-analyse (Gageldonk, 1995) van onderzoeksresultaten zijn in het achterhoofd gehouden, maar zijn slechts in beperkte mate toegepast: de meeste studies waren daarvoor te heterogeen.

De enquête onder dierenartsen is volgens de gangbare methoden opgezet en afgenomen. Wel is bewust rekening gehouden met een bijeffect van deze enquête, namelijk dat door het stellen van vragen over dierenmishandeling en huiselijk geweld dierenartsen meer zouden gaan nadenken over deze relatie. Dit bijeffect is in overeenstemming met het doel van het onderzoek. Het idee om zulke ‘Hawthorne-effecten’ bewust te kiezen, ontleen we aan Donker (1990).

Bij het interviewen van sleutelpersonen speelt dit laatste nog sterker een rol. Sleutelpersonen worden niet alleen naar hun mening en kennis gevraagd, maar zij worden in het interview zonnodig ook voorgelicht. Sommige sleutelpersonen zijn zelfs gepolst over hun bereidheid om veranderingen door te voeren. Het onderzoek neemt hier enigszins het karakter aan van een handelingsonderzoek, waarbij het niet alleen gaat om de werkelijkheid te bestuderen, maar ook haar te helpen veranderen (Gieles, 1992). Toch gaat het hier maar om een aspect van de aanpak. In hoofdzaak is de methode bij de interviews die van kwalitatief onderzoek (Taylor & Bogdan, 1984; Silverman, 2005).

1.7 De opbouw van dit rapport

In hoofdstuk 2 wordt verslag gedaan van een uitgebreide literatuurstudie naar de wetenschappelijke kennis over het verband tussen dierenmishandeling en geweld. In hoofdstuk 3 gaan we na tot welke toepassingen deze kennis heeft geleid in het buitenland. In hoofdstuk 4 doen we verslag van de enquête die werd gehouden onder dierenartsen in ons land. De belangrijkste vragen waren hoe vaak dierenartsen mishandelde dieren zien en hoe vaak zij daarbij ook huiselijk geweld vermoeden. Daarna werd gevraagd hoe zij daar mee omgaan.

In hoofdstuk 5 en 6 geven we de resultaten van de interviews die we hielden met sleutelpersonen in talrijke organisaties voor dieren- en mensenwelzijn. Herkennen zij de relatie tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld? Welke oplossingsrichtingen stellen zij voor? En hoe is daarvoor draagvlak te creëren?

In hoofdstuk 7 geven wij onze conclusies en vooral ook onze aanbevelingen voor actie. Snelle lezers raden wij aan dit laatste hoofdstuk te lezen naast de uitgebreide samenvatting die aan het begin van dit rapport te vinden is.

De helaas onontkoombare afkortingen in de tekst worden verklaard in de lijst aan het eind van dit rapport.

Vorige maand had een man zijn hond geschopt en geslagen en zijn vrouw mishandeld. De komst van onze districtsinspecteur wekte alleen maar meer woede bij de man, en hij sloeg er nog eens extra op los, zo van ‘nu zullen jullie het wel uit je hoofd laten om nog eens de politie of de dierenbescherming te bellen’. Dan word je wel terughoudend. De wijkagent gebeld, maar die gaf geen sjoegje. (Dierenbescherming Amsterdam)

Wir können das Herz eines Menschen danach beurteilen, wie er Tiere behandelt. (I. Kant)

2. Onderzoek naar de verbanden tussen geweld en dierenmishandeling

In dit hoofdstuk doen we verslag van een literatuuronderzoek naar de verbanden tussen geweld en dierenmishandeling. Er zijn louter buitenlandse bronnen aangetroffen.

2.1 Onderzoek onder mishandelde vrouwen

Dertien onderzoeken zijn verricht onder vrouwen die wegens mishandeling door hun partner hulp zochten. Meestal verbleven zij in een opvangcentrum. De meeste vrouwen hadden huisdieren (gem. 71%) en hen werd gevraagd of hun partners ook hun huisdieren hadden mishandeld. Ook werd hen gevraagd of zij vanwege bezorgdheid om het huisdier de beslissing om het geweld te ontvluchten hadden uitgesteld. Voorts werd gevraagd of hun huisdieren ook door hun kinderen waren mishandeld. De resultaten zijn samengevat in Tabel 1.

Auteurs	land	Onderzoeksgroep	N	Huisdier mishandeld of gedood	Kinderen mishandelen huisdieren	Vluchten uitgesteld om huisdier
Arkow (1994)	USA	Mishandelde vrouwen in opvangcentra	122	24%	ng	ng
Ascione (1998)	USA	Mishandelde vrouwen in een opvangcentrum	38	57%	32%	18%
Quinlisk (1999)	USA	Mishandelde vrouwen in opvangcentra	72	79%	54%	ng
Flynn (2000)	USA	Mishandelde vrouwen in een opvangcentrum	107	25,6%	10%	18,6%
Daniell (2001)	CAN	Mishandelde vrouwen in 21 opvangcentra	130	44%	ng	43%
McIntosh (2001)	CAN	Mishandelde vrouwen in een opvangcentrum	100	47%	16,4%	25,4%
Faver & Strand (2003)	USA	Mishandelde vrouwen in opvangcentra of therapie	41	46,3%	ng	26,8%
Carlisle-Frank, Frank & Nielsen (2004)	USA	Mishandelde vrouwen in zeven opvangcentra	48	53%	ng	48%
Loring & Bolden-Hines (2004)	USA	Mishandelde vrouwen in therapie die de wet hebben overtreden	107	75%	ng	ng
Fitzgerald (2005)	USA	Mishandelde vrouwen in shelters of steungroep	26	46,2%	ng	43,5%
Ascione, Weber, Thompson, Heath e.a. (2007)	USA	Mishandelde huisdierbezitsters in vijf opvangcentra + controlegroep van niet mishandelde huisdierbezitsters	101 + 120 (C)	54%	37,5%	22,8%
Volant, Johnson, Gullone & Coleman (2008)	AUS	Mishandelde huisdierbezitsters in opvangcentra of therapie + controlegroep van niet mishandelde huisdierbezitsters	102 + 102 (C)	53%	19%	33%
Gallagher, Allen & Jones (2008)	IRE	Mishandelde huisdierbezitsters in opvangcentra	23	52%	ng	17,4%

Tabel 1. Mishandelde vrouwen rapporteren dat hun partner ook het huisdier mishandelt, dat hun kinderen dieren mishandelen en dat zij hun beslissing te vluchten uitstelden om het dier (ng=niet gevraagd).

Uit Tabel 1. blijkt dat bij 24 tot 79% van de mishandelde vrouwen die huisdieren bezitten, de partner ook hun huisdieren heeft mishandeld. Het rekenkundige gemiddelde (zonder correctie voor steekproefgrootte) over de dertien studies is 50,5%. Nogal wat vrouwen (17 tot 48%) zeggen dat zij uit bezorgdheid voor hun huisdier de beslissing om te vluchten hebben uitgesteld. Het rekenkundige gemiddelde over de betreffende tien studies is 30%.

Kinderen van mishandelde vrouwen blijken ook huisdieren te mishandelen, zo komt in zes onderzoeken naar voren. Het percentage varieert tussen 10 en 54%, met als gemiddelde 28%. Niet bekend is in hoeverre deze kinderen ook zelf geweldsslachtoffers zijn. De onderzoekers vermoeden dat deze kinderen hun frustratie over het huiselijk geweld uitleven op de dieren en/of het door de volwassene gegeven voorbeeld imiteren. Andere kinderen vertoonden echter het tegenovergestelde gedrag, zij beschermden hun dieren en werden juist erg zorgzaam voor ze.

Niet in de tabel opgenomen is het gegeven dat vrouwen melden dat hun huisdieren waren bedreigd door hun partners, zonder dat dit tot dierenmishandeling heeft geleid. In zes studies wordt dit gemeld, gemiddeld door 21% van de huisdierbezitsters. Bedreiging door geweldplegers is ingrijpend en kan gemakkelijk uitmonden in chantage (zie paragraaf 2.4).

De onderzoeken in Tabel 1. tonen een duidelijk verband tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld, waarin de mishandelende partner de hoofdrol speelt. Enkele kanttekeningen zijn hier echter op zijn plaats:

- Alle onderzoeken betroffen vrouwen als slachtoffers. Dit gaat voorbij aan het feit dat mannen ook slachtoffer kunnen zijn van huiselijk geweld.¹ Het aantal opvangvoorzieningen voor mishandelde vrouwen is echter veel groter dan dat voor mannen, en waarschijnlijk heeft dit gegeven de selectie van de onderzoekers bepaald.
- Bij de presentatie van vrouwen als slachtoffers worden impliciet en soms expliciet mannen als daders aangemerkt. Dit gaat voorbij aan het geweld dat in homoseksuele relaties plaatsvindt (in de USA aangeduid als *same sex violence*). Renzetti (1992) en Van Hensbergen en Van Tongeren (1992) beschreven geweld in lesbische relaties, een onderwerp dat volgens de laatste auteur in de vrouwenbeweging aanvankelijk niet goed bespreekbaar was (Van Tongeren 2008, persoonlijke mededeling).
- Op de methodologie van de besproken onderzoeken kan het een en andere worden afgedongen. De steekproefgrootte is beperkt, wat de kans op toevalsfactoren doet toenemen. Verreweg de meeste respondenten zijn gevonden in opvangcentra, waardoor het onzeker is of de gevonden resultaten ook opgaan voor mishandelde vrouwen die niet in dergelijke centra worden opgevangen. Controlegroepen waren slechts in twee van de twaalf onderzoeken aanwezig, maar spreken wel duidelijke taal: slechts 5, respectievelijk 6% van de niet-mishandelde huisdierbezitsters rapporteren dierenmishandeling door hun partners.
- De kwaliteit van de onderzoeken is niet altijd gecontroleerd door vakgenoten. Van de dertien studies werden er acht gepubliceerd in *peer reviewed* tijdschriften.

Ondanks deze kanttekeningen kan gesproken worden van een duidelijke conclusie, temeer daar uit een methodische literatuursurvey² geen enkel onderzoek onder mishandelde vrouwen naar voren kwam dat in tegenspraak was met deze conclusie. Het is niet aannemelijk dat dit resultaat volledig verklaard zou kunnen worden door *publication bias*.

¹ Vrouwen en mannen worden in Nederland in ongeveer gelijke mate slachtoffer van huiselijk geweld, maar vrouwen worden twee keer zoveel slachtoffer van partnergeweld (Movisie, 2007).

² Verricht door Ottema (2008) als afstudeerproject in het kader van het onderhavige onderzoek.

2.2 Onderzoek bij kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld

Kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld krijgen daardoor vaak emotionele problemen en gedragsstoornissen (Fantuzzo & Mohr, 1999; Kernic e.a., 2003; McCloskey & Lichter, 2003). Dierenmishandeling is een diagnostisch criterium voor gedragsstoornis (APA, 1994) en Ascione (2005) stelt dat het belangrijk is om daarop te letten omdat dierenmishandeling een van de eerste aanwijzingen kan zijn. In een aantal onderzoeken is nagegaan of kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld dieren mishandelen. Zie Tabel 2.

Auteurs	Land	Onderzoeksgroep	N	Resultaat
Baldry (2003)	ITA	Kinderen van 9-17 jaar uit gezinnen waarin huiselijk geweld plaatsvond	1392	Kinderen die getuige waren van huiselijk geweld plegen vaker dierenmishandeling. Het meemaken van geweld tegen dieren is een voorspellende factor
Baldry (2005)	ITA	<i>Community sample</i> van kinderen van 9-12 jaar	532	Het meemaken van huiselijk geweld, kindermishandeling of pesten op school staat in verband met dierenmishandeling
Becker, Stuewig, Herrera & McCloskey (2004)	USA	Vrouwen met kinderen die huiselijk geweld hadden meegemaakt	363	Kinderen die getuige waren van huiselijk geweld mishandelden dieren 2,3 keer vaker dan kinderen zonder ervaringen met huiselijk geweld
Currie (2006)	CAN	Moeders met twee kinderen met en zonder een verleden van huiselijk geweld	47 +45 (C)	Kinderen die getuige waren van huiselijk geweld mishandelen 3 keer vaker dieren dan kinderen zonder geweldservaring
Duncan, Thomas & Miller (2005)	USA	Jongens in een tehuis met en zonder een verleden van dierenmishandeling	50 +50 (C)	Jongens die getuige waren van huiselijk geweld pleegden vaker dierenmishandeling en werden vaker zelf mishandeld.

Tabel 2. Kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld mishandelen vaker dieren

De onderzoeksresultaten in Tabel 2. wijzen op een verband tussen het als kind getuige zijn van huiselijk geweld en het mishandelen van dieren. Dit verband werd ook gesignaleerd in zes van de onderzoeken genoemd in Tabel 1., hoewel daarbij niet altijd duidelijk was of het ging om het getuige zijn of het slachtoffer zijn van huiselijk geweld. Met enige reserve kan geschat worden dat kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld 2 tot 3 keer vaker dieren mishandelen dan kinderen die geen huiselijk geweld meemaken (cijfers uit 8 studies).

Deze waarnemingen passen in het beeld dat huiselijk geweld ingrijpende gevolgen heeft voor kinderen die dat meemaken. Het getuige zijn van huiselijk geweld betekent voor de kinderen ook een sterk vergrote kans op het zelf slachtoffer worden van geweld (Edleson, 1999). En tegelijkertijd is er in de gezinnen waar huiselijk geweld plaatsvindt ook een grote kans op dierenmishandeling (zie Tabel 1.).

Een mogelijke verklaring waarom kinderen die huiselijk geweld meemaken, zelf dieren gaan mishandelen, is dat ze worden opgevoed met voorbeelden van dierenmishandeling. Het onderzoeksresultaat van Baldry (2003) in Tabel 2. wijst in dezelfde richting. Uit de onderzoeken van Thompson en Gullone (2006) en dat van Tallichet en Hensley (2005) komt ook duidelijk naar voren dat kinderen die getuige waren van dierenmishandeling een grotere kans hebben om zelf ook dieren te mishandelen. Bij de verklaring van dit verband doen veel auteurs beroep op de *social learning* theorie.

In Nederland is er de laatste jaren aandacht gekomen voor de groep kinderen die getuige waren van huiselijk geweld (MvJ, 2002). In een recent onderzoeksrapport (Nieuwenhuis, 2008) worden de negatieve effecten hiervan onderschreven; het woord dierenmishandeling komt echter niet in de tekst voor.

2.3 Onderzoek bij kinderen die mishandeld zijn

Als in een gezin geweld plaatsvindt tussen de partners, dan is de kans groot dat de kinderen hier niet alleen getuige van zullen zijn, maar er ook het slachtoffer van zullen worden. Partnermishandeling gaat in 30-60% van de gevallen samen met kindermishandeling (Edleson, 1999; Lamers-Winkelmann, 1999; Pelcovitz e.a., 2000). Kindermishandeling heeft ernstige gevolgen: lichamelijk (letsel, overlijden, ongezondheid), geestelijk (emotionele problemen, gedragsproblemen, verslaving, trauma, dissociatie, zelfverwonding) en sociaal (dakloosheid, criminaliteit); door 'intergenerationele overdracht' kunnen slachtoffers van geweld zich soms later als daders manifesteren (Wolzak & Ten Berghe, 2008).

In deze paragraaf zal worden nagegaan in hoeverre kindermishandeling, en meer in het bijzonder seksueel misbruik van kinderen, kan leiden tot dierenmishandeling. Een aantal onderzoeken is hiernaar verricht (zie Tabel 3.).

Auteurs	Land	Onderzoeksgroep	N	Resultaat
Tapia (1971)	USA	Kinderen die dieren mishandelen (case studies)	18	Chaotische thuissituatie met agressieve ouders is de meest kenmerkende factor
DeViney, Dickert & Lockwood (1983)	USA	Gezinnen met huisdieren waarin ernstige kindermishandeling plaatsvond	53	In 60% van de mishandelende gezinnen vond ook dierenmishandeling plaats (door ouders en/of kinderen)
Friedrich, Grambsch, Damon, Hewitt, Koverola, Lang, Wolfe & Broughton (1992)*	USA	Seksueel misbruikte kinderen tussen 2 en 12 jaar, vergeleken met een controlegroep van niet-misbruikte kinderen	276 + 880 (C)	35% van de misbruikte jongens en 27% van misbruikte meisjes mishandelden dieren, tegen 5 respectievelijk 3% in de controlegroep
McClellan, Adams, Douglas, McCurry & Storck (1995)	USA	Ernstig psychiatrisch zieke en opgenomen jongeren van 5-18 jaar	499	Significant meer misbruikte jongeren mishandelden dieren, dan niet-misbruikte jongeren
Wherry, Jolly, Feldman, Adam & Manjanatha (1995)	USA	Psychiatrisch opgenomen jongens van 6-12 jaar	24	Significant meer misbruikte kinderen misbruikten dieren seksueel, dan niet-misbruikte jongeren
Friedrich (1997)	USA	Seksueel misbruikte kinderen tussen 2 en 12 jaar, vergeleken met een controlegroep van niet-misbruikte kinderen	512 + 1114 (C)	Significant meer misbruikte kinderen misbruikten dieren seksueel, dan niet-misbruikte kinderen
Flynn (1999a)	USA	Leerlingen (undergraduates) die van hun ouders lijfstraffen hadden gekregen	267	57,1% van de fysiek gestrafte leerlingen mishandelden dieren tegen 23,1% van de niet-gestrafte leerlingen
Ascione, Friedrich, Heath & Hayashi (2003)	USA	Kinderen van 6-12 jaar, verdeeld in normale groep, een seksueel misbruikte groep en een niet-misbruikte psychiatrische groep	540 + 481 + 412	Dierenmishandeling kwam in de drie groepen bij 3,1%, 17,9% resp. 15,6% voor. Bij jongens die fysieke mishandeling en huiselijk geweld meemaakten was dit 36,8% in de misbruik en 60% in de psychiatrische groep
Salter, McMillan, Richards, Talbot, Hodges e.a. (2003)	USA	Mannen die als kind seksueel zijn misbruikt	224	26 misbruikte mannen misbruiken zelf kinderen. Van hen had 29% in hun jeugd dieren mishandeld

Tabel 3. Kinderen die mishandeld zijn mishandelen vaker dieren. *) Cijfers volgens een aanvullende analyse gerapporteerd in Ascione (2001).

De studies die zijn samengevat in Tabel 3. laten zien dat kinderen die zijn mishandeld vaker dieren mishandelen dan niet-mishandelde kinderen. De ernst van de mishandeling lijkt daarbij een rol te spelen:

- Bij de kinderen die seksueel zijn misbruikt komt een 5 tot 7 keer hogere frequentie van dierenmishandeling voor dan onder niet-misbruikte kinderen (aggregatie over 2 studies).
- Bij de kinderen die seksueel misbruikt en fysiek mishandeld zijn en huiselijk geweld meemaakten komt een 12 keer hogere frequentie van dierenmishandeling voor.
- DeViney e.a. vonden dierenmishandeling in 88% van de gezinnen waar fysieke kindermishandeling plaatsvond, tegen 34% van de andere gezinnen (waar bv. meer sprake was van verwaarlozing). Kinderen waren daarvan meestal niet de daders, maar de ouders. Opvallend was ook de reactie van de dieren: in 69% alle bestudeerde gezinnen werden agressieve honden en/of bijtenden gerapporteerd.

Deze laatste studie toont ook de complexiteit aan van de patronen van huiselijk geweld: soms is er één duidelijke dader aanwijsbaar, maar soms is er sprake van meerdere daders, soms worden slachtoffers op hun beurt dader en in sommige gezinnen zijn alle relaties gekenmerkt door geweld.

2.4 Bedreiging van huisdieren als intimidatie of chantage van partners of kinderen

Plegers van geweld bedreigen soms huisdieren om partners of kinderen onder druk te zetten of te intimideren. Dit kan uitmonden in dwang of chantage om de misbruiksituatie te aanvaarden of om er over te zwijgen (Ponder & Lockwood, 2000; Adams, 1998).

In de onderzoeken genoemd in Tabel 1. zijn er 6 waarin de mishandelde vrouwen melden dat hun huisdieren bedreigd zijn, zonder dat er daadwerkelijke dierenmishandeling heeft plaatsgevonden (gemiddeld maakten 21,2% van de respondenten hiervan melding – dus naast het grotere percentage dat feitelijke dierenmishandeling rapporteerde).

Verschillende andere onderzoekers bevestigen dat mensen kunnen worden gechanteerd via hun dieren:

- Dieren worden soms gebruikt als wapens door plegers van huiselijk geweld (DeVoe & Smith, 2002; Maiuro e.a., 2003; Walton-Moss e.a., 2005).
- Mishandelde vrouwen worden soms gedwongen tot illegale activiteiten onder de dreiging dat hun huisdier iets zal worden aangedaan (Loring & Beaudoin, 2000).
- Veel kinderen in tehuizen maken gewag van mishandelende volwassenen die dreigden om hun dier te doden, te beschadigen of af te nemen (Robin e.a., 1984).
- Misbruikers doden, beschadigen of bedreigen de huisdieren van kinderen om hen te dwingen tot seksueel contact of te dwingen tot stilzwijgen over het misbruik (Loar, 1999; Ascione, 2005).
- Adolescenten die seksuele misdrijven plegen, bedreigen de huisdieren van hun slachtoffers om hun medewerking af te dwingen (Kaufman, Hilliker & Daleiden, 1996).

Een harde conclusie is uit deze onderzoeken niet goed te trekken. Het verschijnsel dat bedreiging van dieren een middel kan zijn om te intimideren of te chanteren in misbruiksituaties is niet systematisch onderzocht en is ook moeilijk te onderzoeken.

Duidelijk is wel dat bedreiging van dieren veel voorkomt. En er is een veelheid aan indringende casusbeschrijvingen waarin intimidatie en chantage duidelijk aan de orde zijn.

2.5. Verbanden tussen dierenmishandeling en geweldsdelicten

Verbanden tussen dierenmishandeling en geweldsmisdrijven werden al verondersteld door MacDonald (1963) in zijn theorie van de triade: de combinatie van de drie factoren dierenmishandeling, brandstichten en bedplassen (enuresis) zou bij jeugdigen voorspellend zijn voor later sadistisch en gewelddadig gedrag. Deze theorie is door verschillende onderzoekers beproefd, maar kon niet geheel worden geverifieerd. Felthous en Kellert (1987)

concentreerden zich op het verband tussen dierenmishandeling en gewelddadig gedrag: zij vonden negen studies die geen verband aantoonde en vier die dat wel deden. Belangrijker was dat zij methodologische problemen signaleerden die afbreuk deden aan zowel de positieve als de negatieve resultaten. Daarmee gaven zij richting aan het latere onderzoek.

2.5.1 Onderzoek onder plegers van dierenmishandeling

Verscheidene onderzoekers hebben plegers of verdachten van dierenmishandeling onderzocht, veelal aan de hand van hun dossiers. De vraag was daarbij of dierenmishandeling samenhangt met andere geweldsdelicten. De resultaten worden samengevat in Tabel 4.

Auteurs	Land	Onderzoeksgroep	N	Resultaat
Hutton (1983)	GB	Gezinnen die onderzocht werden door de dierenbescherming (RSPCA)	23	83% van de gezinnen bekend bij de kinderbescherming en 61% bij de reclassering
Coston & Protz (1998)	USA	Verdachten van dierenmishandeling in 1996	1770 verdachten	Bij 40% een eerdere melding voor seksueel geweld; bij 31% een latere melding wegens huiselijk geweld
Arluke, Levin, Luke & Ascione (1999)	USA	Plegers van dierenmishandeling (resultierend in fysieke schade) volgens registratie dierenbescherming	153 + Controlegroep gematcht op demografie	Mishandelaars plegen 3x vaker een misdrijf en 5x vaker een geweldsmisdrijf dan leden van de controlegroep
Boat & Knight (2000)	CAN	Aangeklaagden wegens dierenmishandeling		70% van de dierenmishandelaars zijn bekend in andere geweldsincidenten
Clarke (2002)	AUS	Veroordeelde plegers van dierenmishandeling	200	Dierenmishandelaars plegen ook fysiek geweld (61,5%), huiselijk geweld (55%) of seksueel geweld (17%)
Green (2002)	GB	Veroordeelde 'freeze killers' (stropers)	365	Veroordeelde stropers zijn vaker betrokken bij geweldsmisdrijven dan niet-veroordeelden
Gleyzer, Felthous & Holzer (2002)	USA	Aangeklaagden voor een misdrijf met een verleden van ernstige dierenmishandeling	48 aangeklaagden + Controlegroep	Aangeklaagden met een verleden van dierenmishandeling hebben significant vaker de diagnose 'Antisociale persoonlijkheidsstoornis'
Henry & Sanders (2007)	USA	Schoolkinderen die medescholieren pesten	186	Kinderen die dieren mishandelen gebruiken meer fysiek geweld tijdens pesten
Gullone & Clarke (2008)	AUS	Gevalen van dierenmishandeling vergeleken met alle misdrijven in Victoria tussen 1994 en 2001	9.741 gevallen van dierenmishandeling	Dierenmishandelaars plegen vaker (25%) geweld tegen mensen dan andere misdadigers (8%)

Tabel 4. Dierenmishandelaars plegen ook andere (gewelds)misdrijven.

De studies in Tabel 4. zijn heterogeen, maar wijzen alle op een correlatie tussen het plegen van dierenmishandeling en het begaan van andere delicten en met name geweldsmisdrijven. In twee studies is de bewijskracht echter zwak:

- De studie van Hutton (1983) is nogal associatief, omdat het gezinnen betreft en geen daders.

- De bevinding dat dierenmishandeling bij aangeklaagden geassocieerd is met de diagnose ‘antisociale persoonlijkheidsstoornis’ toont op zich nog geen feitelijk verband aan met misdrijven (hoewel het bekend is dat mensen met die diagnose vaak misdrijven plegen). Andere in Tabel 4. genoemde onderzoeken laten een meer robuuste conclusie toe, door een betere opzet en een grote steekproef. Methodologisch gezien is het bezwaar van correlatie-onderzoek dat oorzaken niet worden bewezen. Allerlei andere verklaringen voor de gevonden samenhang blijven mogelijk, bijvoorbeeld de mogelijkheid dat de pakkans voor beide typen delicten systematisch samenhangt met een derde factor.

2.5.2 Onderzoek onder geweldsdelinquenten

Verschillende onderzoekers hebben het verband tussen geweld en dierenmishandeling onderzocht door het verleden van geweldsdelinquenten (veelal veroordeelde gevangenen) te bestuderen. De resultaten worden samengevat in Tabel 5.

Auteurs	Land	Onderzoeksgroep	N	Resultaat
Merz-Perez & Heide (2004)	USA	Gevangenen veroordeeld voor geweldsmisdrijven en voor niet-geweldsmisdrijven	45 +45 (C)	56% van de gewelddadige gevangenen heeft dieren mishandeld, tegen 20% van de niet-gewelddadige gevangenen
Schiff, Louw & Ascione (1999)	USA	Gevangenen veroordeeld voor geweldsmisdrijven en voor niet-geweldsmisdrijven	58 +59 (C)	63,3% van de gewelddadige gevangenen mishandelde dieren, tegen 10,5% van de niet-gewelddadige gevangenen
Felthous & Yudowitz (1977)	USA	Vrouwelijke agressieve en niet-agressieve misdadigers		36% van de agressieve vrouwen mishandelden dieren in hun jeugd tegen 0% van de niet-agressieve vrouwen
Tallichet & Hensley (2005)	USA	Gevangenen veroordeeld voor geweldsdelicten	261	Plegers van geweldsmisdrijven hebben vaker dieren mishandeld in hun jeugd
O’Grady, Kinlock & Hanlon (2007)	USA	Drugsverslaafde gevangenen met of zonder poging tot moord als delict	183 +C	Gevangenen die een poging tot moord hadden begaan hadden vaker een geschiedenis van dierenmishandeling
Kellert & Felthous (1985)	USA	Agressieve en niet-agressieve misdadigers	152	25% van de agressieve misdadigers mishandelde dieren. Zij mishandelden dieren met een grotere frequentie dan niet-agressieve misdadigers.
Hensley, Tallichet & Singer (2006)	USA	Gevangenen	261	Plegers van geweldsmisdrijven hebben vaker in hun jeugd seksuele handelingen verricht met dieren
Wright & Hensley (2003)	USA	Seriemoordenaars	342	21% van de seriemoordenaars heeft dieren mishandeld in hun jeugd
Norris (1988)	USA	Seriemoordenaars		Extreme dierenmishandeling behoort tot het profiel van seriemoordenaars
Douglas & Olshaker (1995)	USA	Seriemoordenaars	7	Dierenmishandeling behoort tot het profiel van seriemoordenaars
Hickey (2002)	USA	Seriemoordenaars	ca. 300	Seriemoordenaars hadden soms plezier in het mishandelen van dieren
Ressler, Burgess, Hartman, Douglas & McCormack (1998)	USA	Seriemoordenaars met seksuele motieven	36	Brandstichten en dierenmishandeling in de jeugd voorspelden later geweld. Onder de daders die in hun jeugd seksueel misbruikt waren kwam dierenmishandeling vaker voor
Ressler, Burgess & Douglas (1988)	USA	Moordenaars met seksuele motieven	28	46% van de moordenaars had dieren mishandeld in zijn jeugd

Tingle, Barnard, Robbins, Newman & Hutchinson (1986)	USA	Veroordeelde mannelijke daders van seksuele misdrijven	64	48% van de verkrachters en 30% van de kindermisbruikers mishandelden dieren in hun jeugd
Langevin (2003)	USA	Gevangenen veroordeeld voor seksuele misdrijven met (poging tot) moord	33	30% van de gevangenen hadden een geschiedenis van dierenmishandeling
Verlinden, Hersen & Thomas (2000)	USA	High-school leerlingen die schietpartijen begaan (school shooters)	11	Vijf van de elf daders hadden een geschiedenis van dierenmishandeling
Holmes & Holmes (1996)	USA	Sadistische pedofielen		Dierenmishandeling is vaak aanwezig in de voorgeschiedenis van sadistische pedofielen

Tabel 5. Gewelddelinquenten hebben vaak een geschiedenis van dierenmishandeling.

Uit Tabel 5. blijkt dat zware gewelddelinquenten (verkrachters, moordenaars, serie-moordenaars) in hun jeugd vaker dieren hebben mishandeld dan delinquenten die voor andere delicten zijn veroordeeld. In de negen studies die cijfers presenteren blijken 21 tot 63,3% van de gewelddelinquenten een verleden te hebben van dierenmishandeling. Het rekenkundig gemiddelde over deze negen onderzoeken is 40,2%.

De methodologische kanttekening die hierbij moet worden gemaakt is dat retrospectief onderzoek een zwakke bewijskracht heeft: we weten dat gewelddelinquenten vroeger vaak dieren mishandelden, maar we weten niet hoeveel jeugdige dierenmishandelaars later crimineel of brave burger zijn geworden (en evenmin hoeveel moordenaars nog op vrije voeten rondlopen). Daarbij gaat het in meerdere onderzoeken om ongecontroleerde case-studies, die weliswaar indringende verbanden aantonen, maar misschien geen representatieve steekproef vormen.

De bevinding dat dierenmishandeling is gecorreleerd met gewelddadig gedrag (Tabel 4.) geeft wel ondersteuning aan de bovenstaande bevindingen, maar het hardere bewijs zou moeten komen van prospectief onderzoek naar de carrière van dierenmishandelaars.

Daarbij moet worden opgemerkt dat het in Tabel 4. en 5. lijkt te gaan om de ernstiger vormen van dierenmishandeling en om mensen die daarom veroordeeld en/of geregistreerd zijn (immers, de minder ernstige dierenmishandelingen blijven vaker onopgemerkt, worden niet aangegeven of worden niet vervolgd).

De conclusie is dat er vooral een samenhang lijkt te bestaan tussen het plegen van ernstige dierenmishandeling en het begaan van ernstige geweldsdelicten tegen mensen. Case studies van ‘amokmakers’ bevestigen dit beeld (Tuinier, 2008, persoonlijke mededeling).

Dergelijke studies waren voor de Amerikaanse FBI al enige tijd geleden aanleiding om dierenmishandeling op te nemen in het daderprofiel van gewelddelinquenten (Lockwood & Church, 1998). Kennelijk was men voldoende overtuigd door de onderzoeksresultaten om er praktische consequenties aan te verbinden.

Theorieën over het verband tussen dierenmishandeling en latere geweldspleging naar mensen gaan vaak uit van de ‘graduatie-hypothese’ (Arluke e.a., 1999), ook wel ‘escalatie-hypothese’ genoemd. Een probleem bij deze hypothese is dat de veronderstelde volgorde niet altijd uitkomt (zie ook Tabel 4.). Meer onderzoek is hier nodig en vooral ook meer prospectief onderzoek. Daarbij kan ook de theorie van de triade betrokken worden. Het onderzoek van Ressler e.a. (1998) verleent enige steun aan die theorie (uitgezonderd het element ‘bedplassen’). Dierenmishandeling, brandstichting en latere geweldpleging lijken met elkaar samen te hangen, ook in de visie van Ascione (2008), die daarbij verwijst naar de

studies van Dadds en Fraser (2006) en Becker e.a. (2004), die beiden een correlatie vonden tussen dierenmishandeling en brandstichting. Deze correlatie werd ook bevestigd door Slavkin (2001), Wooden en Berkey (1984), Sakheim en Osborne (1994) en Rice en Harris (1996).

2.7 Conclusies en implicaties

Er is een groeiende en steeds meer overtuigende hoeveelheid research die onderbouwing geeft aan de verbanden tussen dierenmishandeling en tussenmenselijk geweld.

In situaties van huiselijk geweld blijkt er een grote overlap te bestaan tussen partnermishandeling, kindermishandeling en dierenmishandeling:

- Mishandelde vrouwen melden dat hun partners ook hun huisdieren mishandelen.
- Partnergeweld gaat ook vaak samen met kindermishandeling.
- Kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld mishandelen vaak dieren.
- Kinderen die mishandeld of misbruikt zijn mishandelen vaak dieren.
- Mishandelaars bedreigen vaak dieren om hun slachtoffers te intimideren of te chanteren.

Dierenmishandeling blijkt in relatie te staan tot andere misdrijven en met name tot geweldsdelicten:

- Plegers van geweldsdelicten blijken vaak in het verleden dieren mishandeld te hebben.
- Plegers van dierenmishandeling plegen relatief meer andere misdrijven en geweldsdelicten.
- De tendens lijkt te zijn dat degenen die ernstige dierenmishandeling begaan ook degenen zijn die ernstig geweld plegen tegen mensen.

Methodologisch is er veel aan te merken op deze onderzoeken en er is meer en sterker bewijs nodig. Gewaakt moet ook worden voor oversimplificatie: Ascione (2005) benadrukt dat geweld tussen mensen een complex onderwerp is, dat multidimensioneel en multigedetermineerd is en een beloop kent dat nog onvoldoende is bestudeerd. Het onderzoek van DeViney e.a. (1983) illustreert dat er in hetzelfde gezin meerdere daders en slachtoffers kunnen zijn, en dat de rolverdeling kan wisselen (de honden bijten terug). Kinderen die nu slachtoffer zijn van geweld worden later nogal eens dader (overdrachtshypothese). Maar waarom de een wel en de ander niet? Dezelfde vraag kan gesteld worden bij de escalatiehypothese en de theorie van de triade. Waarom is dierenmishandeling bij het ene kind problematisch en bij het andere kind van onschuldige en voorbijgaande aard? Naast de ernst van de feiten moet daarom in vervolgonderzoek ook gelet worden op de motivatie, de empathie of het berouw van het kind. Ook blijkt dat in gevangenissen waar huisdieren worden geïntroduceerd de gedetineerden hierbij veel baat kunnen hebben (Janssen, 2002), dus kennelijk komt onder gedetineerden niet alleen dierenmishandeling, maar ook dierenliefde voor.

Toch kan worden vastgesteld dat de research die in Angelsaksische landen is gedaan, daar als voldoende basis wordt beschouwd om over te gaan tot beleidsmaatregelen. Men gaat er in de USA, Canada, Australië en Groot-Brittannië steeds meer van uit dat dierenmishandeling het signaal moet zijn dat ook mensen gevaar lopen:

- Als kinderen dieren mishandelen kan dit een waarschuwingssignaal zijn van huiselijk geweld, van kindermishandeling en/of van seksueel misbruik.
- Als kinderen dieren mishandelen kan dit een waarschuwingssignaal zijn van een problematische ontwikkeling, met mogelijke gedragsstoornissen en zelfs antisociale

persoonlijkheidsstoornis. De kans is vergroot dat zij later geweld zullen plegen tegen mensen.

- Als volwassenen dieren mishandelen kan dit een waarschuwingssignaal zijn dat zij ook huiselijk geweld plegen.
- Als volwassenen dieren mishandelen kan dit een waarschuwingssignaal zijn dat zij ook andere misdrijven plegen en m.n. geweldsdelicten (kunnen) begaan.

In Nederland is voor zover bekend geen onderzoek gedaan naar deze verbanden. Het staat voornamelijk niet vast of wat in Angelsaksische landen geldt, ook in ons land aan de orde is of in dezelfde mate aan de orde is. Goed denkbaar is dat culturele verschillen de vergelijking bemoeilijken (zo zijn in de USA vuurwapens en dierengevechten de twee belangrijkste doodsoorzaken van mishandelde dieren). Wat opvalt in de Nederlandse literatuur is dat maar weinigen het verband leggen tussen dierenmishandeling en geweld tegen mensen. Bingen (2006) en de Belgische Cazaux (2001) zijn uitzonderingen. In de Nederlandse literatuur over huiselijk geweld ontbreekt het woord dierenmishandeling vrijwel steeds. En wat bovendien opvalt is dat dierenmishandeling zelf in ons land maar weinig voorwerp uitmaakt van onderzoek.

Het lijkt aangewezen om in ons land onderzoek te gaan doen naar dierenmishandeling, niet alleen in het belang van dieren, maar evenzeer in het belang van mensen.

Carol Edward Cole, executed for five of the 35 murders of which he was accused, said his first act of violence as a child was to strangle a puppy.

“Toen ik bij het Blijvanmijnlijf-huis werkte is het wel eens gebeurd dat een vrouw eerst haar huisdier in veiligheid wilde brengen. Dat konden we toen onderbrengen bij een gastgezin.” (Medewerkster ASHG)

3. Acties en toepassingen in het buitenland

De kennis en inzichten over de verbanden tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling hebben het afgelopen decennium in het buitenland geleid tot meerdere concrete toepassingen en strategieën. Een aantal wordt hieronder beschreven. De onderstreepte bronvermeldingen zijn via hyperlinks direct te raadplegen op internet.

3.1 Safe Havens: veilige plekken voor huisdieren uit een huiselijk geweld situatie

Veel vrouwen die slachtoffer zijn van huiselijk geweld durven niet te vluchten omdat zij bezorgd zijn voor hun huisdier (zie paragraaf 2.1). In de (meeste) opvangvoorzieningen worden geen huisdieren toegelaten. Asielen of dierenopvangcentra bieden geen soelaas omdat zij openbaar zijn en de mishandelende partner het dier kan vinden (chantage met het dier komt vaak voor – zie paragraaf 2.4) en omdat via het dier de verblijfplaats van de mishandelde partner achterhaald kan worden.

Daarom worden er opvangprojecten voor huisdieren van geweldslachtoffers georganiseerd. In de USA werden 41 van dergelijke projecten onderzocht door Ascione (2000) als een steekproef uit 113 bestaande en voorgenomen projecten. In de UK functioneren eveneens dergelijke projecten.

Veilige plekken voor huisdieren worden op twee manieren gerealiseerd: door speciale opvangvoorzieningen voor huisdieren alleen en door opvangvoorzieningen waar de huisdieren samen met de mishandelde huisgenoten worden opgenomen.

3.1.1 Safe Havens for Animals™

In de USA is Safe Havens for Animals de verzamelnaam van opvangvoorzieningen voor huisdieren van slachtoffers van huiselijk geweld. De plaatselijke initiatieven hebben soms een andere naam. The Humane Society of the USA heeft op haar site een lijst van circa 170 Safe Haven projecten, verspreid over vrijwel alle staten van de USA (www.hsus.org). Ongeveer 700 vrouwenopvangcentra (‘shelters’) worden hiermee bediend. Ook verschaft de site richtlijnen voor het opzetten van dergelijke projecten: ‘Starting a safe havens for animals program’ (http://files.hsus.org/web-files/PDF/2004_SafeHavens_Guide.pdf).

Een van de oudste plaatselijke projecten is het Animal Safehouse Program. Dit ontstond in 1997 in San Diego als het derde initiatief in de USA op dit gebied. Het project biedt ondersteuning aan de diverse vrouwenopvangcentra (‘shelters’) in de regio door tijdelijke huisvesting van dieren te verzorgen.

3.1.2 Pets and Women’s Shelters (PAWS)™ Program

Safe Havens zijn noodzakelijk vanwege het feit dat opvangvoorzieningen geen huisdieren toelaten. Onlangs (februari 2008) heeft American Humane een project gestart met het doel opvangcentra voor mishandelde vrouwen toegankelijk te maken voor hun huisdieren: het PAWS-program. Vanuit het inzicht dat huisdieren een belangrijke rol spelen in tijden van crisis en trauma bepleit American Humane zoveel mogelijk te voorkomen dat mensen

gescheiden worden van hun huisdieren. Er wordt veel aandacht besteed aan het belang van de instandhouding van de band tussen mens en dier. In de ellendige situatie van het slachtoffer betekenen huisdieren vaak grote emotionele steun door hun onvoorwaardelijke affectie en toewijding. Ze bieden troost en kameraadschap in een situatie waar mensen vaak (gedwongen) geïsoleerd leven van familie en vrienden.

Eerste doel is om in 2008 een vijftiental opvangcentra toegankelijk te maken voor huisdieren. Een Start up Guide, een handleiding voor beginnende projecten, is hierbij behulpzaam. Deze is te downloaden via: www.americanhumane.org/assets/docs/HAB-LINK-paws-startup-guide.pdf.

Inmiddels heeft American Humane 9 PAWS gerealiseerd, dus opvanghuizen waar slachtoffers van huiselijk geweld samen met hun huisdieren kunnen worden opgenomen.

3.1.3 Paws for Kids

In het Noord-Westen van Engeland bedient Paws for Kids zo'n 44 vrouwenopvangvoorzieningen (*refuges*) met een 'Pet fostering service'. Een netwerk van vrijwilligers is beschikbaar om dieren op te vangen in hun huis. Speciaal opgeleide vrijwilligsters gaan naar de mishandelde vrouwen toe en brengen hun dieren onder. De adressen worden geheim gehouden. Ook biedt de organisatie therapie en ondersteuning (www.pawsforkids.org.uk).

3.2 Campagnes

Het bewust maken van het publiek en professionals dat er een relatie bestaat tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld is het belangrijkste doel van de campagnes die er over de 'Link' in de USA en andere landen worden gevoerd.

First Strike[®] is een campagne van de Humane Society in de USA. Sinds 1997 verzorgt First Strike workshops en scholingen en wordt ondersteuning geboden aan plaatselijke initiatieven. In de trainingen komen professionals samen uit dierenbescherming, maatschappelijk werk, welzijnswerk, vrouwenopvang, politie, OM, diergeneeskunde, dierenasiels, etc. De trainingen hebben daarnaast ook tot doel de samenwerking tussen de diverse disciplines te bevorderen.

De campagne oefent ook druk uit op wetgevers om te komen tot strengere bestraffing van dierenmishandeling (www.hsus.org/hsus_field/first_strike_the_connection_between_animal_cruelty_and_human_violence).

Een soortgelijk plaatselijke initiatief is The Linkage Project[™] in de Amerikaanse staat Maine (www.linkageproject.org). Hierin wordt al sinds de beginjaren '90 samengewerkt om het bewustzijn van de verbanden tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling te vergroten. In Maine is in 2006 een wet van kracht geworden die bepaalt dat dieren deel uitmaken van de beschermingsregelingen die gelden in gevallen van huiselijk geweld. De staten Vermont en New York volgden kort daarna.

Ook American Humane (Amerikaanse Kinder- en Dierenbeschermingsorganisatie) verzorgt al vele jaren campagnes en geeft trainingen om bij het publiek, maar vooral bij professionals, kennis over de 'link' te verspreiden (www.americanhumane.org/human-animal-bond/programs/the-link-of-violence) en samenwerking tussen de verschillende hulpverleners te stimuleren.

3.3 Wetgeving

De laatste jaren is er in de wetgeving betreffende het melden van dierenmishandeling in sommige Angelsaksische landen veel aan het veranderen. De kennis van en over de relatie met huiselijk geweld heeft hieraan zeker bijgedragen.

Een voorbeeld daarvan is Canada. In 2005 schreef de Canadian Veterinary Medical Association geschiedenis met een mijlpaal in de gedragsregels voor dierenartsen. Ze verklaarden dat dierenartsen de morele plicht hebben om vermoedens van dierenmishandeling aan dierenbeschermingsorganisaties te melden. *Verplichte* melding door dierenartsen geldt inmiddels in Quebec en Ontario in Canada, en in West Virginia en Minnesota in de USA. Soms wordt ook bij wet geregeld dat dierenartsen niet aansprakelijk gesteld kunnen worden voor eventuele schade die voortvloeit uit het te goeder trouw melden van dierenmishandeling (Ranelli, 1999). In Californië zijn dierenartsen wel verplicht om kindermishandeling te melden, maar niet om dierenmishandeling te melden (uitgangspunt is dat dierenartsen juist via dierenmishandeling op het spoor kunnen komen van kindermishandeling). Soms geldt het voorbehoud dat dierenartsen eerst proberen om de dader op te voeden en dat het melden alleen nodig is als deze opvoeding niet lukt (Ranelli, 1999). De toename van de belangstelling voor dierenmishandeling en het steeds serieuzer nemen van dit misdrijf komt ook tot uiting in nieuwe publicaties. Bijvoorbeeld de boeken *Veterinary Forensics: Animal Cruelty Investigations* (Merck, 2007) en *Forensic Investigation of Animal Cruelty* (Sinclair e.a., 2006). Deze boeken vullen een hiaat in de kennis van dierenartsen over hoe dierenmishandeling te herkennen en hoe er vervolgens mee om te gaan. Beide boeken benadrukken de sleutelrol die dierenartsen kunnen spelen bij het ontdekken van geweld naar mensen, dat immers zo nauw gerelateerd is aan geweld naar dieren. Belangrijk is om te weten dat in de Verenigde Staten de ‘dierenpolitie’ binnen het politiecorps valt, dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de landelijke inspecteurs van de Dierenbescherming in Nederland.

Aangezien huiselijk geweld binnen de politie hoog op de agenda staat en de relatie tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling steeds duidelijker wordt, is er binnen het politie-apparaat een groeiende belangstelling voor dit fenomeen. De *Animal Control Officers* zijn verantwoordelijk voor het welzijn van gezelschapsdieren en wilde dieren in hun regio, ze proberen de bevolking te beschermen voor overlast en mogelijke gezondheidsrisico's die dieren kunnen veroorzaken, fungeren als dierenambulance en onderzoeken zaken als dierenmishandeling en verwaarlozing. De kennis van de ‘link’ maakt dat ze daarbij alert zijn op wat er nog meer in het gezin gebeurt en of er sprake is van nog meer geweld binnen de huiselijke situatie.

Toch stelt Ascione (2008a, p.375) dat het opsporen en vervolgen van dierenmishandeling nog een te lage prioriteit heeft. Melders anticiperen op de aanname dat door de politie geen actie zal worden ondernomen. Omgekeerd is de waarneming dat wanneer zaken vervolgd worden, dit een aanmoediging vormt om te melden (Ponder & Lockwood, 2000).

Er zijn in de Verenigde Staten nog maar 6 staten waar dierenmishandeling als een overtreding (*misdemeanor*) wordt beschouwd (Alaska, Arkansas, Idaho, Mississippi, North Dakota, South Dakota); in de andere staten geldt dierenmishandeling als een misdrijf (*felony*). De gevangenisstraffen in de diverse staten variëren van 6 maanden tot 10 jaar en de boetes van 1.000 tot 500.000 dollar.

Deze veranderingen zijn de laatste jaren tot stand gekomen en hebben geleid tot een verhoging van de prioriteit voor dierenmishandeling bij politie en openbaar ministerie en tot

hogere maar ook zinvoller straffen. Het is bijvoorbeeld mogelijk geworden dat rechters verplichte therapie opleggen aan daders van dierenmishandeling (Frasch, 2008).

3.4 Coalities en pressiegroepen

Meerdere groepen in de UK en USA hebben als voornaamste doelstelling kennis over de relatie tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld te verbreiden en opvang van slachtoffers van huiselijk geweld en hun huisdieren te organiseren en te realiseren.

Voorbeelden van deze groepen zijn:

- The links group: www.thelinksgroup.org.uk
- American Humane: Protecting Children and Animals Since 1877: www.americanhumane.org
- The Humane Society of US: www.hsus.org
- Latham Foundation: www.latham.org
- Doris Day Animal Federation: www.ddaf.org

3.5 Factsheets en Brochures

American Humane verspreidt de factsheet ‘Understanding The Link[®] Between Animal Abuse and Family Violence’, via www.americanhumane.org/about-us/newsroom/fact-sheets/understanding-the-link.html.

Samen met de National Coalition Against Domestic Violence verspreidt American Humane de factsheet ‘Facts About Animal Abuse & Domestic Violence’, te downloaden van www.americanhumane.org/about-us/newsroom/fact-sheets/animal-abuse-domestic-violence.html.

The Humane Society of the US geeft een factsheet uit op internet: ‘Animal Cruelty and Family Violence: Making the Connection’. Te downloaden van: www.hsus.org/hsus_field/first_strike_the_connection_between_animal_cruelty_and_human_violence/animal_cruelty_and_family_violence_making_the_connection/.

American Humane geeft een brochure uit, gericht op professionals van verschillende vakgebieden: Understanding the Link[®] between violence to people and violence to animals. The Links Group in de UK geeft de brochure uit ‘Understanding the links’, te downloaden van: www.nspcc.org.uk/inform.

3.6 Opleidingen en trainingen

The Humane Society of the US verzorgt de online cursus ‘First Strike: Cruelty to Animals and Interpersonal Violence’. Voor 45\$ doorloopt men een cursus van circa 20 uur (www.humanesocietynu.org/workshops_and_classes/first_strike_online.html).

American Humane geeft jaarlijks een groot aantal conferenties en trainingen over de cirkel van geweld (www.americanhumane.org/human-animal-bond/conferences-trainings/understanding-the-link).

Een van de doelstellingen van de trainingen is de professionals uit de verschillende disciplines te leren en te motiveren om te werken met *cross-reporting* (wederzijds melden) en modelprotocollen.

De interdisciplinaire rapportage van gevallen van geweld (huiselijk geweld en geweld tegen dieren) wordt in de Angelsaksische literatuur door vele partijen genoemd als wenselijk. De realisatie daarvan komt in de VS en in de UK op gang. In de *Veterinary Record*, november 2008 (UK) wordt bijvoorbeeld vermeld dat de communicatie en cross-reporting tussen artsen

en dierenartsen substantieel is toegenomen en dat er meer kennis over het onderwerp bestaat sinds de Links Group in 2001 is opgericht. In het onderwijs van toekomstige dierenartsen is de 'link' inmiddels een vast onderwerp en worden studenten op de herkenning daarvan getraind.

Van de andere kant is er nog veel onduidelijk over hoe te handelen wanneer de 'link' is vastgesteld.

3.7 Risicotaxatie-instrumenten, registratie-systemen en intake-formulieren

Dierenmishandeling is een 'marker' voor psychopathologie, zoals gesteld in de Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, (APA, 1994, p. 85). In diverse diagnostische instrumenten ter vaststelling van psychopathologie worden vragen gesteld over dierenmishandeling, bijvoorbeeld de Child Behavioral Checklist (Achenbach, 1991). Deze informatie komt alleen terecht in de dossiers van medici en/of psychologen.

In de USA, waar de dierenpolitie deel uit maakt van het politieteam, zijn de registratiesystemen van de meldingen van geweld tegen dieren dezelfde als die van geweld tegen mensen. Dit biedt grote voordelen met betrekking tot vroegsignalering van huiselijk geweld.

Er werden diverse risicotaxatie-instrumenten uit verschillende Angelsaksische landen bestudeerd. Wat we vonden was dat in de UK de DVRAM wordt gebruikt (Domestic Violence Risk Assessment Model), waarin een vraag is opgenomen of de dader ooit het huisdier heeft pijn gedaan (www.met.police.uk/csu/pdfs/AppendixIII.pdf).

Het in de USA (Hawaiï) gebruikte instrument om een inschatting te maken van het gevaar dat slachtoffers lopen, de DVSI (Domestic Violence Screening Inventory), bevat geen vraag over huisdieren, evenmin als de Danger Assessment (Campbell, 2003). Wel bevat de HCGDV (Health Care Guideline: Domestic Violence) de vraag of kinderen of dieren zijn mishandeld (ICSI, 2008).

Albert deSalvo, the 'Boston Strangler, who killed 13 women, trapped dogs and cats in orange crates and shot arrows through the boxes in his youth.

One of the most dangerous things that can happen to a child is to kill or torture an animal and get away with it. (Margaret Mead)

4. Enquête onder dierenartsen

Om te onderzoeken of de in de Angelsaksische literatuur gevonden relatie tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling ook bestaat in Nederland werd via internet een enquête uitgevoerd onder Nederlandse dierenartsen met een praktijk voor huisdieren en/of paarden. Hiermee werd kennis verzameld over door dierenartsen in Nederland geconstateerde dierenmishandeling, over de opgemerkte verbanden tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld en de frequentie daarvan.

Een bijkomende doelstelling was dierenartsen bewuster te maken van deze relatie. We veronderstellen dat kennis over het bestaan van deze relatie bijdraagt aan een grotere herkenning van het probleem. In de enquête werd tevens een verkenning uitgevoerd naar de knelpunten die ervaren worden bij het melden van dierenmishandeling en bij het melden van mogelijk ander geweld in het gezin. Ook werd gevraagd welke reacties als passend en professioneel worden beschouwd.

4.1 Eerder onderzoek onder dierenartsen

Verschillende onderzoekers in Engeland, Australië en Nieuw-Zeeland onderzochten of en hoe vaak dierenartsen in contact kwamen met dierenmishandeling in hun praktijk. In Engeland vonden Munro en Thrusfield (2001) in hun onderzoek dat 48,8% van de dierenartsen te maken krijgt met dierenmishandeling in hun praktijk. De Australische onderzoekers Green en Gullone (2005) vonden dat maar liefst 92% van de dierenartsen (N=169) in contact kwam met dierenmishandeling in zijn/haar praktijk. Deze laatste dierenartsen gebruikten hierbij hun eigen definities over 'mishandeling', wat waarschijnlijk invloed heeft gehad op de nogal hoge score. In 5,9% van de gevallen waren zij er zeker van dat er ook huiselijk geweld plaatsvond; in 17,8% van de gevallen was er een vermoeden. In een onderzoek van Williams e.a. (2008) in Nieuw-Zeeland meldden 63% van de dierenartsen (N=383) de afgelopen 5 jaar gevallen van dierenmishandeling te hebben opgemerkt in de praktijk. In 12% van de gevallen vermoedde men en in 4% wist men zeker dat er in het gezin ook sprake was van huiselijk geweld.

Dierenartsen herkennen dus dierenmishandeling in de eigen praktijk; het hierop actie ondernemen is een andere kwestie. Het blijkt uit de literatuur dat dierenartsen allerlei redenen noemen om dierenmishandeling niet te melden. Zo noemen Sharpe en Wittum (1999) onzekerheid, gebrek aan scholing en bewustzijn, angst en moeite met het herkennen van dierenmishandeling. De noodzaak van deze kennis wordt ook niet door iedere dierenarts onderschreven: slechts 8% van de ondervraagde dierenartsen in het onderzoek van Sharpe en Wittum (1999) achtte deze kennis van belang. Bovendien bleek de meerderheid van de dierenartsen niet op de hoogte van hun rechten en verantwoordelijkheden met betrekking tot dit onderwerp.

Hoewel in talrijke studies het samengaan van geweld tegen mensen en geweld tegen dieren wordt aangetoond (zie hoofdstuk 2), is er nog weinig bewustzijn bij dierenartsen over deze relatie. Arkow stelt al in 1994 dat op grond van alle onderzoeken die deze relatie bevestigen,

dierenartsen een maatschappelijke verantwoordelijkheid hebben om het vermoeden van dierenmishandeling en huiselijk geweld te herkennen en te melden.

4.2 Methode

Door de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde werden dierenartsen geselecteerd die te boek staan als gespecialiseerd in gezelschapsdieren of als dierenarts voor paarden (N=1012) en aan hen werden per e-mail de enquêtes toegestuurd. Via een begeleidend schrijven van de vice-voorzitter van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde werden zij uitgenodigd deel te nemen aan het onderzoek. Na twee weken volgde een herinneringsmail.

De vragenlijst die door ons werd gebruikt is gebaseerd op de lijst die door Green en Gullone werd samengesteld in 2005. Zij baseerden hun lijst deels op die van Sharpe en Wittum (1999). De lijst die Williams et al. (2008) gebruikten in hun onderzoek was eveneens die van Green en Gullone.

De door ons gebruikte vragenlijst bestaat uit drie gedeeltes (zie Bijlage 2). In het eerste deel wordt gevraagd hoeveel dieren er door de dierenarts jaarlijks worden behandeld en of en hoe vaak daarbij van (of een vermoeden van) dierenmishandeling sprake is. Ook wordt geïnformeerd of de dierenarts bekend is met de relatie dierenmishandeling en huiselijk geweld en of hij daarvan voorbeelden heeft meegemaakt.

In het tweede deel wordt geïnventariseerd wat een passende, professionele reactie zou zijn op het constateren van geweld tegen dieren, en daarnaast wat passend en professioneel is wanneer de dierenarts huiselijk geweld veronderstelt of constateert. Ook wordt gevraagd wat dierenartsen belemmert bij het melden van dierenmishandeling en huiselijk geweld.

In het laatste gedeelte worden demografische gegevens verzameld; zoals de grootte van de praktijk, leeftijd, geslacht en de grootte van de gemeente; dit om te onderzoeken of praktijkgrootte en woonomgeving een samenhang hebben met het voorkomen van dierenmishandeling en de relatie met huiselijk geweld. Verder veronderstellen we op grond van buitenlandse bevindingen dat vrouwelijke dierenartsen vaker dan mannen dierenmishandeling en de relatie met huiselijk geweld zullen opmerken. Aan het einde van de vragenlijst is ruimte voor opmerkingen.

De vragenlijsten werden via een link die in de e-mail stond vermeld, anoniem via het internet geretourneerd.

4.3 Resultaten

Na het versturen van de e-mail en een herinneringsmail 2 weken later kwamen 108 ingevulde enquêtes retour. De response bedroeg 10%. De vragenlijsten waren niet allemaal volledig ingevuld (wat leidde tot *missing values*).

De demografische gegevens worden vermeld in de volgende tabellen. Wat opvalt is dat er meer vrouwen dan mannen hebben meegedaan aan het onderzoek en dat de meeste deelnemers aan deze enquête jonger waren dan 50 jaar. Zestig procent van hen behandelt jaarlijks tot 3000 gezelschapsdieren, de overigen behandelen er jaarlijks meer dan 3000. Ongeveer de helft van de dierenartsen in de studie wonen in een gemeente met meer dan 50.000 inwoners, slechts 8 deelnemende dierenartsen wonen in een gemeente met minder dan 10.000 inwoners. Voor de analyses werd gebruik gemaakt van SPSS 16 (Statistical Package for the Social Sciences).

	enquête (N=108)			populatie (N=1012)
	abs.	%	valid %	%
man	28	25%	31%	42%
vrouw	61	57%	69%	58%
(missing values)	19	18%		
N totaal	108	100%		100%

Tabel 6. Man/vrouw verhouding in de enquête en in de populatie

Van de 89 dierenartsen die deze vraag hebben ingevuld is 31% man, 69% vrouw: er is hier sprake van een scheve verdeling, die afwijkt van die van de hele populatie huisdierenartsen (N=1012).

25 – 29	9	(9%)
30 – 39	32	(32%)
40 – 49	19	(19%)
50 – 59	25	(25%)
60 – 68	4	(4%)
(missing values)	19	(11%)
N totaal	108	(100%)

Tabel 7. Leeftijd

Van de 89 dierenartsen die deze vraag hebben ingevuld is 67% jonger dan 50. Daarmee lijkt deze leeftijdscategorie oververtegenwoordigd, maar bij gebrek aan cijfers over de gehele populatie is dit niet met zekerheid vast te stellen.

0 – 1000 per jaar	13	(12%)
1000 – 2000 per jaar	26	(24%)
2000 – 3000 per jaar	21	(19%)
3000 – 4000 per jaar	16	(15%)
4000 en meer per jaar	25	(23%)
(missing values)	7	(6%)
N totaal	108	(100%)

Tabel 8. Praktijkgrootte: aantal behandelde dieren per jaar

Van de 101 dierenartsen die deze vraag hebben ingevuld hebben de meesten (60) een praktijk van 1000 tot 3000 behandelde dieren per jaar; 41 hebben een praktijk van 3000 en meer behandelde dieren per jaar.

< 5.000	1	(1%)
5.000 – 10.000	7	(6%)
10.000 – 20.000	15	(14%)
20.000 – 50.000	17	(16%)
> 50.000	48	(44%)
(missing values)	20	(19%)
N totaal	108	(100%)

Tabel 9. Gemeente van vestiging: aantal inwoners

Deze vraag werd door 88 dierenartsen beantwoord. Zij werken vooral (55%) in steden met meer dan 50.000 inwoners en lijken daarmee oververtegenwoordigd.

Helaas ontbraken de cijfers van leeftijd, praktijkgrootte en gemeentegrootte over de hele populatie (huis)dierenartsen: daarom konden er geen vergelijkingen worden gemaakt met onze steekproef.

4.4 Dierenmishandeling en de relatie tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld.

Op de vraag of de dierenarts wel eens dieren behandelt waarvan zij/hij vermoedt dat er sprake is van dierenmishandeling antwoordt 60% bevestigend. Om na te gaan hoe vaak het in een dierenartsenpraktijk voorkomt dat een mishandeld dier voor behandeling wordt aangeboden is het totale aantal behandelde dieren gedeeld door het aantal dieren waarbij mishandeling werd vermoed en/of geconstateerd (op jaarbasis). Het resultaat is dat bij één op de 702 dieren die in een dierenartsenpraktijk komen, mishandeling wordt vermoed of geconstateerd, ofwel 0,14 per 100 behandelingen. In totaal worden er 365 gevallen van dierenmishandeling gerapporteerd, 40 gevallen daarvan worden gemeld bij een instantie.

De meeste dierenartsen (78%) blijken op de hoogte te zijn van de relatie tussen dierenmishandeling en het voorkomen van huiselijk geweld. Van hen vermoeden 34 dierenartsen jaarlijks 142 maal dat er naast dierenmishandeling ook van een andere vorm van geweld binnen het gezin sprake is. Dertig van hen vermoedden dat dit 1 tot 4 maal het geval is; 4 anderen vermoedden dit 5, 10, 25 of 50 maal. Daarnaast is men er in 47 gevallen zeker van dat naast de bestaande dierenmishandeling sprake is van geweld binnen het gezin. Dit geweld is in 21% van de gevallen gericht op de partner, in 32% van de gevallen gericht op kinderen en partner, in 2% van de gevallen op de kinderen en in 1% van de gevallen op een ander familielid.

De relatie tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld wordt dus veel waargenomen. In 39% van de 365 gevallen van dierenmishandeling vermoeden dierenartsen ook huiselijk geweld, in 13% van de gevallen hebben dierenartsen zekerheid dat ook huiselijk geweld plaatsvindt. Deze cijfers liggen hoger dan in buitenlands onderzoek.

Opmerkelijk is dat vrouwen significant vaker dan mannen dierenmishandeling constateren (vrouwen $M=7,00$; $SD 6,61$ en mannen $M=4,11$, $SD 1,134$, $t=2,08$; $df 51$; tweezijdige $p=0,043$), maar even vaak als mannen een relatie met ander huiselijk geweld vermoeden/constateren.

Bij de berekening van Pearson's productcorrelatie bleek dat er geen significante correlatie bestaat tussen de praktijkgrootte en het aantal malen dat dierenmishandeling en een eventuele relatie met huiselijk geweld wordt geconstateerd. Evenmin bleek de grootte van de gemeente er toe te doen.

4.5 Wat doen dierenartsen bij het vermoeden van dierenmishandeling?

Op de vraag wat dierenartsen een passende en professionele reactie vinden op het vermoeden van dierenmishandeling waren meerdere antwoorden mogelijk. Slechts 1 dierenarts vond 'niets doen' een passende en professionele reactie. In 11% van de antwoorden werd aangestreept 'alle gevallen melden'; en in 18% van de antwoorden 'alleen ernstige gevallen

melden'. Het meest werd geantwoord 'de cliënt raad geven' of 'de cliënt er naar vragen', gevolgd door 'aanraden professionele hulp te zoeken.'

Concreet betekent het dat van de 365 gevallen die in het onderzoek werden gerapporteerd er 40 gemeld werden. Er werden dus 325 van de in de enquête gerapporteerde gevallen van dierenmishandeling niet gemeld.

4.6 Wat doen dierenartsen bij het vermoeden van huiselijk geweld?

Ook op de vraag naar wat dierenartsen een passende en professionele reactie vinden op het vermoeden van huiselijk geweld waren meerdere antwoorden mogelijk. Eén dierenarts vindt dat daar niets mee gedaan kan worden. De cliënt er naar vragen vindt 20% en de cliënt raad geven vindt 22% van de dierenartsen een passende reactie. Het aanraden van professionele hulp wordt door 28% passend gevonden. Slechts 11% van de antwoorden luidde: 'alle gevallen melden'; 18% van de antwoorden luidde: 'alleen ernstige gevallen melden'.

Concreet betekent dit dat van de 189 maal dat dierenartsen in onze enquête een vermoeden hebben van of zeker zijn van huiselijk geweld, er 24 maal een melding van gemaakt is. In 165 gevallen wordt een vermoeden van of het zeker weten van huiselijk geweld niet gemeld. In 34% van de gevallen vermoedt de dierenarts of weet zij/hij zeker dat er sprake is van geweld tegen kinderen. Dat betekent dat afgelopen jaar zeker 56 gevallen van (vermoedelijk) geweld tegen kinderen door de bevraagde dierenartsen niet werden gemeld.

4.7 Belemmeringen bij het melden van dierenmishandeling en huiselijk geweld.

Uit de antwoorden op de vraag of dierenartsen belemmeringen ervaren bij het melden van dierenmishandeling en bij huiselijk geweld moet worden opgemaakt dat er nogal wat belemmeringen zijn. Bij het melden van dierenmishandeling betreffen de belemmeringen betreffen vooral de bewijslast (62 maal), de relatie met de cliënt (21 maal), de privacyregels (13 maal), de ontoereikendheid van de eigen kennis (9 maal), ontbrekende rechten van de dierenarts (3 maal), het niet hebben van een economisch belang bij een melding (3 maal), het niet weten welke hulpverleners te benaderen (20 maal). Van de ondervraagde dierenartsen ervaart 84% een of andere belemmering om de dierenmishandeling te melden.

De belemmeringen die dierenartsen ervaren bij het melden van huiselijk geweld zijn nog groter: hierbij ervaart 90% belemmeringen. Ook hierbij wordt aangegeven dat het vinden van bewijslast voor huiselijk geweld lastig is (50 maal), dat de kennis van de dierenarts niet toereikend is (34 maal), dat dierenartsen niet weten welke hulpverleners ze kunnen benaderen (25 maal), dat het niet hun taak is (20 maal), dat een melding de relatie dierenarts/cliënt zou verstoren (14 maal), dat een dierenarts niet het recht heeft om zich te mengen in dergelijke zaken (13 maal), dat een melding de privacyregels van de dierenarts zou schenden (8 maal) en dat je als dierenarts geen economisch belang hebt bij het beschuldigen van cliënten (1 maal).

4.8 Aanvullingen van dierenartsen

In de enquête werd ook ruimte geboden voor het maken van opmerkingen. Dierenartsen verhalen van gevallen van dierenmishandeling en huiselijk geweld waarbij men aangeeft niet goed te weten hoe er mee om te gaan. Ook wordt aangegeven hoe moeilijk het is bewijslast te vinden. Door sommige dierenartsen wordt gevraagd naar protocollen, naar meldpunten, naar adressen en naar vertrouwensdierenartsen.

4.9 Conclusie en discussie

Uit de enquête komt naar voren dat er ook in Nederland een relatie bestaat tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld. Een op de twee dierenartsen in de enquête krijgt in de praktijk te maken met de relatie dierenmishandeling en huiselijk geweld. In totaal was er 365 maal sprake van een vermoeden van dierenmishandeling. In 142 van die gevallen werd ook een andere vorm van geweld in het gezin vermoed. In 47 gevallen was men daar zelfs zeker van, in totaal dus 189 gevallen van (vermoedelijk of zeker) huiselijk geweld. In 64 gevallen (34%) is dit geweld gericht tegen kinderen.

We moeten concluderen dat er met de constatering van vermoedens van dierenmishandeling en de constatering van vermoedens van ander huiselijk geweld nauwelijks iets wordt gedaan!

Gebrek aan bewijslast, gebrek aan kennis over het onderwerp, het niet weten waar de melding te deponeren (er zijn geen protocollen), terughoudendheid met betrekking tot de privacy van de cliënt en angst de relatie met deze te verstoren, het denken geen recht te hebben zich erin te mengen of het geen taak vinden van de dierenarts, maken dat slechts 11% van de dierenartsen in alle gevallen dierenmishandeling meldt en dat slechts 13% van hen gevallen van vermoed of zeker huiselijk geweld meldt aan andere instanties.

Opgemerkt moet worden dat slechts een klein deel (10%) van de aangeschreven dierenartsen de enquête invulde. Deze respons rate is laag. In het onderzoek in Nieuw-Zeeland van Williams et al. (2008) bedroeg de respons rate 27%, in het onderzoek in Australië van Green en Gullone (2005) 28,5%, in de Verenigde Staten 36,8% (Sharpe & Wittum, 1999) en in Engeland 40,4% (Munro & Thrusfield, 2001).

Er is een aantal mogelijke verklaringen voor de lage respons rate. Allereerst: de enquête werd vlak voor de vakantieperiode verstuurd. Daarnaast werden er in dezelfde periode door de KNMvD meerdere enquêtes aan de leden verstuurd. Mogelijk ontstond hierdoor enquêtemoeieheid. Wellicht was het een drukke periode voor de dierenartsen en was er sprake van tijdgebrek. Een andere mogelijkheid is dat er weerstand tegen het onderwerp bestaat. Het nadenken over dierenmishandeling en de relatie die er zou kunnen bestaan met huiselijk geweld is geen prettige bezigheid. Het roept gevoelens van onmacht en stress op, zeker wanneer men evenmin wegen weet hoe met deze problemen om te gaan. Uit zelfbescherming denkt men er wellicht liever niet over na.

De formuleringen van de enquêtevragen kunnen eveneens belemmerend hebben gewerkt. Soms werd een vraag onduidelijk genoemd door de respondent en daarom niet beantwoord. Bij een volgend onderzoek zal hiermee rekening moeten worden gehouden.

Aandacht verdient het feit dat er tweemaal zoveel vrouwen mee deden dan mannen in dit onderzoek; en daarbij waren de meeste dierenartsen jonger dan 50. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat het onderwerp vrouwen meer aanspreekt dan mannen en het ook jongere dierenartsen meer aanspreekt. Over blijft het feit dat slechts een klein gedeelte van alle (huis)dierenartsen de enquête heeft beantwoord.

De kans bestaat daarom dat de enquête een vertekend beeld geeft en dat het hoge aantal combinaties van dierenmishandeling en huiselijk geweld niet representatief is voor alle dierenartsen. De resultaten van de enquête moeten dus met enige voorzichtigheid worden beschouwd.

Door 10% van de dierenartsen worden 365 gevallen van dierenmishandeling en 189 gevallen van vermoeden van, of zekerheid over huiselijk geweld gerapporteerd. Zeer verontrustend is

dat blijkt dat er met deze waarnemingen bijna niets wordt gedaan. We moeten dan ook constateren dat er helaas sprake is van zeer veel gemiste kansen op het gebied van ingrijpen bij geweldssituaties binnen ‘de cirkel van geweld’. Kansen, die dieren maar ook mensen het leven kunnen redden. Dierenartsen blijken behoefte te hebben aan handvatten om hiermee om te gaan.

“Veel mensen op de dierenambulance vinden dat niet hun taak. Die vinden dat ze alleen maar bezig zijn met het rijden van dieren van A naar B. Ik vind dat niet kunnen. Het is je verantwoordelijkheid om melding te maken van onaanvaardbare dingen.” (Medewerker Dierenambulance)

“De cirkel van geweld doet zich dan vaak voor: man slaat vrouw, vrouw slaat kind, kind slaat dier. Het geweld zoekt steeds het zwakste slachtoffer.” (Medewerkster ASHG).

5. Interviews met sleutelpersonen: herkent men de verbanden in Nederland?

In dit hoofdstuk wordt verslag gedaan van de interviews die zijn gehouden met sleutelpersonen in ons land. Alle sleutelpersonen zijn gevraagd of zij de verbanden tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld herkennen, of zij voorbeelden daarvan kennen en hoe vaak zij denken dat dit voorkomt. Ook is gevraagd naar de knelpunten die zich voordoen in de praktijk. Aan de personen die werkzaam zijn in het landelijke beleid en bestuur zijn nog enkele strategische vragen voorgelegd. Die worden behandeld in het volgende hoofdstuk.

5.1 De sleutelpersonen

Sleutelpersonen zijn geselecteerd uit mensen die op grond van ervaring, expertise of positie overzicht hebben over de voor dit onderzoek relevante gebieden (zoals kindbescherming en jeugdzorg, vrouwenopvang, huiselijk geweld, hulpverlening, dierenbescherming, diergeneeskunde).

Interviews vonden plaats met 35 sleutelpersonen. Zij waren werkzaam in de volgende sectoren:

- Dierenbescherming (7x)
- Hulpverlening (6x)
- Politie (5x)
- Onderzoek/wetenschap (5x)
- Recht (3x)
- Overheid (3x)
- Parlement (3x)
- Openbaar Ministerie (2x)
- Diergeneeskunde (1x)

Zie voorts Bijlage 3 voor de namen en functies van de geïnterviewde sleutelpersonen.

Naast de sleutelpersonen hebben ook de leden van de Begeleidingscommissie een belangrijke rol gespeeld: zij droegen informatie aan, leverden casuïstiek en wezen de weg naar instanties en personen. Hun namen en functies zijn eveneens in Bijlage 3 vermeld.

5.2 Worden de verbanden herkend?

Alle geïnterviewden kennen of herkennen het verband tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling. Vooral degenen die zich praktisch of organisatorisch bezighouden met huiselijk geweld benadrukken het belang ervan en zij kunnen moeiteloos voorbeelden geven. Bij de juristen, de officieren van justitie en de criminologen is de kennis van het verband meer theoretisch en zij kunnen weinig praktijkvoorbeelden melden. Bij de dierenbeschermers is het beeld gemengd: sommigen onderstrepen het verband volmondig en illustreren dat met recente voorbeelden, anderen zijn meer terughoudend en soms wat twijfelend over het belang ervan.

Het verband dat unaniem wordt herkend, is dat in gezinnen geweld tussen mensen kan samengaan met mishandeling van dieren. Andere verbanden worden door iets minder dan de helft van de geïnterviewden herkend:

- het dier kan een drukmiddel vormen waarmee partners macht over elkaar uitoefenen, of waarmee misbruikers van kinderen hun slachtoffers chanteren;
- dierenmishandeling kan een opstap zijn naar geweld tegen mensen;
- dierenmishandeling door kinderen kan een signaal zijn van huiselijk geweld;
- dierenmishandeling door kinderen kan een signaal zijn van seksueel misbruik.

5.3 Hoe vaak gaat huiselijk geweld samen met dierenmishandeling?

Er zijn geen relevante gegevens over de prevalentie in Nederland. Geïnterviewden benadrukken het gebrek aan cijfers en onderzoeken op dit gebied:

“Jullie pionieren in een onontgonnen terrein.” (Movisie)

De coördinator huiselijk geweld van de Politie Amsterdam heeft zich in de Amerikaanse literatuur verdiept en heeft navraag gedaan in de stad. Haar conclusie is dat de combinatie dierenmishandeling en huiselijk geweld net zo'n groot probleem is als in Amerika.

De zegspersoon van de Politie Twente schat dat zij gemiddeld eens per week een voorbeeld tegenkomt van huiselijk geweld waarin ook dieren het slachtoffer zijn.

De geïnterviewde forensische kinderarts schat dat bij 20% van de mishandelde kinderen die hij onderzoekt ook dierenmishandeling aan de orde is.

De hoogleraar kindermishandeling zegt dat het in de vrouwenopvang vaak voorkomt dat mishandelde vrouwen onder druk worden gezet door bedreiging van hun huisdier.

Voor een dierenarts en ambtenaar op LNV is het verband een bekend gegeven, en hij vermoedt dat de prevalentie ervan alleen maar toe zal nemen, omdat huisdieren steeds meer als lid van het gezin worden beschouwd.

Andere respondenten twifelen: zijn die getallen uit Amerika niet overdreven? Wij horen hier maar heel sporadisch over. Komt de situatie daar wel overeen met die van ons? Sommigen aarzelen of hier wel een relevant probleem wordt aangesneden. In sommige interviews komt naar voren dat het leed van dieren volstrekt ondergeschikt is aan het leed dat mensen wordt aangedaan. Enkele beleidsmakers adviseren om de omvang van het probleem cijfermatig in kaart te (laten) brengen.

Er blijken diverse belemmeringen bij het inschatten van de omvang van het probleem:

- het bewustzijn ervan is niet groot. Voorbeelden die zich voordoen worden niet herkend;
- er wordt nergens systematisch gevraagd of geregistreerd of er bij huiselijk geweld huisdieren in het spel zijn. Omgekeerd wordt er bij dierenmishandeling nergens systematisch gevraagd of er ook mensen gevaar lopen of slachtoffer zijn;
- professionals zijn terughoudend in het aankaarten of melden van mishandeling (van dieren of mensen) vanuit een beperkte taakopvatting, vanuit privacy-overwegingen of vanuit praktische bezwaren of beperkingen;
- hulpverleners en dienstverleners werken elk op hun eigen terrein en kijken niet over elkaars grenzen. Dierenartsen en dierenbeschermers kijken veelal naar de belangen van het dier en verzuimen eventueel tussenmenselijk geweld aan te kaarten. Omgekeerd kijken artsen en hulpverleners van mensen weinig naar de dieren die mogelijk in het spel zijn.

Wat we daardoor zien is slechts het topje van een ijsberg. Een medewerkster van een Advies- en Steunpunt Huiselijk Geweld verwoordt dit zo:

“Ja, zeker. In gezinnen waarin partnermishandeling of kindermishandeling aan de orde is, daar is soms ook dierenmishandeling. Ik zie dat regelmatig. Waarschijnlijk gebeurt het veel vaker dan we denken, omdat we er niet naar vragen. Nergens wordt systematisch die vraag gesteld: zijn er ook dieren in het spel?”

5.4 Welke patronen doen zich voor?

De sleutelpersonen beschrijven talrijke voorbeelden waarin dierenmishandeling samengaat met huiselijk geweld, met ander geweld tegen personen en met verwaarlozing. Uit deze voorbeelden rees de volgende typologie. Benadrukt moet worden dat deze nog tentatief is en dat de representativiteit ervan onzeker is.

Man mishandelt vrouw, kind en dier

Een veelgenoemde vorm van huiselijk geweld is de (veelal mannelijke) dader die zowel de partner, de kinderen als de huisdieren mishandelt. Wie geen respect heeft voor het dier, heeft vaak ook geen respect voor de mens, en andersom. Soms is een melding bij dierenbeschermers het eerste signaal van het huiselijk geweld.

Casus: “Ik werd door een vrouw geroepen bij een pup. Hij lag in zijn mand en deed niks. Ik vroeg haar wat er aan de hand was, is ie ziek, hoe lang al, maar ze wist helemaal niks. Ik kreeg sterk het gevoel van ‘hier klopt iets niet’. Toen zag ik de pupillen van het dier, één was groot, de ander klein. Dat is een teken van hersenletsel. Toen ben ik op de vrouw gaan inpraten. Is ie gevallen? Vertel nou wat er aan de hand is. Toen begon ze te huilen en vertelde ze dat haar vriend de pup tegen de muur had gegooid. Even later kwam die vriend binnen. Een boomlange man die meteen begon te schreeuwen, heel agressief en zwaar onder de coke waarschijnlijk. Ook de baby in huis begon te huilen.

Dus ik dacht ik zeg maar niks, ik breng de hond naar de dierenarts en jullie kunnen later bellen. Toen heb ik aangifte gedaan op het bureau Surinameplein en dat werd godzijdank serieus genomen. Het was een vrouwelijke agente, dat speelt wel een rol, denk ik. De politie is langsgegaan bij de vrouw, de vriend was er niet. Ze hebben haar onder druk gezet dat zij medeverantwoordelijk was voor dierenmishandeling. Toen kwam het verhaal eruit. Want zij werd geslagen en het kind ook. Ze was vreselijk bang voor die vriend. Zij hebben haar overtuigd dat ze naar een Blijfvanmijnlijf-huis moest gaan. En de vriend moest zich melden op het bureau.” (Medewerkster Dierenambulance Amsterdam)

Partners doen elkaar pijn via het dier

Partners die ruzie hebben, kunnen elkaar pijn doen via het dier. Het dier heeft er zelf niets mee te maken, maar wordt mishandeld om de partner te treffen. Vaak worden bij partners die in scheiding zijn, dieren uitgespeeld om elkaar te kwetsen, zo is de ervaring van de LID.

Casus: “Een echtpaar had vaak ruzie en de vrouw werd mishandeld door haar man. Bij huisbezoek viel het op dat de man de kat niet verzorgde en hij werd daarop aangesproken (‘Als je boos bent op haar dan heeft de kat daar toch niets mee te maken.’). Later bleek de mishandeling van de vrouw veel erger te zijn dan men wist. Na de scheiding werd de kat in de tuin gevonden met steekwonden. De opzettelijke verwaarlozing van de kat had een waarschuwingssignaal kunnen zijn.” (Eerstelijns psycholoog)

Partners nemen wraak op elkaar via het dier

Een extreme vorm van elkaar pijn doen is wraak nemen. De wraakactie is definitief. Het huisdier is hiervan het slachtoffer dat het nogal eens met de dood moet bekopen.

Casus: Een vrouw in Delft gooide een hond en een kat van vier hoog naar beneden. Zij wilde zo wraak nemen op haar man, die haar had mishandeld. De hond overleefde de val niet. De kat kwam op zijn pootjes terecht. (RTL Nieuws 14-8-08)

Het multiprobleem gezin

Het multiprobleem gezin heeft allerlei verschillende problemen die resulteren in mishandeling, verwaarlozing en/of vervuiling. Er is een veelheid aan dieren, de honden zijn vaak van een groot formaat. De dieren zijn een gebruiksvoorwerp, ze worden regelmatig ingeruild. Kinderen en dieren worden verwaarloosd, soms ook mishandeld.

Casus: In Twente kwam de politie bij een gezin dat leefde in erbarmelijke omstandigheden. De woning was sterk vervuild en overal lagen uitwerpselen. De honden zaten met een veel te korte ketting aan de muur, omdat ze niet werden vertrouwd. Een agent werd gebeten. De politie was bezorgd om de veiligheid van de kinderen. (Politie Twente)

Het agressieve gezin

In dit type multiprobleem gezin zijn alle onderlinge relaties agressief. Geweld is de norm. De sociale positie is duidelijk *lower class*. De dieren passen zich aan de situatie aan en reageren ook agressief. Omdat iedereen er aan gewend is, valt er min of meer mee te leven. Als het uit de hand loopt wordt de politie, de jeugdzorg of de dierenbescherming geroepen.

Casus: "Wat je ook ziet in zulke gezinnen zijn die kleine valse keffertjes, als je die aait dan bijten ze je. Iedereen is gewend geraakt aan de ruwe omgangsvormen, inclusief de honden. Affectie wekt woede op." (medewerker Advies- en Steunpunt Huiselijk Geweld)

Algemene verwaarlozing uit onmacht

In sommige gezinnen neemt huiselijk geweld niet zozeer de vorm aan van fysieke agressie, maar van algemene verwaarlozing. Verwaarlozing van de kinderen, de huisdieren, het huishouden en van zichzelf. De onmacht kan voortkomen uit psychiatrische problematiek, dementie, verstandelijke handicap en/of verslaving. Armoede is een bijkomende oorzaak.

Casus: "Onlangs kregen we een melding dat puppies verwaarloosd werden. Door het raam zagen we een achtjarig kind slapen op de bank. In het trappenhuis lag een vervuilde baby en de moeder was afwezig. In zo'n situatie mag je eigenlijk niet naar binnen, maar nood breekt wet. De moeder werd bereikt, maar die vond het niet nodig om naar huis te komen. We hebben de politie geroepen en die nam de kinderen mee naar het bureau." (Dierenbescherming Amsterdam)

Chantage van partners door bedreiging het dier

Bedreiging van het huisdier kan een drukmiddel zijn van een mishandelende partner om macht uit te oefenen in de relatie. 'Als je niet dan ...' Of: 'als je weggaat dan ...' Of: 'als je niet terugkomt dan ...' In vrouwenopvangcentra is dit laatste dreigement welbekend ('Als je niet terugkomt dan maak ik je hond dood.'). Strikt genomen is bedreiging van een dier geen dierenmishandeling. In de praktijk gaat het één echter vaak over in het ander.

Casus: "In de vrouwenopvang schijnt het vaak voor te komen dat huisdieren worden gebruikt als drukmiddel. Onlangs was er een voorbeeld uit een rijke buurt, waar de vrouw

was weggelopen naar een Blijfvanmijnlijf-huis. Haar man belde op met het dreigement: 'als je niet snel terugkomt dan snij ik je paard zijn nek af.' Maar vaker is het de poes of een kleiner huisdier dat het slachtoffer is in dergelijke dreigementen." (Hoogleraar Kindermishandeling)

Chantage van kinderen door bedreiging van het dier

Bedreiging van een geliefd dier kan een drukmiddel zijn dat misbruikers van kinderen hanteren om hen tot toegeven of tot stilzwijgen te dwingen. 'Als je niet doet wat ik zeg dan mag je hier nooit meer paardrijden.' Of: 'Als je dit aan iemand vertelt dan maak ik je hamster dood.' Opvallend vaak wordt gemeld dat misbruik van meisjes plaatsvindt onder druk van dreigementen naar hun paard.

Casus: "In mijn tijd bij Tegen haar Wil werd ik vaak gebeld door een jonge vrouw die steeds door haar vader werd misbruikt. Ze had MPS, praatte met verschillende stemmen tegen mij. Soms stond haar vader tijdens het telefoongesprek voor haar deur. Ik zei 'niet binnenlaten'. Maar dan dreigde hij om haar konijntje iets aan te doen. En dan werd er opgehangen. Dat misbruik is heel lang doorgegaan. Haar broers en ooms deden er aan mee, het was een hele bende. Ze belde me vaak. Op een keer hadden ze een ijzeren staaf in haar geragd en bloedde ze erg. Toen kon ik haar overtuigen om samen met mij naar het ziekenhuis te gaan. Het viel gelukkig mee. (...) Ja, chanteren door te dreigen om je huisdier wat aan te doen, dat komt voor." (Dierenambulance Amsterdam)

Dierenmishandeling en kindermishandeling kunnen samenvallen

Als de huisdieren van kinderen worden mishandeld kan dit bij hen ernstige trauma's opleveren. Het is de forensisch kinderarts die dit als een van de weinigen signaleert. Soms zijn konijnen die met kerst worden opgegeten het troeteldier van het kind en is de slacht niet aangekondigd. Honden worden soms vanuit de auto gedumpt, bijvoorbeeld omdat ze te groot werden en teveel gingen eten, en de kinderen moeten dat op de achterbank aanzien. Of ze moeten meemaken dat vogels in brand worden gestoken. Dierenmishandeling is dan tegelijkertijd psychische mishandeling van kinderen.

Casus: "Toen bleek dat mijn ouders het beestje net hadden verdrongen. Ik verstarde van schrik en kon op geen enkele manier reageren. Liep naar school alsof er niets gebeurd was, maar zag achter ons huis wel de emmer staan, met mijn verdrongen poes erin. Ze had het schuim om haar bekje, en zag er uit alsof ze me zo aan wou vliegen. Dat beeld, dat ben ik nooit meer kwijtgeraakt. Er kwam een enorm gevoel van afschuw over me en een diepe angst voor katten." (Janssen, 2007)

Dierenmishandeling door kinderen kan duiden op seksueel misbruik

Dierenmishandeling door kinderen komt vaak voort uit nieuwsgierigheid of onwetendheid, en is vaak van onschuldige en voorbijgaande aard. Maar soms duidt de mishandeling van dieren door kinderen, vooral als die ernstig en/of seksueel getint is, op problemen in de thuissituatie of in de ontwikkeling van het kind. Dit besef leeft onder een minderheid van de respondenten. Een officier van justitie is bijzonder alert op kinderen die dieren mishandelen, omdat het een signaal kan zijn van seksueel misbruik. Een sleutelpersoon van de Amsterdamse politie onderschrijft dit en probeert dit besef op de werkvloer te introduceren: agenten dienen alert te zijn op deze signalen, maar in de praktijk lukt dit niet altijd.

Conclusie: het lijken vooral de deskundigen op het gebied van huiselijk geweld en kindermishandeling te zijn die zich bewust zijn van dit verband.

Casus: Een vrouw met 5 kinderen en 2 pups brengt bij de dierenarts een pup binnen met een beschadigde anus. Het letsel is zo groot dat de arts het dier laat inslapen. De dierenarts vermoedt dat de kinderen het dier seksueel hebben misbruikt. De kinderen zouden het dier met stokken hebben gepenetreerd. Hij meldt dit aan de Dierenbescherming. De inspecteur van de Dierenbescherming legt een huisbezoek af. Daarin blijkt dat de andere pup inmiddels is verkocht. Daarmee is voor de inspecteur de zaak gesloten. De geïnterviewde politiefunctiearis betreurt dat geen nader politieonderzoek heeft plaatsgevonden door de jeugd- en zedenpolitie. Immers de kans bestaat dat de kinderen zelf worden misbruikt. Zij gebruikt dit voorbeeld als lesmateriaal binnen het korps. (Politie Amsterdam, Regioproject Huiselijk Geweld)

Dierenmishandeling door kinderen kan duiden op huiselijk geweld

Kinderen die getuige zijn van het geweld tussen hun ouders of opvoeders kunnen dit uiten in allerlei emotionele problemen of gedragsstoornissen. Een van die uitingen is dierenmishandeling.

Casus: "In het Blijfvanmijnlijf-huis waar ik werkte was een vrouw met kinderen en het viel me op hoe wreed die kinderen met dieren omgingen. Zo maakten ze insecten dood op een langzame manier, waarbij het leek alsof ze daar plezier in hadden." (medewerkster ASHG)

De agressieveling met de vechthond

De agressieveling is een man met een intimiderend uiterlijk en een intimiderende hond. Hij zoekt ruzie op straat en in het café. Thuis tiranniseert hij vrouw en kinderen, zijn handen zitten los. Zijn woede wordt ook afgereageerd op de hond. De hond wordt nogal eens vervangen door een andere. Er is vaak sprake van een combinatie van huiselijk geweld en geweld buiten de huiselijke sfeer.

Casus: In 2005 vond de politie in Amsterdam een dode Bordeauxdog in een park. Het dier was door verhongering om het leven gekomen. De eigenaar werd opgespoord. Hij had het dier moedwillig uitgehongerd. Hij was een intimiderend type (camouflagekleren, kaalgeschoren hoofd) en had al eerdere geweldsdelicten gepleegd. Bij het politieonderzoek was men alert op mogelijk geweld naar mensen. De moeder van de man was onder verdachte omstandigheden om het leven gekomen. Zijn vriendin heeft aangifte gedaan wegens mishandeling. De politie is bang dat ook de zoon mishandeld wordt en heeft Vangnet Jeugd van de GGD er op afgestuurd. (Politie Amsterdam / Dierenbescherming Amsterdam)

Dierenmishandeling als opstap naar later gewelddadig gedrag tegen mensen

Het verband tussen dierenmishandeling en later gewelddadig gedrag tegen mensen wordt slechts door enkele sleutelpersonen herkend (hoewel niet alle sleutelpersonen op dit punt zijn bevraagd). Bij kinderen kan dierenmishandeling, als dat samengaat met andere delinquent gedrag zoals brandstichting, een voorspeller zijn voor een gewelddadige carrière, stelt een respondent. TBS-ers hebben vaak in hun jeugd dieren mishandeld, meldt een sleutelpersoon uit de forensische sfeer. Een officier van Justitie kan zich voorbeelden herinneren waarbij dit verband retrospectief aan het licht kwam. Vrijwel niemand kan concrete voorbeelden beschrijven. De conclusie lijkt dat het bewustzijn over dit aspect niet zeer groot is.

Casus: De dierenbeul van Twente mishandelde circa zestig paarden en andere landbouwdieren op gruwelijke wijze. Politie en justitie gaven aanvankelijk weinig prioriteit aan de opsporing van de dader. Ondanks dat deskundigen hadden gewaarschuwd dat bij dit patroon van dierenmishandeling ook mensen gevaar zouden gaan lopen. De dierenbeul beging later inderdaad geweld tegen verschillende mensen en pleegde een moord. Door het verband tussen de dierenmishandeling en de moord te leggen kon de politie de dader opsporen. Deze casus toont aan dat opsporing en vervolging van dierenmishandeling geen hoge prioriteit heeft en dat het besef van het verband tussen dierenmishandeling en latere geweldspleging niet sterk ontwikkeld is (zelfs niet onder sommige deskundigen). Had men dit in Twente eerder ingezien dan had de moord wellicht voorkomen kunnen worden (zie de uitgebreide casusbeschrijving van de Dierenbeul van Twente in Bijlage 1).

5.5 Welke belemmeringen zijn er bij het bestrijden van dierenmishandeling?

De respondenten melden dat er op alle niveaus onvoldoende prioriteit wordt gegeven aan het bestrijden van dierenmishandeling. Zowel bij de melding, de opsporing, de vervolging als bij de strafoplegging is er sprake van terughoudendheid. Die terughoudendheid wordt versterkt doordat men op elk niveau anticipeert op het gebrek aan prioriteit bij het volgende niveau: burgers doen geen aangifte van dierenmishandeling omdat zij anticiperen dat de politie er geen werk van zal maken; politieagenten spannen zich niet in omdat zij anticiperen dat de Officier van Justitie toch geen vervolging zal instellen; de Officieren vervolgen niet omdat zij anticiperen dat de rechter geen noemenswaardige straf gaat opleggen. En de rechters laten zich leiden door een strafmaat die niet erg streng is. Wat doorklinkt op alle niveaus van de justitiële keten is ‘ach, het is maar een dier’:

- *De strafmaat.* De maximumstraf voor dierenmishandeling is 3 jaar volgens artikel 36 van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (Gwwd). Het Wetboek van Strafrecht kent een maximumstraf van 2 jaar (artikel 350), maar deze wordt waarschijnlijk opgetrokken naar 3 jaar. Dieren zijn in het WvS geen levende wezens, maar voorwerpen die gestolen of beschadigd kunnen worden. Het uitgangspunt is al dat dieren een lage status hebben. In de Gwwd (artikel 46 en 47) is er volgens de respondenten van de LID sprake van open normen, die een grote interpretatieruimte overlaten, bijvoorbeeld wat betreft de ernst van de mishandeling.

De strafmaat wordt te laag bevonden in situaties van ernstige dierenmishandeling (zie de casus van de Dierenbeul van Twente in Bijlage 1). Uit dezelfde casus blijkt dat politieagenten juridische trucs moeten toepassen om hun handelen te legitimeren (gruwelijke verminking van een dier wordt bijvoorbeeld gepresenteerd als ‘vleesdiefstal’).

- *De strafoplegging.* Volgens de respondenten van de LID en de Dierenbescherming is niet zozeer de lage strafmaat het probleem, maar de lage strafoplegging. Daders komen weg met een lage boete of een taakstraf. Soms worden dingen door de vingers gezien omdat de dader sociaal zwak is:

“Zoals die vrouw die onder druk van klachten uit haar omgeving een pup ophing aan een touw. Zij was niet bij haar volle verstand en stond onder druk, werd er gezegd. Maar vergeten werd om haar een signaal te geven van onaanvaardbaar gedrag. Als ze een kind had opgehangen was er beslist anders gereageerd.”

Ook de IDG signaleert de lage strafoplegging bij dierenmishandeling. Het is voor de zegspersoon soms moeilijk om daardoor niet cynisch te worden.

- *De vervolging.* Het Openbaar Ministerie kent een opportuniteitsbeginsel, wat inhoudt dat Officieren vrij zijn om te vervolgen of niet. Daardoor kan een element van subjectiviteit insluipen (respondenten melden dat zij wachten tot een bepaalde Officier dienst heeft, omdat die wel aanspreekbaar is op dierenmishandeling). Of iemand een dierenliefhebber is, kan daar veel mee te maken hebben. Druk kan ook een factor zijn:

“Op het platteland kan je nog wel eens zelf gaan kijken op een boerderij waar dieren verwaarloosd zijn, maar in de grote stad mag je blij zijn als je in het weekend aan 8 uur slaap toekomt, want de lijken en de ramkraken vliegen je om de oren.”

Maatschappelijke druk kan via de Tweede Kamer en het Ministerie van Justitie leiden tot een scherper vervolgingsbeleid (zoals bijvoorbeeld is gebeurd met huiselijk geweld), maar bij dierenmishandeling is hiervan vooralsnog geen sprake.

Een praktische belemmering bij het vervolgen van dierenmishandeling is dat de bewijsvoering wordt beperkt doordat dieren niet kunnen getuigen. Er moet aantoonbaar letsel zijn en er kan niet vervolgd worden omdat het dier pijn heeft geleden of psychische trauma's heeft opgelopen.

Tenslotte geldt ook dat mensen voorgaan: in zaken van huiselijk geweld waarbij ook dieren zijn betrokken, gaat de aandacht toch allereerst uit naar de mensen. Dat is op zich terecht, maar de vraag is of de dieren hiermee geen onrecht wordt gedaan. De casus van de dierenbeul van Twente laat zien dat het opsporen van ernstige dierenmishandeling pas prioriteit krijgt als het vermoeden rijst dat de dader ook geweld tegen mensen heeft gepleegd (zie Bijlage 1).

- *De opsporing.* Voor de politie heeft dierenmishandeling geen hoge prioriteit, melden meerdere respondenten. Er is een hoge werkdruk en talloze andere zaken gaan voor. De politie wordt hierin aangestuurd door het Openbaar Ministerie. Wel kan ook hier de persoon van de agent een verschil maken: dierenliefhebbers spannen zich meer in. Politieagenten weigeren soms om proces verbaal te maken en onlangs formuleerde de Dierenbescherming Amsterdam een felle kritiek:

“En als er dan katten, totaal uitgehongerd en meer dood dan levend, worden aangetroffen en je verzoekt de politie om proces-verbaal op te maken, word je – op een enkele uitzondering na – doodleuk verteld dat ‘dat hun werk niet is’. Natuurlijk is het hun werk! Mist er een stukje in de opleiding? Is het onwil? Onwetendheid? Het is in ieder geval iets waar ik me zeer boos over maak.” (Heleen de Jager, Telegraaf 30-7-2008)

In veel gevallen is de politie niet bereid om mishandelde dieren in beslag te nemen, vanuit de verwachting dat de Officier van Justitie hierin niet meegaat of dat de rechter inbeslagname zal opheffen. De strategie is daarom vaak om mensen een afstandsverklaring te laten tekenen, soms geschiedt dit met enige bluf (bijvoorbeeld door te dreigen met kosten). Dit spaart tijd, moeite en papierwerk en is voor het dier zelf vaak beter, omdat het herplaatst kan worden en niet eindeloos in een asiel hoeft te wachten. Anderzijds hoeft de dader zich zo niet te verantwoorden.

- *De melding.* Burgers en professionals kunnen het melden of aangifte doen van dierenmishandeling nalaten vanuit de verwachting dat daar toch niet veel mee zal gebeuren. Soms is angst de reden dat men bijvoorbeeld niet gaat klagen over een mishandelende buurman. Meer in het algemeen is er sprake van een psychologische drempel: mensen bemoeien zich liever niet met nare situaties waarover ze geen directe verantwoording hebben. Bij professionals is soms een specialistische taakopvatting de reden dat men afziet van melding:

“Veel mensen op de dierenambulance vinden dat niet hun taak. Die vinden dat ze alleen maar bezig zijn met het rijden van dieren van A naar B. Ik vind dat niet kunnen. Het is je verantwoordelijkheid om melding te maken van onaanvaardbare dingen.”

Dierenartsen zien het soms niet als hun taak om dierenmishandeling te melden, maar zijn soms ook niet gespit op het herkennen ervan (zie hoofdstuk 4). Overwegingen van privacy en vertrouwelijkheid kunnen voor professionals een drempel zijn. Onwetendheid, opzien tegen extra werk, twijfel aan de bewijsvoering zijn andere redenen om af te zien van melding.

5.6 Welke belemmeringen zijn er bij het bestrijden van huiselijk geweld?

Bij het bestrijden van huiselijk geweld worden allerlei belemmeringen genoemd.

Verschillende sleutelpersonen tonen zich gefrustreerd over de lage prioriteit die wordt toegekend aan het bestrijden van kindermishandeling, maar merken wel op dat daarin de laatste jaren verbetering komt. De inspectie van de volksgezondheid wil bijvoorbeeld dat alle ziekenhuizen met ingang van 1 januari 2009 een plan van aanpak kindermishandeling hebben.

De omgeving maakt weinig melding van kindermishandeling: mensen bemoeien zich liever niet met nare situaties waarover ze geen directe verantwoording hebben. Professionals maken er geen werk van omdat ze een beperkte taakopvatting hebben: ze zijn bijvoorbeeld louter curatief ingesteld, zonder vragen te stellen naar de oorzaak van botbreuken of kapotte gebitten. Dit komt ook omdat er in Nederland geen meldplicht bestaat tot het melden van vermoedens van kindermishandeling. Dit is waarschijnlijk ook één van de redenen waarom er in opleidingen (bv. geneeskunde, verpleegkunde, lerarenopleiding, e.d.) weinig tot geen aandacht besteed wordt aan dit onderwerp. Het langs elkaar heen werken van alle hulpinstanties verhindert dat structurele problemen worden gesignaleerd:

“We ontdekten dat het kind door de ouders al 6 keer met botbreuken naar een EHBO was gebracht. Maar steeds naar een andere EHBO, dus niemand zag het verband.”

Kinderartsen zijn nauwelijks opgeleid in het herkennen van kindermishandeling en zijn ook nauwelijks bewust gemaakt van het verschijnsel:

“Arts-assistenten in opleiding tot kinderarts hebben in hun specialisatie in totaal vijf verplichte onderwijsweekenden. Eén dagdeel wordt besteed aan kindermishandeling dus ongeveer vier uur. Hierin komen onderwerpen als huiselijk geweld en dierenmishandeling niet echt aan de orde.”

Van oudsher hebben artsen die kindermishandeling of ander huiselijk geweld opmerken terughoudendheid in acht genomen vanuit hun zwijgplicht, maar hierin komt nu wel verandering met de nieuwe meldcodes (zoals de nieuwe Meldcode Kindermishandeling van de KNMG die sinds september 2008 van kracht is).

Gemiddeld is een kind 17 keer mishandeld, voordat het probleem voor het eerst wordt gemeld.³ En als een melding is gedaan is het gezien de huidige capaciteit en organisatie van de Bureaus Jeugdzorg (met name het AMK dat onderdeel is van het Bureau Jeugdzorg) maar zeer de vraag of dit zal leiden tot efficiënte actie. Sommige geïnterviewden laten zich zeer kritisch uit, maar bevestigen dat het de laatste jaren beter gaat. Het Ministerie van Jeugd en Gezin heeft een gunstige invloed op de aanpak van kindermishandeling, zo wordt er hard gewerkt aan het wegwerken van wachtlijsten bij AMK's.

³ Dit cijfer wordt gemeld door een van de geïnterviewden. Op internet is een bevestiging hiervan te vinden in het kader van een KNMG-conferentie in Tilburg, 21-4-2005. De primaire bron kon niet worden gevonden.

De bestrijding van *huiselijk geweld* heeft wel een duidelijke prioriteit. Al circa tien jaar worden hiervoor middelen uitgetrokken onder druk van het parlement. Er is een landelijk dekkend netwerk opgezet van Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld in alle 35 centrumgemeenten, die niet alleen meldpunten zijn, maar ook hulpverlening kunnen bieden in de thuissituatie, daderbehandeling organiseren, casemanagement doen, etc. Beperking is wel de vrijwillige basis waarop de hulpverlening plaatsvindt. Voor alle verplichte maatregelen moeten de Steunpunten beroep doen op andere instanties: de politie, de wijkagent, de Raad voor de Kinderbescherming of de GGZ. Deze samenwerking is vaak wel met goede intenties omgeven, maar toont in de praktijk nogal wat tekortkomingen. Het langs elkaar heen werken van alle hulpinstanties is een knelpunt en informatiestromen komen zelden bij elkaar. Soms worden hier vorderingen in geboekt, zoals bij de pilots over het Huisverbod waarbij informatieknooppunten zijn opgezet.

5.7 Waarom is het moeilijk om het verband te leggen?

De geïnterviewden noemen talrijke redenen waarom het in de praktijk moeilijk is om het verband te leggen tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld. Kort samengevat komen hun opmerkingen op het volgende neer:

- een gebrek aan bewustzijn van het verband tussen dierenmishandeling en geweld tegen mensen: er is onvoldoende besef van de waarschuwingssignalen die aan beide kanten opgepakt zouden moeten worden;
- een nauwe taakopvatting van professionals: dierenhulpverleners letten alleen op dieren, mensenhulpverleners letten alleen op mensen. Beide hulpverleners bieden hulp in noodsituaties, maar voelen zich vaak niet geroepen om de oorzaken van die noodsituaties aan te pakken. Men doet aan curatie, en niet aan preventie;
- een gebrek aan kennis: dierenhulpverleners hebben onvoldoende kennis over het herkennen van en ingrijpen bij huiselijk geweld en mensenhulpverleners hebben onvoldoende kennis over het herkennen van en ingrijpen bij dierenmishandeling. Het gebrek aan kennis betreft enerzijds de waargenomen letsels en de mogelijke oorzaken ervan. Anderzijds is men te weinig op de hoogte van de instanties die mogelijk aangesproken kunnen worden om mishandeling te melden en/of te onderzoeken;
- terughoudendheid: men heeft geen bewijs, men heeft angst voor de consequenties, men wil de cliënt te vriend houden, men heeft moeite om zijn verantwoordelijkheid te voelen.

Dat laatste kan zich uiten in het *bystander dilemma*: iedereen ziet dat er iets moet gebeuren, maar niemand doet iets.

5.8 Conclusies

Alle geïnterviewde sleutelpersonen herkennen de verbanden tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld, vaak uit praktijkervaring, soms uit de theorie. Gezinssituaties waarin partnermishandeling, kindermishandeling en dierenmishandeling voorkomen, worden het meest herkend. Dat dierenmishandeling door kinderen een signaal kan zijn van kindermishandeling, misbruik en/of ontwikkelingsproblematiek is bij de ondervraagde kinderbeschermers en officieren van justitie bekend, maar bij anderen minder. Weinig bewustzijn lijkt er te bestaan van de mogelijkheid dat ernstige dierenmishandeling een opstap kan zijn naar geweldsdelicten tegen mensen.

De geïnterviewden geven talrijke voorbeelden die konden worden samengebracht in een voorlopige typologie, die tevens inzicht geeft in de onderliggende mechanismen. In hoofdzaak worden daarmee de in de literatuur gevonden verbanden en verklaringen (zie hoofdstuk 2) bevestigd.

Er is echter onder de geïnterviewden geen overeenstemming over hoe vaak dierenmishandeling samengaat met of gerelateerd is aan geweld tegen mensen. Sommigen menen dat het betrekkelijk weinig voorkomt, anderen denken dat het behoorlijk vaak voorkomt.

Wat de geïnterviewden zien, is waarschijnlijk slechts het topje van een ijsberg, want:

- het bewustzijn van de verbanden is niet erg groot;
- dierenbescherming en ‘mensenbescherming’ zijn gescheiden sectoren (alleen bij de politie kunnen meldingen van beide kanten binnenkomen, maar daar wordt het verband weinig herkend);
- er is aan beide zijden (zowel bij dierenbescherming als bij ‘mensenbescherming’) sprake van ondersignalering, onderrapportage en vaak ook een gebrek aan prioriteit bij de bestrijding;
- nergens wordt systematisch de vraag gesteld naar het verband tussen dierenmishandeling en geweld tegen mensen, noch wordt het voorkomen ervan systematisch geregistreerd.

Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of de verbanden tussen dierenmishandeling en (huiselijk) geweld in ons land even sterk zijn als in het buitenland.

Talrijke knelpunten doen zich voor bij de herkenning, signalering en aanpak van dierenmishandeling. Opmerkelijk is dat veel van deze knelpunten zich ook op vergelijkbare wijze voordoen bij de bestrijding van huiselijk geweld en in het bijzonder van kindermishandeling. Het *bystander dilemma*, de nauwe taakopvatting van professionals, de gescheiden circuits en het gebrek aan kennis bij hulpverleners belemmeren zowel de aanpak van dierenmishandeling als de aanpak van huiselijk geweld. En dus ook de herkenning dat er een verband tussen beide kan bestaan.

“Wat gisteren gebeurde: een man en een vrouw hadden ruzie en de man gooide een kitten dood tegen de muur om wraak te nemen op zijn partner. Hier was al langer huiselijk geweld aan de orde.” (Dierenbescherming Amsterdam)

The greatness of a nation and its moral progress can be judged by the way its animals are treated. (Mahatma Gandhi)

6. Interviews met sleutelpersonen: mogelijkheden en draagvlak voor interventies

Naast de vraag of men het verband tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld herkent, is met alle sleutelpersonen besproken welke interventies mogelijk en wenselijk zouden zijn op basis van dit verband. De sleutelpersonen geven een groot aantal inhoudelijke suggesties die hieronder in 6.1 worden samengevat.

Aan het eind van het onderzoek zijn enkele sleutelpersonen speciaal geselecteerd vanwege hun positie in het landelijke beleid en bestuur: drie leden van de Tweede Kamer (CDA, PvdA en PvdD), drie ambtenaren van ministeries (VWS, Justitie en LNV), twee directeuren van de Dierenbescherming en de LID, twee programmaleiders Huiselijk Geweld (Politie en Openbaar Ministerie) en drie hoogleraren.⁴ Zij gaven naast inhoudelijke suggesties vooral ook strategische adviezen: welke maatregelen zouden haalbaar zijn en hoe is daarvoor draagvlak te creëren. Deze adviezen worden in 6.2 weergegeven.

6.1 Inhoudelijke suggesties van sleutelpersonen

Vorm regionale en landelijke coalities uit de verschillende partijen en instellingen die betrokken zijn bij dierenwelzijn of huiselijk geweld.

Deze samenwerkingsverbanden vormen bijvoorbeeld lobbygroepen en werkgroepen die de aandacht blijven vasthouden voor het onderwerp en die initiatieven nemen op het gebied van overleg, scholing, onderzoek, uitwisseling, etc.

Organiseer een campagne om de verbanden tussen (huiselijk) geweld en dierenmishandeling onder de aandacht te brengen en vergroot het bewustzijn onder professionals en onder het publiek.

- bevorder dat bestaande kenniscentra (zoals Movisie en Forum Educatief) projecten opstarten over het verband tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling, en hun ondersteunings- en trainingsaanbod hierop afstemmen;
- zorg dat in onderwijsprogramma's van hulpverleners (op het gebied van mensen- en dierenwelzijn) aandacht wordt besteed aan het verband;
- zorg dat in voorlichtingsfolders over huiselijk geweld en kindermishandeling aandacht wordt besteed aan het verband met dierenmishandeling.

Organiseer wederzijdse meldingen tussen organisaties van dierenbeschermers en mensenbeschermers.

Dierenartsen en dierenbeschermers die huiselijk geweld vermoeden kunnen dat melden bij een ASHG of AMK (mogelijk kan ook de GGD hierin een rol spelen). Omgekeerd kunnen

⁴ Sommige beoogde sleutelpersonen waren ondanks talrijke pogingen niet te bereiken: kamerleden van SP en CU en de betrokken beleidsmedewerkers van de Federatie Opvang en het MvJ. In veel gevallen speelde mee dat men weinig prioriteit geeft aan het onderwerp bij een toch al druk bezette agenda (de CU en de FO stelden dit expliciet, bij anderen kon dit worden afgeleid uit hun gedrag).

hulpverleners van mensen systematisch letten op dieren en meldingen doorgeven aan de dierenbescherming. De politie kan zowel bij huiselijk geweld als bij dierenmishandeling geroepen worden en het is van belang dat agenten beide aspecten leren herkennen en weten door te verwijzen. Een wijkagent kan het verzoek krijgen om vermoedens van mishandeling te verifiëren en herkenning van de verbanden is belangrijk (wat kan leiden tot bijvoorbeeld een melding bij de Jeugd- en Zedenpolitie).

Binnen het begrip 'vroegsignalering' is het van belang dat meerdere signalen die van verschillende kanten komen elkaar kunnen versterken.

Voorwaarden voor het succes van wederzijdse meldingen zijn:

- een vergroting van het bewustzijn van de verbanden tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling;
- gezamenlijke nascholing van beroepsgroepen uit beide sectoren;
- het afspreken van een gemeenschappelijke terminologie;
- het instrueren van politie en hulpverleners om standaardvragen stellen in huiselijk geweldssituaties: zijn er kinderen in huis? zijn er dieren in huis?
- het opzetten van informatieknoppunten waar meldingen over elk huiselijk geweld (jegens mens, kind en dier) samenkomen. Te denken valt daarbij ook aan de aanstaande Verwijsindex Risicjongeren (VIR). In het Veiligheidshuis (het regionale verband van organisaties die veiligheid en leefbaarheid bevorderen) kan wellicht een kamer worden ingericht voor dierenbeschermers, zodat korte lijnen ontstaan.
- het vastleggen van meldprotocollen;
- het verruimen van het meldrecht, dat hulpverleners de bevoegdheid geeft om hun zwijgplicht of beroepscode te doorbreken;
- de melders het vertrouwen geven dat er werkelijk iets gebeurt met hun meldingen.

Zorg voor een hogere prioriteit voor het signaleren, opsporen en vervolgen van dierenmishandeling.

Er zijn twee belangrijke redenen om dierenmishandeling krachtiger aan te pakken. Niet alleen hebben de dieren zelf recht op meer respect voor hun integriteit en welzijn, ook moet beseft worden dat waar dieren mishandeld worden mensen gevaar lopen.

Een hogere prioriteitsstelling in de gehele justitiële keten zou o.m. moeten resulteren in:

- meer bevoegdheden voor de LID;
- meer aangiften en processen verbaal;
- minder seponering;
- hogere strafoplegging.

Organiseer 'safe havens': opvang voor huisdieren van mishandelde vrouwen op geheime adressen.

Voor mishandelde vrouwen vormt het moeten achterlaten van een huisdier vaak een belemmering om de gewelddadige situatie te ontvluchten. Probleem is dat opvangcentra geen huisdieren toelaten. De mishandelende partner kan macht uitoefenen via (het bedreigen van) het huisdier. Daarom is de reguliere dierenopvang (asiel) niet geschikt. De kosten daarvan zijn ook vaak te hoog. Maar in elk geval zou de mogelijkheid van plaatsing in een andere woonplaats al veel verschil maken. Andere optie is het toegankelijk maken van vrouwenopvangvoorzieningen voor huisdieren.

In Nederland wordt in 2009 het Huisverbod voor een mishandelende partner van kracht. Mogelijk zal dit de behoefte aan vrouwenopvang en speciale dierenopvang doen verminderen.

Maak dierenartsen bewust van de relatie tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld, geef voorlichting over hoe dit te onderkennen en geef richtingen aan voor vervolgacties.

- door voorlichting in vakbladen, op congressen en studiemiddagen;
- in dierenartsopleiding en in de postacademische curricula moet aandacht komen voor het herkennen van NAI en de mogelijke verbanden met huiselijk geweld;
- het instellen van een meldcode;
- het aanstellen van vertrouwensdierenartsen voor mishandeling van gezelschapsdieren (naar analogie van de regeling t.a.v. landbouwhuisdieren).

Maak dierenbeschermers bewust van de relatie tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld, geef voorlichting over hoe dit te onderkennen en geef aan hoe er mee om te gaan.

- door het geven van voorlichting in vakbladen, cursussen, opleidingen voor bezoldigde en onbezoldigde dierenbeschermers;
- training en ‘crosstraining’ van professionals met betrekking tot dieren- en mensenmishandeling;
- uitbreiding van de bevoegdheden van de LID (bv. met behulp van het bestuursrecht);
- het instellen van een meldcode.

Zorg dat in intakeformulieren en registratiesystemen bij instellingen vragen over huisdieren standaard worden gesteld (in AMK's, ASHG's en Vrouwenopvangcentra).

Hierdoor kan meer zicht worden ontwikkeld op de omvang van het probleem en zal hierover bovendien meer bewustzijn ontstaan bij de medewerkers. Ook als het huisdier geen relatie heeft tot het huiselijk geweld kan het belangrijk zijn om ernaar te vragen, omdat het nogal eens (bijvoorbeeld bij opname of detentie) gebeurt dat dieren onverzorgd achterblijven. Het stellen van vragen over huisdieren kan in het gesprek bovendien helpen om het ijs te breken.

Zorg dat in de risicotaxatie-instrumenten voor kindermishandeling en huiselijk geweld vragen over huisdieren worden opgenomen.

Instrumenten die op dit gebied aanvaard en/of in ontwikkeling zijn (zoals de LIRIK of de CARE-NL⁵) verzuimen vragen te stellen over dierenmishandeling. Ook in de aanstaande Verwijsindex Risicjongeren (VIR) van Minister Rouvoet zou aandacht moeten komen voor dierenmishandeling. Bestaande protocollen die de bouwstenen hiervoor moeten leveren, verzuimen te vragen naar dieren (Eijgenraam e.a., 2008). In de richtlijn ‘Familiaal huiselijk geweld’ van het CBO, die in het voorjaar van 2009 wordt verwacht, wordt nauwelijks aandacht besteed aan de verbanden tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling (in het circulerende concept komt het woord ‘dieren’ één keer voor).

Een uitzondering is de RiHG die gebruikt wordt bij de beoordeling van het Huisverbod.⁶ Hierin wordt onder de kop ‘psychisch geweld’ een vraag gesteld over de mishandeling van huisdieren.

⁵ CARE = Child Abuse Risk Evaluation (Ruiter & Jong, 2005). LIRIK = Licht Instrument Risicotaxatie Kindermishandeling (Berghe & Vinke, 2006).

⁶ RiHG = Risicotaxatie-instrument Huiselijk Geweld (Ministerie van Justitie, 2008).

6.2 Strategische adviezen van sleutelpersonen

Organiseer maatschappelijke druk door publiciteit te genereren en een uitspraak van de Tweede Kamer te ontlokken.

Alle sleutelpersonen die strategische adviezen geven, benadrukken dat het belangrijk is om maatschappelijke druk te ontwikkelen door publiciteit te genereren en door steun te verwerven van instellingen en van de politiek. De politieke weg werkt daarbij veel sneller dan de ambtelijke weg (want ambtenaren zouden vooral geneigd zijn initiatieven af te houden), terwijl een kameruitspraak veel sneller kan leiden tot maatregelen. Het stellen van kamervragen is een wat versleten wapen, een kamermotie is veel effectiever.

De geïnterviewde kamerleden zijn in principe bereid om een initiatief in die richting te steunen. De timing en insteek van een dergelijke motie luisteren nauw. Het advies is om aan te sluiten bij een dierenonderwerp en niet bij een huiselijk geweld discussie (want bij dieren is het makkelijker om ook aandacht voor mensen te vragen, dan omgekeerd – de PvdD tekent daarbij aan dat dit weliswaar pragmatisch is, maar toch weer van een weinig principiële houding getuigt). Mogelijke momenten voor een motie zijn de aanstaande behandeling van de Wet Dieren of de Wet op het Houdverbod. Geadviseerd wordt om een dag of tien voor de zitting een kamerlid te waarschuwen en te herinneren aan de kwestie. Belangrijk is om de posities te onderkennen, want het is soms bijvoorbeeld handiger voor een woordvoerder van een regeringspartij dat een kamerlid van een andere partij de motie indient.

Bij de inhoud van een dergelijke motie zou men kunnen denken aan de tekst die in het Schotse parlement is ingediend.⁷ Daarbij zouden de nodig geachte beleidsmaatregelen preciezer omschreven kunnen worden: onderzoek, campagne, scholingsproject, meldcode, etc.

De PvdD benadrukt dat soms meerderheden in het parlement tot stand komen dankzij de rol van onverwachte partijen en personen: de PVV heeft bijvoorbeeld diervriendelijke standpunten. Binnen de VVD is Teeven aanspreekbaar melden anderen. Halsema van Groen Links is benaderbaar. Boris van der Ham van D'66 zou volgens sommigen een goed contact zijn, waarbij bedacht kan worden dat zijn partij sterk stijgt in recente peilingen. Niemand rept over TON.

Een probleem is wel dat bij het onderwerp huiselijk geweld talrijke ministeries betrokken zijn: Ministerie van Justitie (coördineert het thema), Binnenlandse Zaken (politie), VWS (vrouwenopvang, ASHG's), Jeugd en Gezin (kindermishandeling), WWI (eengerelateerd geweld) en OCW (onderwijs). Bij dierenmishandeling is bovendien LNV betrokken.

Een voor de hand liggende oplossing zou zijn om huisdiermishandeling als een vorm van huiselijk geweld erkend te krijgen. Dat betekent dat de definitie van huiselijk geweld verruimd moet worden. Sommige sleutelpersonen (o.a. van Movisie) pleiten hiervoor.

⁷ Schots Parlement 04/02: S1M-3018# John Young: The Links Between Domestic Violence, Child Abuse and Animal Abuse—That the Parliament recognises the groundbreaking research by the Royal (Dick) School of Veterinary Studies at the University of Edinburgh into non-accidental injury (NAI) in companion animals which showed parallels with NAI suffered by children; welcomes the work already done by the Scottish Society for the Prevention of Cruelty to Animals, through its ""First Strike Scotland"" campaign, to raise awareness of the links between animal abuse and violence towards humans; considers that the Scottish Executive should commission research into (a) the correlation between domestic violence, child abuse and animal abuse and (b) therapeutic programmes to address childrens abuse of animals, and believes that a protocol for the reporting of such incidents should be introduced across all respective agencies

Beleidsmakers op het gebied van huiselijk geweld (VWS, MvJ en FO) tonen zich hier echter geheel geen voorstander van.

Sluit aan bij bestaande structuren en roep geen nieuwe organisaties in het leven

Alle sleutelpersonen benadrukken dat rond het thema dierenmishandeling/huiselijk geweld geen nieuwe organisatie moet worden opgericht. Aangesloten dient te worden bij bestaande structuren. Dus geen nieuw meldpunt huiselijk geweld/dierenmishandeling, maar aansluiten bij AMK, ASHG of GGD. Geen nieuw kenniscentrum, maar aanhaken bij bijvoorbeeld Movisie of Forum Educatief.

Laat met spoed onderzoek verrichten om de nodige beleidsmaatregelen te onderbouwen.

Alle sleutelpersonen benadrukken dat beleidsmakers allereerst om cijfers en onderzoeksresultaten zullen vragen, voordat zij maatregelen nemen. In kaart gebracht zal moeten worden hoe vaak dierenmishandeling samengaat met huiselijk geweld. Onderzoek is nodig bij vrouwenopvangcentra, bij ASHG's, bij AMK's en bij de politie. Daarnaast kan gedacht worden aan onderzoek naar het bredere verband tussen dierenmishandeling en geweldsdelicten. Deze kennis kan ook benut worden bij het opstellen van daderprofielen. Ten slotte lijken er nog tal van lacunes te bestaan in de kennis over dierenmishandeling (we konden nergens een overzicht vinden van de kerngegevens: hoe vaak, door wie, welke vorm, hoe ernstig, etc.). Een probleem is dat veel incidenten niet opgemerkt en/of geregistreerd worden.

Onderzoek naar huiselijk geweld wordt gecoördineerd op het Ministerie van Justitie. Het onderzoeksprogramma van 2009 is al klaar, maar mogelijk zijn er los daarvan nog middelen te vinden. Al het onderzoek van Justitie wordt voorgelegd (voor bindende advisering) aan het WODC.

Streef naar verscherping van de wettelijke regelingen over dierenmishandeling

Advies over de wettelijke regelingen ten aanzien van dierenmishandeling wordt met name gegeven door juridische sleutelpersonen. Het is de vraag of hun adviezen op korte termijn opgevolgd kunnen worden en of het wel op de weg ligt van een campagne die zich richt op de relatie huiselijk geweld en dierenmishandeling om hierop al te zeer het accent te leggen. In het Strafrecht heeft het dier de status van voorwerp, dat gestolen of beschadigd kan worden. Niet van levend wezen dat respect verdient. In de dierenwelzijnswet hebben utilitaire motieven de overhand (onnodige schade of lijden toegebracht aan dieren, geredeneerd vanuit de focus op intensieve veehouderij en het gebruik van proefdieren). Sommige sleutelpersonen adviseren om buiten de discussie te blijven over de waarde van een dier. Waar het om gaat is gewelddadig gedrag dat gecorrigeerd en/of bestraft moet worden. Dergelijke overtredingen en misdrijven zouden thuishoren in het Wetboek van Strafrecht.

“Security guard McGin also held the baby underwater at bath time. The abuse first came to light after a neighbour complained about the way McGin treated his dog. An animal inspector from the SSPCA discovered McGin was also abusing his son.” (M. Merritt)

Een groepje kinderen (7/8 jaar) knipt, in het park onder leiding van een van hen, de pootjes af van jonge eendjes. Politie komt ter plaatse en deze brengt de kinderen na een vermanend gesprek retour ouders. De ouders van de 'aanvoerder' geven de kinderen een ijsje, want ze hebben immers al straf gehad. Zaak gesloten. (Regiopolitie Amsterdam-Amstelland)

7. Eindconclusies en aanbevelingen

In dit laatste hoofdstuk presenteren wij de conclusies van dit onderzoek en formuleren wij een aantal aanbevelingen. Deze aanbevelingen komen grotendeels overeen met wat ons door sleutelpersonen is geadviseerd.

7.1 Conclusies

In dit rapport gaat het om de verbanden die er bestaan tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld. In vele landen is dit een onderwerp van studie, in Nederland is dit rapport de eerste stap die er op dit terrein wordt gezet.

De centrale vraag van dit onderzoek was wat er binnen en buiten Nederland bekend is over de relatie tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld, en welke preventieve en andere maatregelen er binnen en/of buiten Nederland geleid hebben tot herkenning dan wel hebben bijgedragen tot een oplossing van deze kwestie, en welk draagvlak er in ons land bestaat voor nieuwe beleidsmaatregelen.

Het onderzoek bestond uit een literatuurstudie naar de wetenschappelijke achtergronden, een zoektocht op internet naar de toepassingsvormen van deze kennis, een enquête onder Nederlandse dierenartsen en een serie interviews onder sleutelpersonen.

De belangrijkste conclusie van dit rapport is: ook in Nederland worden de verbanden tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld waargenomen. Dit blijkt uit de interviews met de sleutelpersonen en de talrijke voorbeelden die zij kunnen geven, maar vooral ook uit de enquête onder de dierenartsen, die in meerderheid het verband herkennen en er in hun beroepspraktijk mee te maken krijgen. Het is echter niet zeker of in ons land de verbanden tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld zich in dezelfde mate voordoen als in het buitenland.

Uit de verschillende delen van ons onderzoek komen de volgende deelconclusies naar voren:

Het literatuuronderzoek

Uit het literatuuronderzoek (Hoofdstuk 2) zijn de voornaamste conclusies over dierenmishandeling en huiselijk geweld in de USA, het UK, Canada en Australië dat:

- Meer dan de helft van de mishandelde vrouwen in opvangcentra meldt dat hun huisdier ook wordt mishandeld.
- 30% van hen de vlucht uit de geweldssituatie heeft uitgesteld vanwege het huisdier.
- Dierenmishandeling door kinderen een indicator kan zijn van geweld in het gezin, van seksueel misbruik of van ontwikkelingsproblematiek.
- 40% van de daders van geweldsmisdrijven eerder dieren mishandelden.

Deze inzichten worden ondersteund door een behoorlijke mate van wetenschappelijk onderzoek, dat echter niet op alle fronten even sterk is. Ten aanzien van sommige aspecten, zoals de levenscarrière van geweldsdelinquenten, is nadere validering noodzakelijk.

De internetsearch naar toepassingsmogelijkheden

- De in Hoofdstuk 3 beschreven toepassingen en strategieën, zoals deze in het buitenland worden toegepast om de cirkel van geweld (dierenmishandeling en huiselijk geweld) te doorbreken en te voorkomen, worden in Nederland niet toegepast.
- Toepassingen vinden in het buitenland soms op grote schaal plaats. De 170 *safe havens* voor huisdieren die 700 vrouwenopvangcentra bedienen, in bijna alle staten van de USA, tonen aan dat er een probleem bestaat en dat er kennelijk behoefte is aan deze oplossing.

De enquête onder dierenartsen

- De enquête onder dierenartsen (Hoofdstuk 4) toont aan dat meer dan de helft van de ondervraagde artsen een of meerdere keren per jaar dierenmishandeling waarneemt in de praktijk: daarbij vermoeden dierenartsen in één op de drie gevallen ook huiselijk geweld en in één van de 8 gevallen van dierenmishandeling zijn zij er zeker van dat ook huiselijk geweld plaatsvindt. Door de lage response is bij deze resultaten voorzichtigheid geboden.
- Het is duidelijk dat de meeste dierenartsen niet goed raad weten met deze situatie.
- Dierenartsen ervaren vele belemmeringen bij het melden van deze vergrijpen: het resultaat is dat er nauwelijks meldingen plaats vinden en dat vele kansen worden gemist om bij ongewenste situaties in te grijpen. Dierenartsen zouden veel meer kunnen betekenen bij de vroegsignalering van huiselijk geweld.
- Er is bij de dierenartsen behoefte aan meer kennis over het onderwerp, over welke paden te bewandelen in deze situaties en aan een orgaan, waar advies kan worden ingewonnen. Er is behoefte aan protocollen, aan een meldcode en aan vertrouwensdierenartsen.

De interviews met sleutelpersonen

- Alle geïnterviewden (Hoofdstukken 5 en 6) kennen of herkennen de relatie tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld, meestal binnen gezinssituaties waarin partnermishandeling, kindermishandeling én dierenmishandeling voorkomt.
- Bij een kleiner aantal geïnterviewden is bekend dat dierenmishandeling door kinderen een signaal kan zijn van huiselijk geweld, kindermishandeling, misbruik en/of ontwikkelingsproblematiek.
- Weinig sleutelpersonen zijn zich er van bewust dat ernstige dierenmishandeling een opstap kan zijn naar geweldsdelicten tegen mensen.
- Er bestaat niet zo iemand als ‘de mishandelaar’, de verschijningsvormen van dierenmishandeling en huiselijk geweld zijn divers, evenals de mechanismen die aan het geweld ten grondslag liggen. De geïnterviewden geven talrijke voorbeelden en bevestigen daarmee de in de literatuur gevonden verbanden en verklaringen.
- Bij de herkenning, signalering en aanpak van dierenmishandeling doen zich op vergelijkbare wijze als bij de bestrijding van kindermishandeling en huiselijk geweld knelpunten en problemen voor. Dit heeft tot gevolg dat er sprake is van een ernstige onderrapportage van *beide* soorten van geweld.
- Er bestaan geen cijfers in Nederland over de prevalentie van het samengaan van dierenmishandeling met huiselijk geweld. Er is geen uitwisseling van informatie tussen de ‘mensenbeschermers’ en dierenbeschermers; er worden in risicotaxatie-instrumenten en intakeformulieren geen systematische vragen gesteld over huisdieren en er vindt geen registratie plaats. Er is in ons land nooit onderzoek naar gedaan. Wat in dit rapport naar boven komt, is hoogstwaarschijnlijk slechts het topje van de ijsberg.

- In de interviews met sleutelpersonen worden goede ideeën aangedragen om tot een gezamenlijke aanpak te komen en blijkt draagvlak binnen de verschillende maatschappelijke geledingen te bestaan voor beleidsmaatregelen.

7.2 Aanbevelingen

Op grond van de kennis die is verzameld in dit onderzoek en vooral ook op basis van de adviezen die zijn gedaan door sleutelpersonen formuleren wij de volgende aanbevelingen.

1. Landelijke Werkgroep

We bevelen aan dat een orgaan (bijvoorbeeld Stichting DierZijn) het initiatief neemt tot het instellen van een Landelijke Werkgroep, samen met partijen en personen die actief zijn op de volgende gebieden: huiselijk geweld, kinderscherming, jeugdzorg, politie, justitie, vrouwenopvang, maatschappelijke dienstverlening, dierenbescherming, dierenambulances, diergeneeskundigen en andere relevante sectoren.

Deze Werkgroep geeft sturing aan diverse activiteiten die tot doel hebben de relatie dierenmishandeling en huiselijk geweld op de kaart te zetten, het maatschappelijke bewustzijn te vergroten en de prevalentie van geweld tegen mensen en dieren terug te dringen door:

2. Politieke en maatschappelijke steun te verwerven

Het verdient aanbeveling om een lobby te voeren richting Tweede Kamer om maatschappelijke steun te organiseren voor het onderwerp. Een motie zou kunnen worden ingediend naar het voorbeeld van het Schotse Parlement. In de motie worden in globale termen maatregelen voorgesteld op de verschillende gebieden (campagne, onderzoek, voorlichting, onderwijs, meldcode, *safe havens*, en dergelijke).

3. Voorlichting te geven

Het verdient aanbeveling om een landelijke publiciteits- en voorlichtingscampagne op te zetten naar het brede publiek, naar de politiek en naar de betrokken professionele organisaties. Bij factsheets, brochures, websites en dergelijke, en de organisatievormen kunnen buitenlandse voorbeelden nuttig zijn. De *kick off* voor een dergelijke campagne zou gegeven kunnen worden op een landelijke conferentie.

4. Een onderzoeksprogramma op te zetten

Het verdient aanbeveling om met spoed onderzoek te entameren om het verband tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld kwantitatief te onderbouwen aan de hand van Nederlandse gegevens. *Quick scans* bij de ASHG's, de AMK's en de centra voor vrouwenopvang lijken daartoe aangewezen.

Op wat langere termijn lijkt diepgaand onderzoek nodig naar de relatie tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld onder kinderen en jeugdigen en in gezinssituaties. Ook lijkt criminologisch onderzoek aangewezen onder enerzijds daders van dierenmishandeling en anderzijds daders van geweldsdelicten, waarbij het steeds gaat om de aard en omvang van de relaties tussen geweld tegen mensen en geweld tegen dieren.

5. Informatieknooppunten te realiseren over dierenmishandeling en huiselijk geweld

Er wordt in Nederland gewerkt aan het 'Veiligheidshuis', waarin allerlei disciplines overleg

voeren over het tegengaan van geweld en onveiligheid. Het aansluiten van bijvoorbeeld de dierenbescherming bij het Veiligheidshuis zou alle betrokken disciplines bij elkaar brengen.

6. Protocollen, meldcodes of meldrecht te realiseren voor hulpverleners en dierenartsen

Deze protocollen, meldcodes of meldrecht moeten professionals behulpzaam zijn tijdens het proces van herkennen van dierenmishandeling en de relatie met huiselijk geweld en moeten hen gidsen om tot een zorgvuldige melding te komen waarvan opvolging door andere disciplines vaststaat.

7. Te streven naar een win-win situatie

De kruisbestuiving van dierenbeschermers en ‘mensenbeschermers’ (door *cross-reporting* en *cross-training*) moet nadrukkelijk leiden tot het beter tegengaan van zowel huiselijk geweld als van geweld tegen dieren.

8. Het onderwerp dierenmishandeling en de relatie met huiselijk geweld op te nemen in de diverse nascholingsprogramma's en onderwijscurricula (dierenartsen, huis-, jeugd- en kinderartsen, sociaal werkers, psychologen, psychiaters, politie, justitie enz.)

Gezamenlijke interdisciplinaire trainingen en cursussen zullen leiden tot betere samenwerking tussen de diverse professionals en zullen het over en weer aan elkaar rapporteren vergemakkelijken.

9. Veilige opvang voor dieren van slachtoffers van huiselijk geweld te realiseren

Omdat in vrouwenopvangcentra huisdieren niet worden toegelaten, is dierenopvang nodig met speciale waarborgen. Nog beter zou zijn om de opvangcentra toegankelijk te maken voor huisdieren. Gezien de betekenis van de mens-dierrelatie, die in moeilijke tijden vaak voor troost en vriendschap zorgt, is het belangrijk slachtoffers met hun geliefde huisdieren samen op te vangen.

10. Te zorgen dat er vragen over dierenmishandeling worden opgenomen in de diverse risicotaxatie-instrumenten

Dit zal voorkomen dat kansen onbenut blijven om huiselijk geweld binnen gezinnen te signaleren en zal bijdragen aan snellere interventies.

11. Te zorgen voor educatie van kinderen en adolescenten: vanaf de lagere school moeten kinderen onderwezen worden in hoe om te gaan met mensen en dieren ('humane education')

Het bijbrengen van normen en waarden in het omgaan met mensen en dieren, het bijbrengen van respect voor medemensen en medeschepselen (dieren) zal bijdragen aan het beter omgaan met mens en dier en zal zeker bij jeugdigen de alertheid op dit onderwerp doen toenemen en de drempel voor meldingen lager maken.

De 12^e juli 2001 krijgt Twentenaar Henk ten Napel een telefoontje: zijn merrie Wenga is mishandeld, gestoken met een scherp voorwerp in de schede. De politie reageert laconiek, ondanks dat er al diverse soortgelijke mishandelingen hebben plaatsgevonden in de streek. Naar sporen wordt niet gezocht: er komt geen technische recherche of speurhond. 'Doet u morgen maar aangifte op het bureau', luidt het advies. (Zie Bijlage 1.)

Bijlage 1. Casusbeschrijving: de dierenbeul van Twente

Tussen 1999 en 2005 werden op het Twentse platteland tientallen dieren gruwelijk mishandeld. Paarden, pony's, schapen en geiten werden verminkt en meestal dood aangetroffen, vaak met beschadigde geslachtsorganen. In april 2005 werd de ex-TBS-patiënt Rudolf K. gearresteerd als dader van vermoedelijk 60 dierenmishandelingen. Maar inmiddels had hij zijn geweld ook op mensen gericht: in juni 2003 bracht hij de zwerfende ex-onderwijzer Frank Storm met messteken om het leven en sneed hij diens geslachtsorganen af. In dezelfde zomer deed hij ook een poging tot verkrachting van een meisje en stak hij nog twee mensen met een mes.

We kozen deze casus uit voor nadere studie niet vanwege de representativiteit, want dergelijke combinaties van excessief geweld en seksueel misbruik van dieren en mensen zijn zeer zeldzaam. Dit is een extreem voorbeeld. Maar extreme voorbeelden werpen soms een helder licht op de processen die zich in de praktijk voordoen. Bijvoorbeeld op hoe politie en justitie omgaan met dierenmishandeling en op het bewustzijn dat zij hebben van het verband tussen dierenmishandeling en tussenmenselijk geweld.

Stichting Zinloos Geweld tegen Dieren

De 12^e juli 2001 krijgt Twentenaar Henk ten Napel een telefoontje: zijn merrie Wenga is mishandeld, gestoken met een scherp voorwerp in de schede. De politie reageert laconiek, ondanks dat er al diverse soortgelijke mishandelingen hebben plaatsgevonden in de streek. Naar sporen wordt niet gezocht: er komt geen technische recherche of speurhond. 'Doet u morgen maar aangifte op het bureau', luidt het advies.

Gefrustreerd door de magere aandacht van de politie gaat Ten Napel zelf op onderzoek. Hij bijt zich vast in de kwestie en wordt de oprichter van de Stichting Zinloos Geweld tegen Dieren. De politie geeft onvoldoende prioriteit aan de dierenmishandelingen, is zijn overtuiging. Als de mishandelingen voortduren en de politie er niet in slaagt de dader te pakken, organiseert Ten Napel zelfs een eigen Burgerwacht, die weinig succesvol is. Ook raadpleegt hij Frank Ascione, die waarschuwt dat deze dader ook een gevaar vormt voor mensen. De media-acties genereren wel veel publiciteit. De Twentse dierenbeul wordt een begrip in het land. Een beloning van 30.000 euro wordt toegezegd aan de gever van de gouden tip (Stichting Zinloos Geweld tegen Dieren, 2006).

De Politie Twente is minder blij met deze acties. Ten Napel belemmert het onderzoek en wordt zelfs enige tijd als mogelijke verdachte beschouwd. Maar achteraf blijkt de maatschappelijke druk die Ten Napel mede heeft veroorzaakt, een factor te zijn geweest in de arrestatie van Rudolf K.

De dader

Rudolf K. is omstreeks 1955 geboren in Duitsland. Zijn ouders scheiden snel: zijn moeder wordt prostituee, zijn vader vindt een andere vrouw en vestigt zich in Nederland. De stiefmoeder van Rudolf heeft twee andere kinderen, die haar liever zijn. Rudolf wordt achtergesteld. Ook wordt hij geslagen en opgesloten door de stiefmoeder. Hij beschrijft zijn jeugd als "zeer slecht met zeer weinig vader- en moederliefde." Mogelijk heeft hij als puber brand gesticht in de slachterij van zijn oom, maar hiervoor bestaat geen bewijs.

Het politiedossier over de jeugdige Rudolf bevat enkele boetes en veroordelingen voor kleine vergrijpen, zoals winkeldiefstal. Niet veel anders dan van een gemiddelde puber verwacht kan worden.

Rudolf trouwt en krijgt twee kinderen. Tijdens zijn huwelijk is hij buitenshuis seksueel actief: hij vergaart 80 meldingen en/of veroordelingen wegens 'schennis van de eerbaarheid', meestal in de vorm van publiekelijke masturbatie in het aangezicht van vrouwen en meisjes. In 1987 krijgt hij TBS wegens een poging tot verkrachting. Na tien jaar celstraf en TBS wordt hij vanaf 1997 stapsgewijs geresocialiseerd: een woning wordt voor hem gevonden in Enschede-Noord, hij krijgt werk als schoonmaker in een vleesverwerkend bedrijf en hij wordt lid van verschillende clubs. Vanaf 1999 woont hij zelfstandig met eens per week een huisbezoek van een hulpverlener.

In het jaar 1999 of 2000 begint zijn dierenmishandeling (nergens is in de geraadpleegde bronnen sprake van eerdere vergrijpen jegens dieren). Hij omschrijft zijn motieven als wrok, haat en seksuele frustratie. De TBS-behandeling zit hem dwars en hij wil wraak nemen op zijn behandelaars. Hij zoekt zonder succes seksueel contact met vrouwen, stelt zich aanvankelijk tevreden met mannen, maar ontwikkelt dan een seksueel verlangen naar dieren. Steeds heftiger worden Rudolf's perverse verlangens en frustraties gebotvloed op dieren. Hij snijdt geslachtsorganen af en probeert zich daarmee thuis te bevredigen. De mishandelingen vertonen een tendens van toenemende wreedheid.

In de zomer van 2003 verplaatst Rudolf's geweld zich van dieren naar mensen. Tijdens een vakantieweek maakt hij kennis met de zwervende ex-onderwijzer Frank Storm. Diens denigrerende opmerkingen over homoseksuelen wekken Rudolf's woede. Later in de week zoekt hij Storm op in het park en brengt hem met een mes om het leven.

In dezelfde periode steekt hij een jongeman, die weet te ontkomen. Ook is hij betrokken bij een andere steekpartij en een poging tot verkrachting. Maar ook de dieren moeten het nog steeds ontgelden: de politie verdenkt hem van 10 gevallen van dierenmishandeling in de periode van juni tot december 2003.

Om de burgerwacht van Ten Napel maakt Rudolf zich weinig zorgen: hij is ondanks zijn matige intelligentie zeer gewiekst. Hij verplaatst zijn 'werkterrein' (dat voorspelbaar begon te worden) enkele kilometers naar het zuiden. Meer zorgen heeft Rudolf over het huisbezoek van de politie in augustus 2004, waarbij hem wordt verteld dat hij wordt verdacht van dierenmishandeling. Maandenlang houdt hij zich koest. Intensieve politie-observatie, telefoontaps en andere 'BOB-middelen' leveren geen bewijsmateriaal op. Als Rudolf 'roofdiergedrag' begint te vertonen in het park door 's nachts mensen te besluipen, vindt de Officier van Justitie het niet meer raadzaam om op een 'heterdaadje' te wachten en wordt besloten tot arrestatie.

Het handelen van politie en justitie

Tot 2002 geeft de politie Twente weinig prioriteit aan het opsporen van de 'Dierenbeul van Twente'. De politie heeft handenvol werk en heel veel zaken hebben voorrang boven dierenmishandeling. Er is bijvoorbeeld de nasleep van de vuurwerkramp die aandacht eist. Na ettelijke meldingen van dierenmishandeling richten enkele politieagenten in de zomer van 2001 het 'Caballo-team' op, maar dit boekt geen resultaat en wordt aan het eind van dat jaar ontbonden. Individuele leden van het team blijven wel alert op nieuwe meldingen.

In 2003 zijn er nieuwe meldingen van dierenmishandeling. Tegelijkertijd neemt de maatschappelijke druk op de politie toe, mede door de media-acties van Henk ten Napel. De

Politie Twente maakt een draaiboek: 3 rechercheurs houden zich gereed om bij de eerstvolgende melding het Caballo-team nieuw leven in te blazen. Een hoge prioriteit wordt gegeven aan de opsporing: “alsof het een moordzaak betreft” (Interview met B. van Eekelen). Bij elke nieuwe melding dient de technische recherche sporenonderzoek te verrichten (voorheen werd geen sporenonderzoek verricht bij de gemelde gevallen van dierenmishandeling – zoals Henk ten Napel al had ondervonden). Het Caballo-team belegt een expert-meeting met het NFI, een psycholoog, een forensisch psychiater, een professor diergeneeskunde, een gedragsdeskundige van de KLPD en een geografisch analist. Deskundigen spreken elkaar soms tegen, maar meer en meer luidt de boodschap dat de dader van deze mishandelingen van dieren zich waarschijnlijk ook aan mensen zal gaan vergrijpen. Verschillende deskundigen van o.m. KLPD brengen deze boodschap mee na bezoek aan en consultatie van Amerikaanse deskundigen.

De opsporing

Leidinggevend bij de Politie Twente blijken niet gevoelig voor het verband tussen dierenmishandeling en geweld naar mensen: “Laten we maar afwachten tot we een dader hebben die beide zaken bekent, en niet voor die tijd gaan speculeren”.

Het verband tussen de moord op Frank Storm en de gevallen van dierenmishandeling wordt pas in december 2003 gelegd. Het afsnijden van geslachtsorganen is ‘unieke daderinformatie’, iets wat alleen de dader kan weten, en dit wordt bijgevolg zorgvuldig buiten de publiciteit gehouden. Zowel door het Caballo-team als door het team dat de moord op Storm onderzoekt. Pas na 6 maanden wordt dit verband herkend door Van Eekelen. Een volgende cue wordt verschaft door een analist van de KLPD, die de twee zaken vergelijkt en opmerkt dat de naam van Rudolf K. in beide zaken wordt genoemd. De geografisch analist noemt een vermoedelijke woonplaats van de dader die (achteraf gezien) slechts 100 meter afligt van diens werkelijke woonplaats.

Hoewel het verband tussen de dierenmishandelingen en de moord eind 2003 wordt gelegd, en de naam van Rudolf K. snel daarna op de lijst van verdachte personen belandt, volgt zijn arrestatie pas twee jaar later. Het onderzoek is echter complex en het Caballo-team wil voorkomen dat een kokervisie ontstaat. Er zijn in 2004 nog 85 andere verdachten. Talrijke bizarre mens-dier-relaties worden ontdekt die de aandacht afleiden. De geraadpleegde diergeneeskundige expert merkt op dat dieren soms ook zichzelf verwonden; sommige meldingen in Twente berusten daarom op een vals alarm.

In augustus 2004 gaat de politie op huisbezoek bij Rudolf, als een van de mogelijke verdachten. Rudolf schrikt hevig van de term dierenmishandeling, maar veelzeggender is de blauwe tape die in zijn woning wordt gezien: want die lijkt precies op de tape die bij een van de mishandelde dieren is gevonden. Dat is een bijzonder soort tape dat vooral in de vleesverwerkende industrie wordt gebruikt, omdat het zijn kleefkracht tot -30 graden behoudt (zo had de landelijke tape-deskundige gesteld).

Met toestemming van de Officier van Justitie bemachtigt het Caballo-team een stukje blauwe tape uit de tuin van de verdachte om te laten onderzoeken. Een foto van een ‘plaats-delict’ uit 2000 toont een stok met blauwe tape. Andere locaties worden onderzocht en op verschillende plekken wordt alsnog blauwe tape aangetroffen. Alle tape gaat naar het laboratorium dat maanden op de uitslag laat wachten. Er is bewijs nodig voordat de verdachte kan worden aangehouden. Observaties en telefoontaps leveren niets op. Maandenlang is er twijfel. Met vrijwel dagelijks contact tussen Caballo-team en de Officier van Justitie. Als 9 maanden na

het huisbezoek het gedrag van Rudolf onrustbarende vormen aanneemt besluit de Officier tot arrestatie. In het huis van Rudolf wordt dan een transistorradio gevonden die aan Frank Storm toebehoorde, met diens bloed erop. En vuilniszakken vol afbeeldingen van dieren en menselijke geslachtsorganen, soms uitgeknipt en over elkaar geplakt.

Rudolf bekent vrij snel de moord op Storm, de drie andere gewelddelicten en een dertigtal mishandelingen van dieren. Uit 34 gevallen van dierenmishandeling selecteert de politie voor de aanklager 22 zaken die uitvoerig worden beschreven. De officier selecteert hieruit 7 zaken in zijn aanklacht.

Gruwelijke details

Lange tijd is het een raadsel geweest hoe de Twentse dierenmishandelaar levende paarden in de geslachtsorganen kon verminken, zonder bijvoorbeeld geschopt te worden door de dieren. Aanvankelijk werd gedacht dat de dader een verdovend middel had gebruikt.

Als Rudolf K. zijn daden opbiecht wordt het duidelijk hoe hij te werk is gegaan. Meestal heeft hij een mes met tape aan een stok of een tak bevestigd. Met die speer heeft hij eerst de dieren in de hals en de buik gestoken, om ze te verzwakken. Na soms een uur wachten was het dier voldoende weerloos en kon hij zijn werk voortzetten. In de zomer van 2003 heeft hij bijvoorbeeld een stuk vlees van 12 kilo uit het achterwerk van een pony gesneden. De dieren moeten lang en hevig hebben geleden.

Juridische aspecten

Het opsporen en vervolgen van dierenmishandeling heeft een lage prioriteit, zo blijkt uit allerlei elementen van deze casus. De houding lijkt te zijn van 'het gaat maar om een dier'. De strafmaat voor dergelijke daden is tamelijk laag. Door de maatschappelijke druk is in deze casus tenslotte een hogere prioriteit ontstaan.

De lage strafmaat leidt ertoe dat men creatieve oplossingen gaat zoeken in de richting van andere wetsartikelen met een hogere strafmaat: zo wordt het geval van een dood en gruwelijk verminkt schaap dat over het hek is gegooid, bestempeld als veediefstal, want daarop staat een hogere straf. En bij de pony waaruit een groot stuk vlees is gesneden voert de politie aan dat het om vleesdiefstal gaat.

Indringend wordt zo duidelijk dat de straffen voor ernstige mishandeling en verminking van dieren voor de wet geringer zijn dan voor het plegen van diefstal (inmiddels is de strafmaat voor dierenmishandeling verhoogd).

De deskundigen

Verskillende forensische deskundigen hebben zich tijdens de opsporing van Rudolf K. over de zaak gebogen. Professor Van Marle, hoogleraar forensische psychiatrie, is bijvoorbeeld geraadpleegd door het Caballo-team (Politie Twente, 2003). Van Marle grijpt terug op de 'MacDonald Triad', de theorie dat drie factoren in de kindertijd voorspellend zijn voor later gewelddadig gedrag: bedplassen, brandstichting en dierenmishandeling. Dit is een oudere theorie die maar ten dele bevestigd kon worden (Merz-Perez & Heide, 2004). Van Marle denkt niet dat de dader van de Twentse dierenmishandeling agressief zal worden naar mensen: "Ik denk het juist niet. Anders had hij zich niet op dieren hoeven richten. Hij is juist verlegen, introvert." (Politie Twente, 2003).

Dit deskundigenoordeel staat lijnrecht tegenover de mening van Amerikaanse experts, die juist het verband tussen dierenmishandeling en geweld naar mensen benadrukken. Henk ten

Napel legt de casus voor aan Frank Ascione. Deze benadrukt per email en per telefoon dat de Twentse dierenmishandelaar wel degelijk een gevaar vormt voor mensen: het gaat om iemand die nog levende dieren verminkt en doof is voor hun noodkreten. Iemand die geen medelijden, geen empathie heeft (Stichting Zinloos Geweld tegen Dieren, 2008).

Twee Nederlandse deskundigen van de KLPD winnen onafhankelijk van elkaar advies in van Amerikaanse criminologen. Beiden komen in 2003 met de boodschap dat gevreesd moet worden dat de Twentse dierenmishandelaar ook een gevaar vormt voor mensen. Deze boodschap komt helaas te laat om de moord te kunnen voorkomen. Maar de boodschap lijkt ook onvoldoende serieus te zijn genomen, want het duurt zes maanden voordat de politie de moordzaak in verband brengt met de dierenmishandeling.

Het vonnis

In de rechtszitting worden Rudolf K. vooral de moord ten laste gelegd en de drie pogingen tot moord. Slechts zeven gevallen van dierenmishandeling worden genoemd, verdeeld over vier ten laste gelegde feiten. De Officier van Justitie verklaart dat een selectie moest worden gemaakt, omdat de zitting anders te lang zou duren. Bovendien zou door het grote aantal mishandelingen het risico ontstaan dat de verdachte zou dichtklappen en minder bereid zou zijn om over zijn misdrijven tegen mensen te verklaren.

Opmerkelijk is dat de aanklacht wordt gebaseerd op diefstal (en in een geval op beschadiging) volgens het Wetboek van Strafrecht, maar niet op dierenmishandeling volgens de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (De Jong, 2008). De redeneringen komen dan op een merkwaardig niveau als beargumenteerd wordt dat het wegsnijden van delen van een dier neerkomt op vleesdiefstal, waarbij het feit van gruwelijke mishandeling en doding van het dier geen argument vormt voor bestrafing.

De Jong suggereert dat een reden hiervoor is dat de maximumstraf voor diefstal 4 jaar is en voor dierenmishandeling toentertijd 2 jaar (is intussen verhoogd tot 3 jaar).

Volgens de OvJ is voor de aanklacht van diefstal gekozen omdat dit voorlopige hechtenis mogelijk maakt (in tegenstelling indertijd tot dierenmishandeling). Immers was bij de arrestatie de bewijsvoering voor de moordzaak nog niet rond.

De rechter acht bewezen dat Rudolf K. een moord heeft gepleegd, drie pogingen tot moord, drie diefstallen van delen van dieren en een beschadiging van een dier en legt een levenslange gevangenisstraf op. TBS heeft eerder niet geholpen en is nu uitgesloten.

In hoger beroep werd de straf bekrachtigd. Een beroep op de Hoge Raad om TBS in plaats van celstraf op te leggen werd vorig jaar afgewezen.

Het vonnis is voor de eigenaren van de mishandelde dieren teleurstellend. Niet alleen worden de meesten niet in staat gesteld om schadevergoeding te eisen, maar ook brengt het een gevoel van onrechtvaardigheid teweeg. Dat gevoel heerst in bredere kringen: is de maximale strafmaat voor dierenmishandeling niet te laag? (De Jong, 2008).

De geleerde lessen

Het Twentse politie heeft volgens het Caballo-team een aantal lessen geleerd uit de casus van de Twentse dierenbeul. De politie in Twente reageert nu veel alerter op meldingen van dierenmishandeling. Leidinggevend zijn overtuigd geraakt van het verband dat kan bestaan tussen dierenmishandeling en tussenmenselijk geweld. Een betrokkene heeft bijvoorbeeld erkend dat “als we dat eerder hadden geweten er voor een heel andere insteek van het onderzoek zou zijn gekozen.”

Het is met alle wijsheid achteraf dat vermoed kan worden dat gedegen sporenonderzoek bij de incidenten tussen 2000 en 2002 de dader eerder in beeld had kunnen brengen. Het spoor van de blauwe tape had men bijvoorbeeld op die manier veel vroeger kunnen ontdekken. Mogelijk had daardoor de moord op Frank Storm voorkomen kunnen worden.

Het Caballo-team vindt het belangrijk dat de geleerde lessen worden overgedragen en niet verwateren. In opleidingen aan de Politieacademie functioneert de casus van de Twentse dierenbeul als standaard lesmateriaal voor de zedenpolitie. Bij verhoortechnieken worden videobeelden van Rudolf K. als voorbeeld gesteld en ook in cursussen van technisch onderzoek wordt de casus als model gesteld.

Conclusies ten aanzien van de ‘link’ tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld

De jeugdgeschiedenis van Rudolf K. kon niet uitgebreid worden bestudeerd, maar geeft wel enige onderbouwing voor de ‘link’. Affectieve verwaarlozing en lijfstraf zijn bekende factoren. Een mogelijke brandstichting (die echter niet bewezen is) past in het beeld van de ‘triad’. Het sterkste element is echter dat bij Rudolf K. dierenmishandeling de opstap heeft gevormd voor tussenmenselijk geweld. Het ontbreken van empathie lijkt hierin een verbindende schakel. Tenslotte is er de samenhang tussen seksueel misbruik van mensen en van dieren. Het uitkiezen van weerloze slachtoffers is hier een gemeenschappelijk aspect. De casus van de Twentse dierenbeul laat voorts zien dat het bewustzijn van het verband tussen dierenmishandeling en tussenmenselijk geweld medebepalend kan zijn voor de prioriteit die men hecht aan opsporing en vervolging van dierenmishandeling. Tevens blijkt dat dit bewustzijn bij veel professionals en soms zelfs bij forensische deskundigen weinig ontwikkeld is.

Dankwoord

Naast de schriftelijke bronnen (zie de literatuurlijst) was een belangrijke informatiebron onderzoeker Bert van Eekelen van de Politie Twente. Hij liet me de *power point* presentatie van het Caballo-team zien en beantwoordde al mijn vragen, in een interview van ruim twee uur. Ik ben hem hiervoor zeer erkentelijk. (MJ)

Bijlage 2. Vragenlijst van de e-mailenquête onder dierenartsen

Deze vragenlijst gaat over de relatie tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld. Wij willen weten hoe vaak dierenmishandeling en geweld voorkomen en hoe dierenartsen handelen in zulke situaties.

Onder dierenmishandeling verstaan we *onnodig letsel, pijniging of verwaarlozing, waarbij diergeneeskundige zorg nodig is.*

Onder huiselijk geweld verstaan we *fysiek of psychisch bedreigen, mishandelen, misbruiken of verwaarlozen in de privé-situatie, waardoor schade ontstaat bij het slachtoffer.*

Het invullen van de vragenlijst neemt ongeveer tien minuten in beslag. Voelt u zich vrij om eerlijk te antwoorden. Er zijn geen goede of foute antwoorden. Uw reactie wordt volstrekt anoniem verwerkt.

Voor meer informatie over dit onderzoek kunt u contact opnemen met, Marie-José Enders-Slegers (06-26316075) of met Marijke Ottema (06-41249858).

1) Hoeveel dieren worden jaarlijks door u persoonlijk in uw praktijk behandeld?

Ca. _____ dieren per jaar

2) Behandelt u wel eens dieren waarbij u vermoedt dat er sprake is van dierenmishandeling?

Ja, ca. _____ dieren per jaar

Nee

3) Had u al eerder gehoord van de relatie tussen dierenmishandeling en huiselijk geweld?

Ja

Nee

4) Indien u in uw praktijk een mishandeld dier ziet, vermoedt u wel eens andere vormen van geweld binnen het gezin?

Ja, ik *vermoed* wel andere vormen van geweld, ca. _____ keer per jaar

Ja, ik *weet* dat er sprake is van huiselijk geweld, ca. _____ keer per jaar

Nee, ik heb hier nooit signalen van opgevangen

5) Wanneer u huiselijk geweld vermoedt binnen een gezin waarin ook sprake is van dierenmishandeling, op wie is dit dan doorgaans gericht?

- Kinderen
- Volwassenen (partners)
- Kinderen en partners
- Andere familieleden
- Anders, nl _____

6) Wat vindt u als dierenarts een passende, professionele reactie op het vermoeden van dierenmishandeling? (*meerdere antwoordopties mogelijk*)

- Niets mee doen
- De cliënt ernaar vragen
- De cliënt raad geven
- Aanraden professionele hulp te zoeken
- Alleen ernstige gevallen melden
- Alle gevallen melden
- Anders, nl _____

7) Wat vindt u als dierenarts een passende, professionele reactie op het vermoeden van huiselijk geweld? (*meerdere antwoordopties mogelijk*)

- Niets mee doen
- De cliënt ernaar vragen
- De cliënt raad geven
- Aanraden professionele hulp te zoeken
- Alleen ernstige gevallen melden
- Alle gevallen melden
- Anders, nl _____

8) Wat houdt u eventueel tegen bij het melden van dierenmishandeling? (*meerdere antwoordopties mogelijk*)

- Ik ervaar hierin geen belemmeringen
- Het is niet de taak van dierenartsen om hiermee bezig te zijn
- De kennis van een dierenarts is niet toereikend
- Een dierenarts heeft niet het recht zich te mengen in dergelijke zaken
- Een melding zou de relatie tussen cliënt en dierenarts verstoren
- Een melding zou de privacyregels schenden
- Als dierenarts heb je geen economisch belang bij het beschuldigen van cliënten
- Dierenartsen weten niet welke hulpverleners ze kunnen benaderen
- Het vinden van bewijslast voor dierenmishandeling is lastig
- Anders, nl _____

9) Wat houdt u eventueel tegen bij het melden van huiselijk geweld?
(meerdere antwoordopties mogelijk)

- Ik ervaar hierin geen belemmeringen
- Het is niet de taak van dierenartsen om hiermee bezig te zijn
- De kennis van een dierenarts is niet toereikend
- Een dierenarts heeft niet het recht zich te mengen in dergelijke zaken
- Een melding zou de relatie tussen cliënt en dierenarts verstoren
- Een melding zou de privacyregels van de dierenarts schenden
- Als dierenarts heb je geen economisch belang bij het beschuldigen van cliënten
- Dierenartsen weten niet welke hulpverleners ze kunnen benaderen
- Het vinden van bewijslast voor huiselijk geweld is lastig
- Anders, nl _____

10) Wat is uw geslacht?

- Man
- Vrouw

11) Wat is uw leeftijd?

_____ jaar

12) Hoe groot is de gemeente waarin u werkzaam bent?

- minder dan 5.000 inwoners
- 5.000 – 10.000 inwoners
- 10.000 – 20.000 inwoners
- 20.000 – 50.000 inwoners
- meer dan 100.000 inwoners

13) Van welke Groep van de KNMvD bent u lid?

- Groep Geneeskunde Paard
- Groep Geneeskunde Gezelschapsdieren

Ruimte voor uw toelichting of commentaar:

Hartelijk dank voor het invullen van deze vragenlijst!
Over de resultaten wordt bericht in het Tijdschrift voor Diergeneeskunde.

Bijlage 3. Lijst van geïnterviewde sleutelpersonen

Naam	Organisatie	Functie
Laira Boissevain	UU REBO	docent/onderzoeker
Eugenie de Bordes	UU rechten	jurist
Ad Bosschaart	Forum Educatief	kinderarts en forensisch geneeskundige
Paula Boyden	The Links Group	dierenarts
Mariëtte Christophe	Politie	programmameider landelijk bureau HG en politie
Frank Dales	Dierenbescherming	directeur
Corinne Dettmeyer	Rechtbank Den Haag	kinderrechter
Bert van Eekelen	Politie Twente	rechercheur
Paul vd Eshof	NRI	psycholoog
Annelies Freriks	UU rechten	hoogleraar Dier en Recht
Heleen de Jager	Dierenbescherming A'dam	beleidsmedewerker
Mariska Jansen	AID	beleidsmedewerker
Jeanine Janssen	Politie Den Haag	criminoloog, hoofd onderzoek
Mieke Kleiman	Ministerie van Justitie	beleidsmedewerker, coördinator onderzoek
Matthie Kroezen	Politie Almelo	coördinator huiselijk geweld
Francien Lamers	VU	hoogleraar kindermishandeling
Henk Lommers	LNV	dierenarts, ambtenaar
Suzanne Merx	LID	beleidsmedewerker
Mariet Molenaar	Politie Amsterdam	coördinator huiselijk geweld
Kitty Nooij	Openbaar Ministerie	hoofdofficier van justitie
Sandra Oosterberg	Dierenambulance	medewerker
HenkJan Ormel	CDA	lid Tweede Kamer
Anneke de Ruijter	ASHG Amsterdam-N	hulpverlener
Renée Römken	Universiteit van Tilburg	hoogleraar huiselijk geweld
Marloes vd Sande	Federatie Opvang	senior-adviseur
Ben Serkei	Movisie	senior-adviseur
Marianne Thieme	PvdD	lid Tweede Kamer
Aaf Tiems	VWS	ambtenaar huiselijk geweld
Bernd Timmermans	Federatie Opvang	beleidsmedewerker
Pieterneel van Tongeren	eigen praktijk	psycholoog
Patricia vd Valk	OM Twente	officier van justitie
Paul Vlaardingerbroek	Universiteit van Tilburg	hoogleraar familie- en jeugdrecht
Hr. Vols	IDG	inspecteur
Harm Evert Waalkens	PvdA	lid Tweede Kamer
Kees van Zandvliet	LID	directeur
<i>Voorts de leden van de Begeleidingscommissie:</i>		
Ad Bosschaart	Forum Educatief	kinderarts en forensisch geneeskundige
Ruud Buddenberg	Stichting DierZijn	voorzitter
Jenny Hogenelst	Politie Twente	coördinator huiselijk geweld
Leen den Otter	KNMvD	vice-voorzitter (tot oktober 08)
Ingeborg de Wolf	LICG	directeur

NB: zie zonodig voor de afkortingen de lijst aan het eind van dit rapport.

Literatuur

Achenbach, T. (1991). *Integrative guide for the 1991 CBCL/4-18, YRS & TRF profiles*. Burlington: University of Vermont.

Adams, C.J. (1998). Bringing peace home: a feminist philosophical perspective on the abuse of women, children and animals. In: R. Lockwood & F.R. Ascione (Eds.), *Cruelty to animals and interpersonal violence. Readings in research and application* (pp. 318-340). West Lafayette, IN: Purdue University Press.

American Psychiatric Association (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*, (4th edition), Washington, DC: American Psychiatric Association.

Arkow, P. (1994). Animal abuse and domestic violence. Intake statistics tell a sad story. *The Latham Letter*, XV(2), 17.

Arluke, A., Levin, J., Luke, C. & Ascione, F.R. (1999). The relationship of animal abuse to violence and other forms of antisocial behavior. *Journal of Interpersonal Violence*, 14(9), 963-975.

Ascione, F.R. (1993). Children who are cruel to animals: A review of research and implications for developmental psychopathology. *Anthrozoös*, 6(4), 226-247.

Ascione, F.R. (1998). Battered women's reports of their partners' and their children's cruelty to animals. *Journal of Emotional Abuse*, 1, 119-133.

Ascione, F.R. (2000). *Safe havens for pets. Guidelines for programs sheltering pets for women who are battered*. Opgehaald op 12-11-2008 uit: www.vachss.com/guest_dispatches/safe_havens.html.

Ascione, F.R. (2001). Animal abuse and youth violence. *Juvenile Justice Bulletin*, September 2001, 1-15.

Ascione, F.R. (2005). Children, animal abuse and family violence – The multiple intersections of animal abuse, child victimization, and domestic violence. In K.A. Kendall-Tacket & S.M. Giacomoni (Eds.), *Child victimization. Maltreatment, bullying and dating violence; prevention and intervention* (pp. 3-1-3-36). Kingston, NJ: Civic Research Institute.

Ascione, F.R. (2008). Animal abuse. The continuing evolution of theory, research, and application. In: F.R. Ascione (Ed.), *The international handbook of animal abuse and cruelty* (pp. 473-478). West Lafayette, IN: Purdue University Press.

Ascione, F.R. (Ed.) (2008a). *The international handbook of animal abuse and cruelty. Theory, research, and application*. West Lafayette, IN: Purdue University Press.

Ascione, F.R. & Arkow, P. (1999). *Child Abuse, Domestic Violence and Animal Abuse: Linking the Circles of Compassion for Prevention and Intervention*. West Lafayette: Purdue University Press.

Ascione, F.R., Friedrich, W.N., Heath, J. & Hayashi, K. (2003). Cruelty to animals in normative, sexually abused, and outpatient psychiatric samples of 6 to 12 year-old children. Relations to maltreatment and exposure to domestic violence. *Anthrozoös*, 16(3), 194-212.

Ascione, F.R., Weber, C.V., Thompson, T.M., Heath, J., Maruyama, M. & Hayashi, K. (2007). Battered pets and domestic violence: Animal abuse reported by women experiencing intimate violence and by non-abused women. *Violence Against Women*, 13(4), 354-373.

Baldry, A.C. (2003). Animal abuse and exposure to interpersonal violence in Italian youth. *Journal of Interpersonal Violence*, 18, 258-281.

- Baldry, A.C. (2005). Animal abuse among preadolescents directly and indirectly victimized at school and at home. *Criminal Behaviour & Mental Health*, 15(2), 97-110.
- Becker, K., Stuewig, J., Herrera, V. & McCloskey, L. (2004). A study of firesetting and animal cruelty in children: Family influences and adolescent outcomes. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 43(7), 905-912.
- Berghe, ten, I. & Vinke, A. (2006). *Beslissen over vermoedens van kindermishandeling. Handreiking en hulpmiddelen voor het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling*. Utrecht/Woerden: NIZW jeugd/Adviesbureau Van Montfoort.
- Bingen, M. (2006). Kinder- en dierenmishandeling gaan vaak hand in hand. *Tijdschrift voor diergeneeskunde*, 131(23), 870-871.
- Boat, B.W. & Knight, J.C. (2000). Experiences and needs of adult protective services case managers when assisting clients who have companion animals. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 12(3/4), 145-155.
- Campbell, J.C. (2003). *Danger Assessment*. Opgehaald op 3-1-09 uit: www.dangerassessment.com.
- Carlisle-Frank, P., Frank, J.M. & Nielsen, L. (2004). Selective battering of the family pet. *Anthrozoös*, 17(1), 26-42.
- Cazaux, G. (2001). Verband tussen geweld jegens dieren en geweld jegens mensen. In: G. Cazaux (Red.), *Mensen en andere dieren. Hun onderlinge relaties meervoudig bekeken* (pp. 279-296). Leuven/Apeldoorn: Garant.
- Clarke, J.P. (2002). *New South Wales police animal cruelty research project*. [Unpublished report], Sydney: New South Wales Police Service. Geciteerd in: Gullone & Clarke, 2008.
- Coston, C. & Protz, C.M. (1998). Kill your dog, beat your wife, screw your neighbour's kids, rob a bank? A cursory look at an individual's vat of social chaos resulting from deviance. *Free Inquiry in Creative Sociology*, 26, 153-158.
- Currie, C.L. (2006). Animal cruelty by children exposed to domestic violence. *Child Abuse & Neglect*, 30(4), 425-435.
- Dadds, M.R. & Fraser, J.A. (2006). Fire interest, fire setting and psychopathology in Australian children. A normative study. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 40, 581-586.
- Daniell, C. (2001). Ontario SPCA's women's shelter survey shows staggering results. *The Latham Letter*, 22(2), 16-17.
- DeViney, E., Dickert, J. & Lockwood, R. (1983). The care of pets within child abusing families. *The International Journal for the Study of Animal Related Problems*, 4, 321-329.
- DeVoe, E.R. & Smith, E.L. (2002). The impact of domestic violence on urban preschool children. Battered mothers' perspectives. *Journal of Interpersonal Violence*, 17, 1075-1101.
- Dijk, T. van, Flight, S., Oppenhuis, E. & Duesmann, B. (1997). *Huiselijk geweld: aard, omvang en hulpverlening*. Hilversum: Intomart.
- Divebo (2008). *Divebo-standpunt*. Opgehaald op 21-12-2008 uit: http://www.dibevo.nl/site2/over_dibevo/standpunt.php
- Donker, M.C.H. (1990). *Principes en praktijk van programma-evaluatie. Opzet en rendement in de geestelijke gezondheidszorg*. [Proefschrift]. Utrecht: NcGv.

- Douglas, J. & Olshaker, M. (1995). *Mindhunter. Inside the FBI's elite serial crime unit*. New York: Simon and Schuster.
- Duncan, A., Thomas, J.C. & Miller, C. (2005). Significance of family risk factors in development of childhood animal cruelty in adolescent boys with conduct problems. *Journal of Family Violence*, 20(4), 235-239.
- Edleson, J.L. (1999). Children's witnessing of adult domestic violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 14(8), 839-870.
- Eijgenraam, K., Oudhof, M. & Rossum, J. van (2008). *Ontwikkeling criteria voor meldingen bij de Verwijsindex Risicjongeren (VIR). Uitkomsten enquête*. Utrecht: NJi.
- Enders-Slegers, J.M.P. (2000). *Een leven lang goed gezelschap. Empirisch onderzoek naar de betekenis van gezelschapsdieren voor de kwaliteit van leven van ouderen*. [Proefschrift]. Universiteit Utrecht, Faculteit Sociale Wetenschappen, Capaciteitsgroep Klinische Psychologie, Utrecht.
- Enders-Slegers, M.J. (2000a). The meaning of companion animals: qualitative analysis of the life histories of elderly cat and dog owners. In: A.L. Podberscek, E.S. Paul & J.A. Serpell (Eds.). *Companion animals and us. Exploring the relationships between people and pets*, pp. 237-256, Cambridge: Cambridge University Press.
- Fantuzzo, J.W. & Mohr, W.K. (1999). Prevalence and effects of child exposure to domestic violence. *The future of children*, 9(3).
- Faver, C.A. & Strand, E.B. (2003). To leave or to stay? Battered women's concern for vulnerable pets. *Journal of Interpersonal Violence*, 18, 1367-1377.
- Faver, C.A. & Strand, E.B. (2003a). Domestic violence and animal cruelty. Untangling the web of abuse. *Journal of Social Work Education*, 39(2), 237-253.
- Felthous, A.R. & Yudowitz, B. (1977). Approaching a comparative typology of assaultive female offenders. *Psychiatry*, 40, 270-276.
- Felthous, A.R. & Kellert, S.R. (1987). Childhood cruelty to animals and later aggression against people. A review. *American Journal of Psychiatry*, 144, 710-717.
- Ferwerda, H. (2008). *Huiselijk geweld gemeten - cijfers 2007*. Arnhem: Advies- en Onderzoeksgroep Beke.
- Fitzgerald, A. (2005). *Animal abuse and family violence. Researching the interrelationships of abusive power*. Lewiston, NY: Edwin Mellen Press.
- Flynn, C.P. (1999). Animal abuse in childhood and later support for interpersonal violence in families. *Society & Animals*, 7(2), 161-172.
- Flynn, C.P. (1999a). Exploring the link between corporal punishment and children's cruelty to animals. *Journal of Marriage and Family*, 61, 971-981.
- Flynn, C.P. (2000). Women's best friend: Pet abuse and the role of companion animals in the lives of battered women. *Violence Against Women*, 6(2), 162-177.
- Flynn, C.P. (2000a). Battered women and their animal companions: Symbolic interaction between human and non-human animals. *Society and Animals*, 8(2), 99-127.
- Flynn, C.P. (2002). Hunting and illegal violence against human and other animals: Exploring the relationship. *Society & Animals*, 10, 37-154.

- Frasch, P.D. (2008). The impact of improved American anti-cruelty laws in the investigation, prosecution and sentencing of abusers. In: F.R. Ascione (Ed.), *The international handbook of animal abuse and cruelty. Theory, research and application*. West Lafayette, IN: Purdue University Press.
- Friedrich, W.N. (1997). *Child Sexual Behavior Inventory. Professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Friedrich, W.N., Grambsch, P., Damon, L., Hewitt, S.K., Koverola, C., Lang, R.A., Wolfe, V. & Broughton, D. (1992). Child sexual behavior inventory. Normative and clinical comparisons. *Psychological Assessment, 4*, 303-311.
- Gageldonk, A. van (1995). *Inzichtig overzicht. Overzichtsstudies en meta-analyses in de sociale wetenschappen: een verkenning en richtlijnen voor de methodiek*. [Proefschrift]. Utrecht: NcGv.
- Gallagher, B., Allen, M. & Jones, B. (2008). Animal abuse and intimate partner violence. Researching the link and its significance in Ireland – a veterinary perspective. *Irish Veterinary Journal, 61*(10), 658-667.
- Gieles, F. (1992). *Conflict en contact. Een onderzoek naar handelingsmogelijkheden voor groepsleiders bij botsingen en conflicten in de dagelijkse leefsituatie*. [Proefschrift]. Deventer: Delta Grafex.
- Gleyzer, R., Felthous, A.R. & Holzer, C.E. (2002). Animal cruelty and psychiatric disorders. *Journal of the American Academy of Psychiatry and Law, 30*, 257-265.
- Green, G.S. (2002). The other criminalities of animal freeze-killers: Support for a generality of deviance. *Society and animals, 10*(1), 5-30.
- Green, P.C. & Gullone, E. (2005). Knowledge and attitudes of Australian veterinarians to animal abuse and human interpersonal violence. *Australian Veterinarian Journal, 83*, 17-23.
- Gullone, E. & Clarke, J.P. (2008). Animal abuse, cruelty, and welfare. An Australian perspective. In: F.R. Ascione (Ed.), *The international handbook of animal abuse and cruelty* (pp. 305-334). West Lafayette, IN: Purdue University Press.
- Headey, B., Grabka, M. & Kelley, J. (2002). Pet ownership is good for your health and saves public expenditure too: Australian and German longitudinal evidence. *Australian Social Monitor, 4*, 93-99.
- Henry, B.C. & Sanders, C.E. (2007). Bullying and animal abuse: Is there a connection? *Society & Animals 15*(2), 107-126.
- Hensbergen, R. van & Tongeren, P. van (1992). De illusie van onschuld. Eenzijdig geweld in lesbische relaties. In: D. Hansen & A. Meulenbelt (red.). *Werken met liefde* (pp. 201-219). Amsterdam: Schorerstichting.
- Hensley, C., Tallichet, S.E. & Singer, S.D. (2006). Exploring the possible link between childhood and adolescent bestiality and interpersonal violence. *Journal of Interpersonal Violence, 21*, 910-923.
- Hickey, E.W. (2002). *Serial murderers and their victims*. Belmont, CA: Wadsworth/Thompson Learning.
- Holmes, R.M. & Holmes, S.T. (1996). *Profiling violent crimes*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Hutton, J.S. (1983). Animal abuse as a diagnostic approach in social work: A pilot study. In: A.H. Katcher & A. Beck (Eds.). *New perspectives on our lives with companion animals* (pp. 444-447). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- ICSI (2008). *Health Care Guideline: Domestic Violence*. Institute for Clinical Systems Improvement. Opgehaald op 5-1-09 uit: www.icsi.org.

IJzendoorn, M.H. van, Prinzie, P., Euser, E.M., Groeneveld, M.G., Brilleslijper-Kater, S.N., Noort-van der Linden, A.M.T. van, Bakerman-Kranenburg, M.J., Juffer, F., Mesman, J., Klein Velderman, M., & San Martin Beuk, M. (2007). *Kindermishandeling in Nederland anno 2005. De Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2005)*. Den Haag: WODC.

Janssen, J. (2002). Als je mensen leert kennen, ga je van dieren houden: de mogelijkheden van diertherapie in detentie. *Ontmoetingen*, 8, 27-41.

Janssen, M.A. (2007). Helpen huisdieren in de psychiatrie? *Maandblad Geestelijke volksgezondheid*, 62(4), 276-289.

Janssen, M.A. & Bakker, F.A. (2007). *De therapeutische werking van huisdieren in de psychiatrie. Een literatuurstudie*. Amsterdam: AdSearch.

Jong, S. de (2008). *De 'Beul van Twente'*. Opgehaald op 22-7-2008 uit: www.lawandroar.nl

Kaufman, K.L., Hilliker, D.R. & Daleiden, E.L. (1996). Subgroup differences in the modus operandi of adolescent sexual offenders. *Child Maltreatment*, 1, 17-24.

Kellert, S.R. & Felthous, A.R. (1985). Childhood cruelty toward animals among criminals and noncriminals. *Human Relations*, 38, 1113-1129.

Kernic, M.A., Wolf, M.E., Holta, V.L., McKnight, B., Huebner, C.E. & Rivara, F.P. (2003). Behavioral problems among children whose mothers are abused by an intimate partner. *Child Abuse & Neglect*, 27(11), 1231-1246.

Kuppens, J.M.M., Heijden, P.G.M. van der, Ferwerda, H.B. (2007). *Registraties huiselijk geweld bekeken. Een vooronderzoek in het kader van vangst-hervangstschattingen*. Arnhem: Advies- en onderzoeksgroep Beke.

Lamers-Winkelmann, F. (1999). Het seksueel mishandelde kind: diagnostiek en behandeling. In: P.G.H. Aarts & W.D. Visser, *Trauma. Diagnostiek en behandeling* (pp. 371-387). Houten: ICODO/Bohn Stafleu Van Loghum.

Langevin, R. (2003). A study of the psychosexual characteristics of sex killers. Can we identify them before it is too late? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 47, 366-382.

LID (2008). *Jaarverslag 2007*. Hilversum: Stichting Landelijke Inspectiedienst Dierenbescherming.

Loar, L. (1999). "I'll only help you if you have two legs", or "Why human services professionals should pay attention to cases involving cruelty to animals. In: F.R. Ascione & P. Arkow (Eds.), *Child abuse, domestic violence and animal abuse: Linking the circles of compassion for prevention and intervention* (pp. 120-136). West Lafayette, IN: Purdue University Press.

Locke, J. (1693). *Some thoughts concerning education*. Londen: Churchill.

Lockwood, R. & Ascione, F.R. (1998). *Cruelty to Animals and Interpersonal Violence: Readings in Research and Application*. West Lafayette, IN: Purdue University Press.

Lockwood, R. & Church, A. (1998). Deadly serious. An FBI perspective on animal cruelty. In: R. Lockwood & F.R. Ascione (Eds.), *Cruelty to animals and interpersonal violence* (pp. 241-246). West Lafayette, IN: Purdue University Press.

Loring, M.T. & Beaudoin, P. (2000). Battered women as coerced victim-perpetrators. *Journal of Emotional Abuse*, 2, 3-14.

Loring, M.T. & Bolden-Hines, T.A. (2004). Pet abuse by batterers as a means of coercing battered women into committing illegal behavior. *Journal of Emotional Abuse* 4, 27-37.

- MacDonald, J.M. (1963). The threat to kill. *American Journal of Psychiatry*, 8, 125-130.
- Maiuro, R.D., Wachs, K., Tzovarras, T., Wu, A. & Vitaliano, P.P. (2003). *Correlates of pet abusing versus non-pet abusing men who commit domestic violence*. Paper presented at the 8th International Family Violence Research Conference, Durham, NH: Family Research Laboratory & Crimes Against Children Research Centre.
- Manfreda, K.L. & Vehova, V. (2003). *Survey Design Features Influencing Response Rates in Web Surveys*, Faculteit sociale wetenschappen, Universiteit van Ljubljana, Opgehaald in mei 2008 uit: http://www.icis.dk/ICIS_papers/C2_4_3.pdf.
- Mason, M.S. & Hagan, C.B. (1999). Pet-assisted psychotherapy. *Psychological Reports*, 84, 1235-1245.
- McClellan, J., Adams, J., Douglas, D., McCurry, C. & Storck, M. (1995). Clinical characteristics related to severity of sexual abuse. A study of seriously mentally ill youth. *Child Abuse and Neglect*, 19, 1245-1254.
- McCloskey, L.A. & Lichter, E.L. (2003). The contribution of marital violence to adolescent aggression Across different relationships. *Journal of Interpersonal Violence*, 18(4), 390-412.
- McIntosh, S.C. (2001). Exploring the links between animal abuse and domestic violence. Calgary research results. *The Latham Letter*, 22(4), 14-16.
- Merck, M.D. (2007). *Veterinary forensics. Animal cruelty investigations*. Ames, IA: Blackwell Publishing.
- Merz-Perez, L. & Heide, K. M. (2004). *Animal cruelty. Pathway to violence against people*. Lanham, MD: AltaMira Press.
- Merz-Perez, L., Heide, K. M. & Silverman, I.J. (2001). Childhood cruelty to animals and subsequent violence against humans. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 45(5), 556-572.
- Ministerie van Justitie (2002). *Privé geweld – Publieke zaak. Een nota over de gezamenlijke aanpak van huiselijk geweld*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Ministerie van Justitie (2008). *RiHG: Risicotaxatie-instrument Huiselijk Geweld. Versie 2.2*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Montague, J. (1995). Continuing care: back to the garden. *Hospitals & Health Network*, 69(1), 58-60.
- Movisie (2007). *Factsheet huiselijk geweld: feiten en cijfers*. Utrecht: Movisie.
- Munro, H.M.C. & Thrusfield, M.V. (2001). 'Battered pets': features that raise suspicion of non-accidental injury. *Journal of Small Animal Practice*, 42, 218-226.
- Nieuwenhuis, A. (2008). *Huiselijk geweld op het netvlies gebrand. Een onderzoek naar kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld*. Scriptie, Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.
- Norris, J. (1988). *Serial killers. The growing menace*. New York: Doubleday.
- O'Grady, K.E., Kinlock, T.W. & Hanlon, T.E. (2007). Prediction of violence history in substance-abusing inmates. *Prison Journal*, 87(4), 416-433.
- Ottema, M. (2008). *De relatie tussen huiselijk geweld en dierenmishandeling*. Eindschrift Klinische Psychologie. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Pelcovitz, D., Kaplan, S.J., DeRosa, R.R., Mandel, F.S. & Salzinger, S. (2000). Psychiatric disorders in adolescents exposed to domestic violence and physical abuse. *American Journal of Orthopsychiatry*, 70, 360-369.

- Pol, W. van de (2008). Reconstructie: de jacht op de beul van Twente. *Crimelink*, 1. Opgehaald op 25-7-2008 uit: www.crimelink.nl/artikelen/magazine/artikel/reconstructie-de-jacht-op-de-beul-van-twente/
- Politie Twente (2003). *Betreft verhoor van Prof. Dr. H.J.C. van Marle. Proces-verbaal van bevindingen*. Almelo: Politie Twente.
- Pollmann, P. (2008). *Kindermishandeling inzichtelijk. Vroegsignalering, onderzoek, diagnostiek en risicotaxatie*. Assen: Van Gorcum.
- Ponder, C. & Lockwood, R. (2000). 'Cruelty to animals and family violence', *Training Key 526*, Arlington, VA: International Association of Chiefs of Police.
- Quinlisk, J.A. (1999). Animal abuse and family violence. In: F. Ascione & P. Arkow (Eds.), *Child abuse, domestic violence and animal abuse. Linking the circles of compassion for prevention and intervention* (pp. 168-175). West Lafayette, IN: Purdue University Press.
- Ranelli, M. (1999). *Cross reporting animal and child abuse*. Opgehaald op 28-11-2008 uit: <http://search.cga.state.ct.us/dtsearch.asp?cmd=getdoc&DocId=28623&Index=I%3A%5Czindex%5C1999&HitCount=0&hits=&hc=0&req=&Item=9936>.
- Renzetti, C.M. (1992). *Violent betrayal. Partner abuse in lesbian relationships*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Ressler, R.K., Burgess, A.W. & Douglas, J.E. (1988). *Sexual homicide. Patterns and motives*. Lexington, MA: Lexington Books.
- Ressler, R.K., Burgess, A.W., Hartman, C.R., Douglas, J.E. & McCormack, A. (1998). Murderers who rape and mutilate. In: R. Lockwood & F.R. Ascione (Eds.), *Cruelty to animals and interpersonal violence* (pp. 179-193). West Lafayette, IN: Purdue University Press.
- Rice, M.E. & Harris, G.T. (1996). Predicting the recidivism of mentally disordered firesetters. *Journal of Interpersonal violence*, 11, 364-375.
- Robin, M., Bensel, R.W. ten, Quigley, J.S. & Anderson, R.K. (1984). Abused children and their pets. In: R.K. Anderson, B.L. Hart & L.A. Hart (Eds.), *The pet connection. Its influence on our health and quality of life* (pp. 111-118). Minneapolis: CENSHARE, University of Minnesota.
- Ruiter, C. de & Jong, E. de (2005). *Child Abuse Risk Evaluation (CARE-NL). Richtlijn voor gestructureerde beoordeling van het risico van kindermishandeling*. Utrecht: Corine de Ruiter.
- Sakheim, G.A. & Osborne, E. (1994). *Firesetting children. Risk assessment and treatment*. Washington, DC: Child Welfare League of America.
- Salter, D., McMillan, D., Richards, M., Talbot, T., Hodges, J., Bentovim, A., Hastings, R., Stevenson, J. & Skuse, D. (2003). Development of sexually abusive behavior in sexually victimised males: A longitudinal study. *Lancet*, 361, 471-476.
- Schiff, K., Louw, D. & Ascione, F.R. (1999). Animal relations in childhood and later violent behaviour against humans. *Acta Criminologica*, 12, 77-86.
- Sharpe, M. S. & Wittum, T.E. (1999). Veterinarian involvement in the prevention and intervention of human violence and animal abuse: A survey of small animal practitioners. *Anthrozoos*, 12, 97-104.
- Sheehan, K. B. (2001). E-mail survey response rates: A review. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 6(2).

- Silverman, D. (2005). *Qualitative research. A practical handbook*. 2e, London: Sage Publications.
- Simmons, C.A. & Lehmann, P. (2007). Exploring the link between pet abuse and controlling behaviors in violent relationships. *Journal of Interpersonal Violence* 22(9), 1211-1222.
- Sinclair, L., Merck, M. & Lockwood, R. (2006). *Forensic investigation of animal cruelty. A guide for veterinary and law enforcement professionals*. Washington, DC: Humane Society Press.
- Slavkin, M.L. (2001). Enuresis, firesetting, and cruelty to animals. Does the ego triad show predictive validity? *Adolescence*, 36, 461-466.
- Spitzer, R., Davies, M. & Barkley, R. (1990). The DSM-III-R field trial of disruptive behavior disorders. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 29, 690-697.
- Stichting Zinloos Geweld tegen Dieren (2006). *De dierenbeul van Twente*. Enschede: Stichting Zinloos Geweld tegen Dieren.
- Stichting Zinloos Geweld tegen Dieren (2008). *Documentaire*. Opgehaald op 24-7-2008 uit: www.zinloosgewelddieren.nl.
- Tallichet, S.E. & Hensley, C. (2005). Rural and urban differences in the commission of animal cruelty. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 49(6), 711-726.
- Tallichet, S.E., Hensley, C. & Singer, S.D. (2005). Unraveling the methods of childhood and adolescent cruelty to nonhuman animals. *Society & Animals* 13(2), 91-108.
- Tapia, F. (1971). Children who are cruel to animals. *Child Psychiatry and Human Development*, 2(2), 70-77.
- Taylor, S.J. & Bogdan, R. (1984). *Introduction to qualitative research methods*. 2e, New York: Wiley & Sons.
- Thompson, K.L. & Gullone, E. (2006). An investigation into the association between the witnessing of animal abuse and adolescents' behavior toward animals. *Society and Animals*, 14, 221-243.
- Tingle, D., Barnard, G.W., Robbins, L., Newman, G. & Hutchinson, D. (1986). Childhood and adolescent characteristics of pedophiles and rapists. *International Journal of Law and Psychiatry*, 9, 103-116.
- Verlinden, S., Hersen, M. & Thomas, J. (2000). Risk factors in school shootings. *Clinical Psychology Review*, 20(1), 3-56.
- Volant A.M., Johnson J.A., Gullone E. & Coleman G.J. (2008). The relationship between domestic violence and animal abuse. An Australian study. *Journal of Interpersonal Violence*, 23, 1277-1295.
- Walton-Moss, B.J., Manganello, J., Frye, V. & Campbell, J.C. (2005). Risk factors for intimate partner violence and associated injury among urban women. *Journal of Community Health*, 30, 377-389.
- Wherry, J.N., Jolly, J.B., Feldman, J., Adam, B. & Manjanatha, S. (1995). Child sexual abuse inventory scores for inpatient psychiatric boys. An exploratory study. *Journal of Child Sexual Abuse*, 4, 95-105.
- Williams, V.M., Dale, A.R., Clarke, N. & Garrett, N.K. (2008). *New Zealand Veterinary Journal*, 56(1), 21-8.
- Wilson, C.C. & Turner, D.C. (Eds.) (1998). *Companion animals in human health*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Wolzak, A. & Berghe, I. ten (2008). *Gevolgen van kindermishandeling. (Versie: juli 2008)*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Opgehaald op 31-10-2008 uit www.nji.nl.

Wooden, W.S. & Berkey, M.L. (1984). *Children and arson. America's middle class nightmare*. New York: Plenum Press.

Wright, J. & Hensley, C. (2003). From animal cruelty to serial murder: Applying the graduation hypothesis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 47(1), 71-88.

Lijst van gebruikte afkortingen

AHA	American Humane Association
AID	Algemene Inspectie Dienst
AMK	Advies- en Meldpunt Kindermishandeling
APA	American Psychiatric Association
ASHG	Advies- en Steunpunt Huiselijk Geweld
AUS	Australië
BOB	Bijzondere Opsporingsbevoegdheden (Wet)
C	Controlegroep
CAN	Canada
CARE-NL	Child Abuse Risk Evaluation
CBCL	Child Behavior Checklist
CBO	Kwaliteitsinstituut voor de Gezondheidszorg
CDA	Christen Democratisch Appèl
CU	Christen Unie
Dibevo	Dieren Benodigdheden en Voeders
DSM	Diagnostic and Statistical Manual of mental disorders
DVRAM	Domestic Violence Risk Assessment Model
DVSI	Domestic Violence Screening Inventory
EHBO	Eerste Hulp Bij Ongelukken
FBI	Federal Bureau of Investigation
FE	Forum Educatief
FO	Federatie Opvang
GB	Groot Brittannië
GGD	Gemeentelijke Gezondheidsdienst
GGZ	Geestelijke Gezondheidszorg
Gwwd	Gezondheids- en welzijnswet voor dieren
HCGDV	Health Care Guideline: Domestic Violence
HG	Huiselijk Geweld
HSUS	Humane Society of America
ICSI	Institute for Clinical Systems Improvement
IDG	Inspectiedienst Gezelschapsdieren
IRE	Ierland
ITA	Italië
KLPD	Korps Landelijke Politie Diensten
KNMG	Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Geneeskunde
KNMvD	Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde
LICG	Landelijk InformatieCentrum Gezelschapsdieren
LID	Landelijke Inspectiedienst Dierenbescherming
LIRIK	Licht Instrument Risicotaxatie Kindermishandeling
LNv	Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (Ministerie)
MPS	Meervoudige Persoonlijkheids Stoornis
MvJ	Ministerie van Justitie
N	Number (aantal)

NAI	Non-accidental Injury
NcGv	Nederlands centrum Geestelijke volksgezondheid
NFI	Nederlands Forensisch Instituut
NJi	Nederlands Jeugd instituut
NRI	Dienst Nationale Recherche Informatie
OCW	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (Ministerie)
OM	Openbaar Ministerie
OvJ	Officier van Justitie
PAWS	Pets and Women's Shelters
PvdA	Partij van de Arbeid
PvdD	Partij voor de Dieren
PVV	Partij voor de Vrijheid
REBO	Recht, Economie, Bestuur en Organisatie (faculteit UU)
RiHG	Risicotaxatie instrument Huiselijk Geweld
RSCPA	Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals (UK)
RTL	Commerciële omroeporganisatie
SD	Standaarddeviatie
SPCA	Society for the Prevention of Cruelty to Animals
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
SPPCA	Scottish Society for the Prevention of Cruelty to Animals
TBS	Terbeschikkingstelling
TM	Trade Mark
TON	Trots op Nederland
UK	United Kingdom
US	United States
USA	United States of America
UU	Universiteit Utrecht
VIR	Verwijsindex Risicjongeren
VU	Vrije Universiteit
VVD	Volkspartij voor Vrijheid en Democratie
VWS	Volksgezondheid, Welzijn en Sport (Ministerie)
WODC	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum
WvS	Wetboek van Strafrecht
WWI	Wonen, Wijken en Integratie (Ministerie)